CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

Almira 2
Shelf 2
28

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

लेखकः नन्दिकेश्वरः

नं० ४२९२

श्रीशान्तिकाध्यायकोपुस्तक

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

॥ शांतिः ॥
॥१॥

श्रीगणेशायनमः ॥ ॐ नमः श्रीभवानीसंकराभ्यां ॥ नन्दिकेश्वरउवाच ॥ अतःपरमि
दंगुह्यंतडोशीनंमहोदयं ॥ महाविघ्नप्रशमनंमहाशान्तिकांपरं ॥१॥ अकालमृत्यु
शमनंसर्वव्याधिनिवारणं ॥ परचक्रप्रशमनंसदाविजयवर्द्धनम् ॥२॥ सर्वदेवग्रहाणी
कंसमाभीष्टफलप्रदम् ॥ सर्वशान्त्यधिकारस्थंधर्म्मंवक्ष्यामिशाश्वतं ॥३॥ शशां
कार्द्धधरस्त्र्यक्षोनागयज्ञोपवीतकः ॥ चतुर्भुजश्चतुर्बाहुःक्षितभस्मावगुण्ठितः ॥४॥
गौरीवरोगणावरदोदेवदेवोमहेश्वरः ॥ त्रैलोक्यनामितःश्रीमान्शान्तिमाण्डकरोतुमे ॥५॥

॥ एमः ॥
॥१॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

सर्वावयवपूर्णाङ्गी नगाधेराजतनुर्मध्यमा ॥ पीनश्यामा नितम्बेनारक्तिमवर्णेन शोभना
॥६॥ ललाटे तिलको येन चन्द्ररेखार्द्धधारिणी ॥ चित्राम्बरधरा देवी सर्वाभरणभूषि-
ता ॥७॥ वराङ्गी मयरूपेण शोभन्ते नामहास्पदा ॥ भावनामात्रसंतुष्टा उमादेवी नर-
प्रदा ॥८॥ साक्षादागत्य रूपेण शान्तेनामिततेजसा ॥ शान्तिं करोतु मे प्रीता भक्तानां भ-
क्तवत्सला ॥९॥ पद्मरागद्युतिः सौम्यो रक्तमाल्यानुलेपनः ॥ अबालो बालरूपेण षड्-
वक्त्रः शिखिवाहनः ॥१०॥ पूर्णेन्दुवदनः सौम्यो द्विशिखः शक्तिसंयुतः ॥ कुमारिको मा

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

॥ शांति ॥
॥२॥

ग्निरुग्राक्षसमुद्भूतःसुरार्च्चितः ॥११॥ कार्त्तिकेयोमहातेजावादानैकतत्परः ॥ शान्तिं
करोतुमेनित्यंवरंसौख्यंचमेसदा ॥१२॥ श्वेतवस्त्रपरिधानश्चप्रसःकनकसुप्रभः ॥
रुद्रश्चैवोमहायोगीरुद्रैकाहितमानसः ॥१३॥ शूलपाणिर्महाप्राज्ञोनन्दिकेशःशि
वभावितः ॥ शिवार्च्चनपरोनित्यंशिवध्यानैकतत्पर ॥१४॥ शान्तिंकरोतुमेशान्तोध
र्म्मेचमतिमुत्तमाम् ॥ महादेवोमहाकायःत्रिनेत्रश्चनचयष्टिधृः ॥१५॥ एकदंष्ट्रो
लकर्णदेवोगजवक्त्रोमहाबलः ॥ नागयज्ञोपवीतीचनागाभरणभूषितः ॥१६॥ स

॥ एम: ॥
॥२॥
2

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

र्वार्थसंपदाधीशोगणाध्यक्षोवरप्रदः॥ रुद्रस्यतनयोदेवोनायकोथविनायकः॥१७॥
करोतुमेमहाशान्तिंकर्मसिद्धिंचमेसदा॥ इन्द्रनीलनिभस्कन्धश्योदादन्तम्भूलाग्रधो घ
नः॥१८॥ रक्ताम्बरधरः श्रीमानक्रहन्तागोनागभूषणः॥ पापापनोदमतुलमलक्ष्मीम
लनाशनं॥१९॥ करोतुमेमहाशान्तिंमहाकालोमहाबलः॥ पीतवस्त्रपरीधानाक
न्यारूपास्वलंकृता॥२०॥ गणामातान्विकाच्यक्षाप्रपागौरीश्वरेश्वरी॥ सर्वसिद्धि
करीदेवीप्रसादपरमापरा॥२१॥ शान्तिंकरोतुमेमातासिद्धिंचातुप्रयच्छतु॥ स्निग्ध

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

रूपामेनवर्णेनमहामहिषमर्द्दिनी ॥२२॥ धनुश्चक्रप्रहरणखड्गपट्टिशधारिणी ॥ आ
नर्जन्मुघनकारसर्वोपद्रवनाशिनी ॥२३॥ सर्वमङ्गलमानामेशिवमानाचक्रकुवं
॥ निर्मांसिनरारीरास्नायुस्थिमुनिबन्धनः ॥२४॥ अतिसूक्ष्मोतिविक्रान्तस्त्रसो
भंगगिरिर्महान् ॥ रुद्रात्मकोमहावीरोरुद्रैकाहिनमानसः ॥२५॥ सोपिमेशान्ति
भावेनशान्तिमाप्नुयच्छतु ॥ प्रचण्डगणासैन्येशोमहाचण्डकासधारकः ॥२६॥ असं
मालार्पितकाक्षश्चाडेभ्योवरः ॥ चण्डपापापहरणोत्रसहन्यादिशोभकः ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

करोतुमेमहायोगीकल्याणानाम्यां परां ॥ संरक्तकुन्देन्दुतुल्याभःकरोतुमङ्केतप्रभ
॥२८॥ अक्षमालाशिवायस्यः स्वयंज्ञानाव्यवस्थितः ॥ चतुर्मुखश्चतुर्घा
स्त्रिनेत्रस्सर्वतोज्वलः ॥२९॥ क्षितिपतिर्द्दृष्टोदेवोधर्म्मोधर्म्मेतमोमतः ॥ ईश्वर
स्तिनिषेधेनतस्माद्धर्म्मोजगत्प्रभुः ॥३०॥ वृषोवृषध्वजः श्रीमानकरोतुममशान्ति
कांमम ॥ पद्मासनःपद्मनिभश्चतुर्वदनपंकजः ॥३१॥ कमण्डलुधरःश्रीमान्दे
वपञ्चवर्वसुजितः ॥ शिवध्यानैकपरमःशिवसद्भावभावितः ॥३२॥ ब्रह्मशब्देनादि

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

॥ शांति ॥
॥ ४ ॥

ध्येनब्रह्मशान्तिंकरोतुमे ॥ नागासनश्चतुर्बाहुः शंखचक्रगदाधरः ॥ २३ ॥ श्यामः पी
ताम्बरधरोमहाबलपराक्रमः ॥ यज्ञदेहोत्तमोदेवोमाधवोमधुसूदनः ॥ २४ ॥ शिवप्र
शादसम्पन्नः शिवध्यानपरायणः ॥ सर्वपापप्रशमकः सर्वज्ञानिकृन्तक ॥ २५ ॥ सर्व
दा शान्तभावेनविष्णुः शान्तिंकरोतुमे ॥ अर्हन्तः शान्तरूपी चपिच्छस्कंधैकपाणिकः
॥ २६ ॥ दिग्वासामलपंकश्च सौम्यचित्तसमाहितः ॥ संमुक्तलोचनः शान्तः शिव
ज्ञानैकचिंतकः ॥ २७ ॥ शान्तिंकरोतुमे शान्तः शिवयोगेनभाविनः ॥ जितेन्द्रिय

॥ राम: ॥
॥ ४ ॥

समाधिस्थपार्वतीवरभूषितः ॥ ३८ ॥ वरदाभयपाणिश्च ज्ञानध्यानरतः सदा ॥ योग
दृष्टिसमायुक्तः शिवज्ञानेनभावितः ॥ ३९ ॥ शान्तिंकरोतु मे छत्रो वज्रकायो महाकृपः
पिनवर्णेनदेहेनहारेणासुविचित्रिना ॥ ४० ॥ सर्वाङ्गसुन्दरादेवीविजयाजयकारि
णी ॥ शिवार्चनरतानित्यंशिवजाप्यपरायणा ॥ ४१ ॥ धीधीलोकमानाचनित्यं
शांकरोतु मे ॥ नन्दाभद्राचसुरभिः सुशीलासुमनास्तथा ॥ ४२ ॥ क्षीरोदादुत्थिता
गावोलोकानांहितकाम्यया ॥ प्रीणयन्तिसदादेवान्विप्रांश्चैवविशेषतः ॥ ४३ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

नित्यं तु देवतात्मानः कुर्वन्तु मम शान्तिकम् ॥ पद्मरागप्रभा देवी चतुर्वदनपंकजा ॥
अक्षमालार्पितकरा कमण्डलुधरा शुभा ॥ ४४ ॥ ब्रह्माणी सौम्यवदना शिवपूजापरा
यणा ॥ शान्तिं करोतु मे प्रीता ब्रह्मशब्देन सर्वदा ॥ ४५ ॥ हिमशैलनिभा देवी महावृष
भवाहिनी ॥ त्रिशूलहस्ता वरदा नानाभरणभूषिता ॥ ४६ ॥ चतुर्भुजा चतुर्वक्त्रा त्रिनेत्रा
पापहारिणी ॥ आर्त्तिं हरतु मे प्रीता रुद्राणी निर्मलोज्ज्वला ॥ ४७ ॥ मयूरवाहना देवी
सिन्दूरारुणविग्रहा ॥ शक्तिहस्ता महाकाया सर्वालंकारभूषिता ॥ ४५ ॥ रुद्रभक्ताम

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

ह्यीर्च्यारुद्रार्चनरतासदा ॥ कौमारीवरदादेवीशांतिमाशुददातुमे ॥ ४९ ॥ शंखचक्रग
दाहस्ताश्यामापीताम्बरप्रिया ॥ चतुर्भुजानार्क्ष्ययानावैष्णवीसुरपूजिता ॥ ५० ॥ शि
वार्चनपरानित्यंशिवैकाहितमानसा ॥ शांतिंकरोतुमेनित्यंसर्वासुरविमर्दिनी ॥ ५१ ॥
ऐरावतगजारूढावज्रहस्तामहावला ॥ नेत्राणांतुसहस्रेणभूषिताकनकप्रभा ॥
५२ ॥ सिद्धगन्धर्वनमितासर्वालंकारभूषिता ॥ ऐंद्रीदेवीसदाकालंशांतिमाशुकरोतु
मे ॥ ५३ ॥ वाराहघोराविकटवराहवरवाहना ॥ श्यामावदातविपुलाशंखचक्रग

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

॥ शांति॰ ॥
॥ ६ ॥

दाउधा ॥ ५४ ॥ तर्ज्जयन्तीसदाविघ्नानर्चयन्तीसदाशिवं ॥ वाराहीवरदादेवीक्षेमारोग्यं
ददातुमे ॥ ५५ ॥ उर्ध्वकेशाकोटराक्षीनिर्मांसास्नायुबन्धना ॥ करालवदनाघोराखड्ग
कट्टारकोघना ॥ ५६ ॥ कपालमालिनीक्रुद्धाखट्वांगवरधारिणी ॥ आरक्तपिंगनय
नानागचर्म्मावगुण्ठिता ॥ ५७ ॥ नानानागोपवीतांगीप्रेतस्थाननिवासिनी ॥ शिवरूपे
णघोरेणशिवारावभयंकरी ॥ ५८ ॥ चामुण्डाचण्डरूपेणमहारक्षांकरोतुमे ॥ आपीतेन
शरीरेणनानाभरणभूषिता ॥ ५९ ॥ आतर्ज्जयन्तीविघ्नानिज्वलनत्खट्वांगधारिणी ॥

६

॥ राम: ॥
॥ ६ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF
Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

धांशासना महावीरा सर्वपापप्रणाशिनी ॥ २० ॥ लक्ष्मी श्रीबाहुदेवी शांति माङ्फ
रोतुमे ॥ आकाशमातरोदिव्यास्तथान्यालोकमातरः ॥ भूतानामातरः सर्वा
स्तथान्याः स्वमातरः ॥ २१ ॥ सर्वमातृमहादेव्यः स्वायुध्यान्नपाणयः ॥ अगस्त्या
प्यावति पद्मनिवालिका मामहोदयाः ॥ २३ ॥ रुद्रस्मृता महावीर्य्यारुजाव्याहित
मानसाः ॥ शांतिं कुर्वन्तु मे नित्यं मातरः स्त्रोप्रजिता ॥ २४ ॥ ये रुजा रौद्रकर्म्माणो
रुद्रस्थाननिवासिनः ॥ सौम्यास्थै चतुयेकेचित्स्थाणुस्थाननिवासिनः ॥
॥

॥शांति॥
॥७॥

६५॥ मानेरोरुद्ररूपाश्च गणानामधिपाश्च ये॥ विघ्नभूतास्तथा चान्ये दिग्विदिक्षु स
माश्रिताः॥ सर्वे सुप्रीतिमनसः प्रतिगृह्णन्तु मे बलिं॥ सिद्धिमाश्रप्रयछन्तु भये
भ्यः पान्तु मां सदा॥ ६६॥ ऐन्द्रादि दिग्गणा ये तु वज्रहस्ता महाबलाः॥ कुम्भेनाभ्याः
श्वेतनिभास्तथा वैश्वेतलोहिताः॥ ६७॥ दिव्यान्तरिक्षभौमाश्च पातालवासिनः॥ रुद्रा
र्चनान्नाहुत्याः शान्तिं कुर्वन्तु मे सदा॥ ६८॥ आग्नेय्यां ये गणाः सर्वे स्रुवहस्तानि षड्गि
ण॥ आरक्ताश्वारक्तानिभास्तथा वैरक्तलोहिताः॥ ६९॥ दिव्यान्तरिक्षभौमाश्च पाता

॥राम॥
॥७॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

लेनलवासिनः॥ रुद्रप्रणामममनसः शांतिं कुर्वन्तु मे सदा ॥७०॥ याम्यां दिशि ग
णा येतु सततं दण्डधारणाय: ॥ कृष्णाः कृष्णनिभाः कृष्णास्तथा वै कृष्णलोहिताः॥
७१॥ दिव्यांतरिक्षभौमाश्च पातालतलवासिनः॥ रुद्रैकाहितचेतस्काः शांतिं कुर्वन्तु मेस
दा ॥७२॥ नैरृत्यां तु गणाः क्रूरा राक्षसास्तनुरूपिणः॥ सुनीला नीलनिभास्तथा वै
नीललोहिताः॥७३॥ दिव्यांतरिक्षभौमश्च पातालतलवासिनः॥ रुद्रध्यानैकनिरताः शां
तिं कुर्वन्तु मे सदा ॥७४॥ वारुण्यां वै गणा येतु सततं पाशधारणाय: ॥ सुश्यामाश्यामाः श्याम

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

॥शांति॥ निभास्तथावैधूम्रपामलोहिता: ॥७५॥ दिव्यान्तरिक्षभौमाश्चपातालतलवासिन: ॥ प
॥८॥ रमेशार्च्चनरता: कुर्वन्तुममशांतिकं ॥७६॥ वायव्यांवैगणायेतुसततंध्वजपारायः ॥ सु
पीताभा: पीतनिभास्तथावैपीतलोहिता: ॥७७॥ दिव्यान्तरिक्षभौमाश्चपातालतलवा
सिन: ॥ शिवभक्ति: परासर्वेक्षेमंकुर्वन्तुमेसदा ॥७८॥ उत्तरस्यांगणायेतुसततंत्वी
धिपारायः ॥ श्वावलाभा: श्वावलनिभास्तथाश्वावललोहिता: ॥ दिव्यान्तरिक्षभौमा ॥राम:॥
श्चपातालतलवासिन: ॥ शिवपूजासमायुक्ता: क्षेमंकुर्वन्तुमेसदा ॥ ऐशान्यांवैगणा ॥८॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

येतु प्रशांताः शूलपाणयः ॥ सूक्ष्माः सुसूक्ष्मसदृशास्तथावै सूक्ष्मलोहिता ॥ ८१ ॥
दिव्यान्तरिक्षभौमाश्च पातालतलवासिनः ॥ शिवपूजा समायुक्ताः क्षेमं कुर्वन्तु मे सदा
॥ ८२ ॥ अधोभागे गणायेतु सततं शूलपाणयः ॥ धूम्राधूम्रनिभाः सर्वे तथावै धूम्र
लोहिताः ॥ ८३ ॥ दिव्यान्तरिक्षभौमाश्च पातालतलवासिनः ॥ शिवं कुर्वन्तु मे नित्य
मलक्ष्मीमलनाशनं ॥ ऊर्द्ध्वभागे गणायेतु महाबलपराक्रमाः ॥ सुसूक्ष्मासाः सूक्ष्म
निभास्तथावै सूक्ष्मलोहिताः ॥ ८५ ॥ दिव्यांतरिक्षभौमाश्च पातालतलवासिनः ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

शिवपूजासमुत्पन्नाशुभनाशयंतुमे ।। १६ ।। एते गणा महात्मानो महाबलपराक्रमाः
।। शिवं संपूज्य यत्नेन बलिं तेषां विनिक्षिपेत् ।। १७ ।। ततः सुप्रीतमनसः शांतिं कुर्वन्तु मे स
दा ।। अमरावती नाम पुरी पूर्वभागे व्यवस्थिता ।। १८ ।। विद्याधरसमाकीर्णा सिद्धगन्धर्व
सेविता ।। रत्नप्राकारखचिता सर्वरत्नोपशोभिता ।। १९ ।। तत्र देवपतिः श्रीमान् वज्रपा
णिर्महाबलः ।। नेत्राणां तु सहस्रेण शोभनेन विराजते ।। २० ।। ऐरावतगजारूढो हेम
वर्णो महाद्युतिः ।। देवैः समन्ततं हृष्टः परमेशार्चनिरतः ।। शिवध्यानेन संपन्नः शिवभक्ति

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

समन्वितः ॥ शिवप्रणामपरमः करोतु मम शांतिकं ॥ २३ ॥ आग्नेयो दिग्विभागेतु पुरीतेजो
वतीशुभा ॥ नानादेवसभाकीर्णा रत्नज्वाला समुज्वला ॥ २४ ॥ तत्रज्वालापरीताङ्गो
दीप्ताङ्गारसमद्युतिः ॥ भूतिक्लृप्तदेहिनां देवो ज्वलनः पापनाशनः ॥ २५ ॥ शिवपूजाजयो
युक्तः शिवस्मरणभावितः ॥ शांतिं करोतु मे देवस्तथा पापपरिक्षयं ॥ २६ ॥ वैवस्वतीना
मपुरी दक्षिणेन व्यवस्थिता ॥ गुणाढ्यशतानिकापि न्द्ररक्षोगणालया ॥ २७ ॥ तत्रेन्द्रनील
संकाशो रक्तायतलोचनः ॥ महामहिषमारूढः कृष्णस्त्रग्वरभूषणः ॥ अन्तकोऽथ

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

महातेजाः शिववर्म्म परायणः ॥२८॥ शिरूजा मम युक्तः क्षेमारोग्यं ददातु मे ॥ नैरृत्ये तु
दिशो भागे प्रोक्त ह्येतिविक्षता ॥२९॥ महारक्षोगणाकीर्णा पिशाच भूतसंकुला ॥ त
चजीमूतसंकाशो रक्तस्रग्वस्त्रभूषणः ॥१००॥ खड्गपाणिर्महातेजाः करालवदनोज्व
लः ॥ रक्षेन्द्रो नैरृत्यो नित्यं शिवार्च्चनरतः सदा ॥ करोतु मे महाशान्ति शिवभक्तिसमन्वि
कः ॥ पश्चिमेतु दिशो भागे परिभुक्तवती शुभा ॥ नाना गणसमाकीर्णा नानाकिन्नरशो
भिता ॥१०१॥ नवमौक्तिकसंकाशः पारिपिंगललोचनः ॥१०२॥ भुजङ्गवस्त्रपरिधानः

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

पाशहस्तो महाबलः ॥ वरुणाः परया भक्त्या शिवैकाहितमानसः ॥ १०४ ॥ रोगशोकार्त्ति
संतापं नित्यं नाशयतु ध्रुवं ॥ वायव्यो दिग्विभागे तु पुरी गंधवती शुभा ॥ ऋद्धिसिद्धगणाढ्यु
प्या हेमप्राकारतोरणा ॥ तत्र नाम्नेण देहेन कृष्णपिंगललोचनः ॥ १०६ ॥ पटध्वजान्तराली
नो ध्वजयष्ट्यायुधो घनः ॥ पवनः परमो देवः परमेश्वरभावितः ॥ क्षेमारोग्यं बलं शांतिं
करोतु सततं मम ॥ महोदयानाम पुरी उत्तरेण महोज्वला ॥ अनेकयक्षसंकीर्णा नाना
रत्नोपशोभिता ॥ तत्र देवो गदाहस्तः श्विनस्त्र पवस्त्रभूषणः ॥ २ ॥ हस्त्रबाहुर्महातेजाः

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

॥ शांति ॥
॥ ११ ॥

पारिपिंगललोचनः ॥ अवैरोवादध्यीमानहस्पादार्द्धनेरतः ॥ शांतिंकरोतुमेशांतःप्रीतश्री
नेनतेजसा ॥ यशोवतीपुरीरम्यास्येशानीन्दिशमाश्रीता ॥ नानागणसमाकीर्णानाना
सुरक्तनालया ॥ तेजःप्राकारपर्यन्तानिरोपम्यामहोदया ॥ १२ ॥ तत्रमौक्तिकशंका
शःश्वशशाङ्ककृतभूषणः ॥ त्रिनेत्रःशान्तरूपात्मा अक्षमालाधरोहरः ॥ ईशानःपरमोदे
वःसर्वदेवोनमोनमः ॥ सिद्धानांयोगिनांचैवसर्वदेवनमस्कृतः ॥ सोपिसर्वात्मभा
वेनशान्तिमाशुप्रयछतु ॥ भूर्लोकेयश्चवोलोकेस्वर्ल्लोकेनिवसन्तिये ॥ १३ ॥ देवा

॥ रामः ॥
॥ ११ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

दिव्यप्रभायुक्ताः शांतिं कुर्वन्तु मे सदा ॥ महर्ल्लोके जनलोके तपोलोके स्थिताश्च ये ॥
१८ ॥ तेपि प्रमुदिता देवाः शिवं कुर्वन्तु मे सदा ॥ सत्यलोके च ये देवाः प्रभावोज्ज्वलाविग्र
हाः ॥ शिवभक्ताः सुमनसो भयं निर्नाशयन्तु मे ॥ गिरिकंदरदुर्गेषु वनेषु निवसन्ति ये ॥
१९ ॥ रुद्रार्चनपरा देवा रक्ष्यां कुर्वन्तु मे सदा ॥ सरच्चन्द्रप्रगौरेण देहेनामलतेजसा ॥
सरस्वती शिवे भक्ता शान्तिं मा करोतु मे ॥ चारुचामीकरच्छाया सरोजकरपल्लवा ॥
२० ॥ शिवभक्ता च या देवी श्री संभूतिं ददातु मे ॥ चारुणा मुखचन्द्रेणाविनिमकुमु

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

मोज्वला ॥२१॥ जयादेवी शिवे भक्ता सर्वकामं ददातु मे ॥ हारेणासुविचित्रेण भास्करोज्व
लतेजसा ॥२२॥ अपराजिता रुद्ररता करोतु विजयं मम: ॥ सिन्दूरारागरक्तेन वर्णेनाय
नलोचनः ॥२३॥ सहस्रकिरणः धीमान् सप्तसप्तिकवाहनः ॥ गभस्तिमाली भगवान्
शिवपूजापरायणः ॥२४॥ करोतु मे महाशान्तिं ग्रहपीडानिवारणं ॥ जगत्प्रपायनक
रोऽमृताधारः सुशीतलः ॥२५॥ सोमः सौम्येन भावेन ग्रहपीडां व्यपोहतु ॥ पद्मरागनिभो
देहः परिपिंगललोचनः ॥२६॥ अंगारकस्तु मे नित्यं ग्रहपीडां व्यपोहतु ॥ उत्तप्तमध

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

विदेहनचायो घनकरःसदा ॥ २७ ॥ शिवभक्तोबुधःश्रीमान् ग्रहपीडांव्यपोहतु ॥ धातु
चामीकरच्छायःसर्वज्ञानकनालय ॥ २८ ॥ बृहस्पतिःसदाकालमीशानार्चनतत्परः
॥ सोपिमेशान्तचित्तेनपरमेणसमाधिना ॥ ग्रहपीडांविनिर्ज्जित्यकरोतुविजयंसदा ॥
हिमकुन्देन्दुतुल्याभःसुरदैत्येन्द्रपूजितः ॥ शुक्रःशिवार्च्चनरतोग्रहपीडांव्यपोहतु
॥ भिन्नाञ्जनचयच्छायःसप्तनयनद्युतिः ॥ शनैश्चरःशिवभक्तोग्रहपीडांव्यपो
हतु ॥ नीलाञ्जननिभःश्रीमान्सोहिकेयोमहाबल ॥ ३२ ॥ शिवपूजापरोराहुर्ग्रह

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

पीडांव्यपोहतु ॥ धूम्राकारोग्रहःकेतुरैशान्यादिशिसंस्थितः ॥३४॥ वर्तुलोनीलविस्ती
र्णलोचनैश्चवसुभीषणाः ॥ पलालधूमसंकाशोग्रहःपीडापहारकः ॥३५॥ घोरदंष्ट्रा
करालश्चकरोतुविजयंमम ॥ खड्गखेटकहस्तश्चवरपाणोवरदःशुभः ॥ शिवभक्तश्चाय
जन्मायग्रहपीडांव्यपोहतु ॥ एतेग्रहामहात्मानोमहेशार्चनभाविताः ॥ शांतिंकुर्वंतुमे
हृष्टाःसदाकालंहिनोग्रहाः ॥ मंगलापिंगलाधन्याभ्रामरीभद्रिकातथा ॥३६॥ उ
ल्कासिद्धासंकटाख्याकरोतुविजयंमम ॥ मुखेयस्याःस्थितामृत्युर्विषिर्नाममहाव

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

ला ॥ ३९ ॥ सन्मुखेविघ्नकारी चपृष्ठेतुविजयंकरी ॥ तृतीयासप्तमीचैवदशमी चचतु
र्दशी ॥ ४० ॥ चतुर्थीत्वष्टमीचैवएकादशीतुपूर्णिमा ॥ एतेषुविघ्नपातेषुकृष्णेषु
त्केसमावहा ॥ अर्वन्तुमेलष्ववाः शांतिंचपरमेप्सिताम् ॥ अमावास्यामहापुण्यापि
तृदेवसमन्विता ॥ ४२ ॥ शांतिंचपरमांपुण्यांशिवस्यपरमात्मनः ॥ शिवतेजःसमा
युक्ताकरोतुममशांतिकां ॥ ४३ ॥ प्रतिपच्चमहाभागाद्वितीयाचमनोहरा ॥ तृतीयाच
तिथिःशान्ताचतुर्थीचमहायशा ॥ ४४ ॥ पंचमीनामशांतात्माषष्ठीचतिथिरुत्तमा

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

॥सप्तमीचतिथिःउग्रायास्त्वष्टमीचमहाबला॥४५॥ तिथिःभूलभूतश्चैवपापघ्ना परमा
स्मृता॥ नवमीतिथिरत्युग्रा उग्रायाःपरिकीर्तिता॥४६॥ दशमीशोभनाचैवतिथिरे
कादशीतथा॥ द्वादशीचैवशांतात्मातथातिथिस्त्रयोदशी॥४७॥ चतुर्दशीमहावी
र्य्यातिथिःशंकरात्मजा॥ पूर्णिमापरिपूर्णास्मातिथिर्वैसततोज्वला॥४८॥ सत
ततुभान्मानस्तिथयश्चक्रमेणातु॥ पक्षद्वयेसदाह्येतेचन्द्रगत्यांतगामिनः॥४९॥
शांतिंकुर्वंतुमेनित्यंशिवशक्तिविधायिनः॥ विष्कंभःप्रीतिरायुष्मान्सौभाग्यःशोभन

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

स्तथा ॥ ५० ॥ अतिगण्डः सुकर्मा च धृतिः शूलस्तथैव च ॥ गण्डो वृद्धिर्ध्रुवश्चैव व्याघातो
हर्षणस्तथा ॥ ५१ ॥ वज्रः सिद्धिर्व्यतीपातो वरीयान् परिघः शिवः ॥ सिद्धिः साध्यः शुभः
शुक्लो ब्रह्मा ऐन्द्रश्चैव धृतिः ॥ ५२ ॥ चन्द्रस्य भानोश्चोत्पन्ना योगाश्चैते महावलाः ॥
शिवभक्तिपराः सर्वे शिवाज्ञानविधायिनः ॥ ५३ ॥ शान्तिं कुर्वन्तु मे नित्यं तथा किल्विषना
शनं ॥ कृत्तिका परमा देवी रोहिणी रुचिरानना ॥ ५४ ॥ श्रीमन्मृगशिरा भद्रा आर्द्रा च
परमोज्वला ॥ पुनर्वसुस्तथा पुष्य अश्लेषा च महावला ॥ ५५ ॥ नक्षत्रमातरो ह्येताः प्र

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

भामालाविभूषिताः ॥ महादेवाङ्गनेसक्तामहादेवातभाविता ॥ ५९ ॥ पूर्वभागेस्थिताये
ताः शांतिकुर्वंतुमेसदा ॥ मघासर्वगुणोपेता पूर्वाश्चैवफल्गुनी ॥ उत्तरफाल्गुनीश्चै
वहस्ताचित्रातथोत्तमा ॥ स्वातिर्विशाखावाद्वादशिगास्थानसंस्थिताः ॥ अर्चयंती
सदाकालंदेवंत्रिभुवनेश्वरं ॥ नक्षत्रमातरोह्येतास्तेजसापरिभूषिताः ॥ ममापिशां
तिकंनित्यंकुर्वंतुशिववचोदिताः ॥ अनुराधातथाज्येष्ठामूलमहाद्भिवलान्वितम् ॥ ६० ॥
पूर्वाषाढामहावीर्याआषाढाचोत्तराशुभा ॥ अभिजिन्नामनक्षत्रंश्रवणःपरमोज्व

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

लाः ॥ ६१ ॥ एताः पश्चिमतो दीप्ता राजन्ते राजमूर्त्तयः ॥ ईशानं पूजयन्त्येताः सर्वका
लं सुभाविताः ॥ ६२ ॥ मम शांतिं प्रकुर्वन्तु विभूतिभिः समन्विताः ॥ धनिष्ठा शतभि
षा चैव पूर्वभाद्रपदा तथा ॥ ६३ ॥ उत्तरभाद्रे रेवत्याश्विनी च महर्द्धिका ॥ भरणी च म
हावीर्य्या नित्यमुत्तरतः स्थिताः ॥ शिवार्च्चनपरा नित्यं शिवध्यानैकमानसाः ॥ शांतिं
कुर्वन्तु मे नित्यं सर्वकालं शुभोदयाम् ॥ ६५ ॥ मेषो राशिर्वृषः सिंहो धनुर्दीप्तिमत्ता
वराः ॥ पूर्वभागे वसन्त्येते शिवपूजापरायणाः ॥ ६६ ॥ शांतिं कुर्वन्तु मे नित्यं शिवभक्ति

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

परायणाः॥ वृषश्चकन्यादेवीचमकरश्चातिबुद्धिमान्॥ एतेदक्षिणभागेतुपूज
यंतिसदाशिवं॥ भक्त्यापरमयानित्यंशांतिंकुर्वंतुमेसदा॥ मिथुनश्चतुलाकुंभः
पश्चिमेनव्यवस्थिताः॥ शिवपादार्च्चनपराः क्षेमंकुर्वंतुमेसदा॥ ६९॥ कर्कटोवृश्चि
कोमीनएतेतूत्तरेणस्थिताः॥ पूजयंतिसदाकालंरुद्रंभुवननायकं॥ ७०॥ शांतिं
कुर्वंतुमेनित्यंशिवाज्ञाविधायिनः॥ बवश्चबालवश्चैवकौलवस्तैतिलस्तथा
७१॥ गरोवणिजस्थाविष्टिःशकुनिश्चचतुष्पदः॥ नागःकिंस्तुघ्नइत्येवंकरणा

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

नीशभाविताः ॥ सर्वेष्वप्रीनमनसः शांतिं कुर्वंतु मे सदा ॥ जन्मसंपादिपञ्चे वक्षेम
प्रत्यरिसाधकाः ॥ वधमेचानिमैत्रं चासंन्येतेनारकागणाः ॥ शिवभक्त्याः सुमनसः
कुर्वन्तु मम शांतिकं ॥ ७४ ॥ ऋषयः सप्तविख्याताना क्रवाताः परमोज्वलाः ॥ शि
वप्रसादसंपन्नाः शांतिं कुर्वन्तु मे सदा ॥ ७५ ॥ काश्यपो गालवो गार्ग्यो विश्वामित्रो
महामुनिः ॥ मनुर्दक्षो वाशिष्ठो धर्मकण्डः पुलहः क्रतुः ॥ ७६ ॥ असितो बालखिल्य
श्च दुर्वासाः पिप्पलादकः ॥ ऋचिको भरतो गस्त्यो पाराशरो विभांडकः ॥ ७७ ॥ मातंगो जे

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF
Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

॥शांतिः॥
॥१७॥

ऋनिर्व्यासो देवलो दर्भरोमकः ॥ मार्कण्डश्च दधीचिश्च मार्कण्डेयोथ गौतमः ॥ ७८
नारदो भृगुरात्रेयो भारद्वाजोङ्गिरा मुनिः ॥ वाल्मीकिः कौशिकः काण्वः शाकल्योथ पु
नर्वसुः ॥ ७९ ॥ शालंकायन इत्याद्या ऋषयो थ महाव्रताः ॥ शिवध्यानार्च्चनोद्युक्ताः
शांतिं कुर्वन्तु मे सदा ॥ ८० ॥ सिद्धाः संसिद्धतपसो गणाश्च विद्याधरादयः ॥ महात्मानो
महोत्साहा गरुडाश्च महर्द्धिकाः ॥ ८१ ॥ महेश्वरपरा ये ते महेशपादपूजकाः ॥ सि
द्धिमान् प्रयच्छन्त्वाशीर्वादपरायणाः ॥ ८२ ॥ नमुचिर्दैत्यराजेन्द्रः शंकरप्रेमि

॥राम॥
॥१७॥

17

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF
Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

हावलः ॥ महानादोथविख्यातो दैत्यः परमवीर्यमान् ॥ हाङ्केश्वरदेवस्य नित्यं पूजा
परायणाः ॥ बलं वीर्यं च मे नित्यं प्रयच्छन्तु महर्द्धिकाः ॥ ८४ ॥ महाजम्भोह्यपीवेश्व
ह्लादोऽनुह्लादकः ॥ तारकोग्निमुखो दैत्यः कालनेमिर्महोत्कटः ॥ एते दैत्या महा
त्मानः शिवसद्भावभाविता ॥ ८५ ॥ पुष्टिं बलं तथा वीर्यं प्रयच्छन्तु सुखोदयं ॥ वि
रोचनो हिरण्याक्षः सुपर्वाकिसुलोमकः ॥ ८६ ॥ मकुकान्तकुक्रान्तुश्चैव दैत्यो रैवतक
स्तथा ॥ भावेन च परेणाब्जजयनेन सर्वदा शिवं ॥ ८७ ॥ सततं च महात्मानः पुष्टिं

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

कुर्वंतु मे सदा ॥ आरक्तेन शरीरेण रक्तानायतलोचनः ॥ महाभोगकृताटोपः शंखवा
ज्वल्कृतलांछनः ॥ अनंतो नागराजेंद्रः शिवपादार्च्चनो रतः ॥ १९ ॥ महापापविष
हृत्वा शांतिमाशुकरोतु मे ॥ शुभ्रश्वेतेन देहेन शुभ्रश्वेतोत्पलशेखरः ॥ २० ॥ चारुभो
गकृताटोपश्चारुहारविभूषणः ॥ वासुकिर्नागराजेंद्रो रुद्रप्रजापरो महान् ॥ २१ ॥
महापापविषं हृत्वा शांतिमाशुकरोतु मे ॥ अतिपीतेन देहेन विस्फुरज्जोगसंपदा ॥
२२ ॥ तेजसा चातिदीप्तेन कृतस्वस्तिकलांछनः ॥ नागराट् तक्षकः श्रीमान्नागको

18

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

घासमन्वितः॥२३॥ करोतु मे महाशांतिं सर्व्वदोषविषापहं॥ अतिकृष्णेन वर्णेन स्फु
टोविकटमस्तकः॥२४॥ कराठैरखात्रयोपेतो घोरदंष्ट्राउधोद्यतः॥ कर्कोटको
महानागो विषदर्प्यबलान्वितः॥२५॥ विषशस्त्राग्निसंतापं हत्वा शांतिं करोतु मे॥ प
द्मवर्णेन देहेन चारुरूपमायतेक्षणः॥२६॥ पंचविन्दुकृनाभासो ग्रीवायंसुभल्लक्षणः
रव्यातापभो महानागो हरपादार्च्चनेरतः॥२७॥ करोतु मे महाशांतिं महापापविषक्षयं
॥ पुण्डरीकनिभेनापि देहेनामिततेजसा॥ शंखशुभ्रोज्वलरुचिर्भूषितो मूर्द्धिस

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

वर्दा ॥ महापद्मो महानागो नित्यं पशुपतौ रत: ॥ २०० ॥ विनिर्हृत्य विषं घोरं शांतिमा
शु करोतु मे ॥ श्यामेन देहभारेण श्रीमत्कमललोचन: ॥ १ ॥ विषदर्पं बलोन्मत्तो
ग्रीवायामेकरेखया ॥ शंखपाल: श्रियादीप्त: शिवपादाब्जपूजक: ॥ २ ॥ महाविषं
महापापं हत्वा शांतिं करोतु मे ॥ अतिघोरेण देहेन चन्द्रार्कज्वलनमस्तक: ॥ ३ ॥ दीप्त
भोगफणाटोप: शुभ्रलक्षणलासित: ॥ कुलिको नागराजेशो नित्यं हरपरायण:
४ ॥ अपहृत्य विषं घोरं करोतु मम शांतिकं ॥ अंतरिक्षे च ये नागा ये नागा: स्वर्गसंस्थि

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

ता॥ ५॥ गिरिकन्दरदुर्गेषु येनागाश्चविसंस्थिताः॥ पाताले ये स्थिता नागाः सर्वेप्य
त्र समाहिताः॥ ६॥ रुद्रपादार्च्चने सक्ताः कुर्वन्तु मम शांतिकं॥ नागिन्यो नागकन्याश्च
तथा नागकुमारिकाः॥ ७॥ शिवभक्ताः सुमनसः शांतिं कुर्वन्तु मे सदा॥ य इदं नागसंस्तवं
न कीर्त्तयेच्छृणुयादपि॥ ८॥ न तस्य सर्प्पा हिंसंति ना विषं क्रमते सदा॥ गङ्गा सु
रूपा महादेवी यमुना नर्मदा नदी॥ ९॥ गोमती तापिका वेरी वरुणा देविका तथा॥ सर्व
जनपतिं देवं परमेशं महेश्वरं॥ १०॥ पूजयंति महानघाः शिवसद्भावभाविता॥ शां

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

॥ शांति ॥
॥ २० ॥

तिं कुर्वन्तु मे नित्यं तथा पापपरिक्षयं ॥ सिद्धिमाशु प्रयच्छन्तु सर्वविघ्नविवर्ज्जिताम् चन्द्र
भागा महापुण्या पानदी गोदावरी शुभा ॥ १२ ॥ शरद्गण्डकी श्रेष्ठा कौशिकी च सरस्वती
स्तानघो महाभागाः शिवपादाब्जनिरता ॥ १३ ॥ शांतिं कुर्वन्तु मे श्रीनाः शिवध्यानैकमा
नसाः ॥ नैरञ्जना नाम नदी शोणा साभ्रावापी महानदः ॥ मन्दाकिनी च परमा तथा सन्नि
हिता शुभा ॥ सिप्रा विपाशा चन्द्रभागा लोहित्यश्च महानदः ॥ १५ ॥ महाप्रज्ञा तथा वेणी
तथा वैतरणी नदी ॥ स्नानाश्चान्याश्च बहवो भुवि दिव्यं तरिक्षगा ॥ १६ ॥ रुजा जनप

॥ राम ॥
॥ २० ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

रानघः कुर्वन्तु मम शान्तिकं ॥ महावैश्रवणो देवो यक्षराजो महर्द्धिकः ॥ यक्षकोटिप
रीवारो यक्षसंघेन संयुतः ॥ महाविभवसंपन्नो हरपार्श्वे निरतः ॥ हस्त्यानेक परमो
हरपादानतो नमः ॥ शान्तिकरोतु मे प्रीतः पद्मपत्रायतेक्षणः ॥१९॥ मणिभद्रो महाय
क्षो मणिरत्नविभूषितः ॥ मनोहरेणहारेणकराठलग्नेनराजते ॥२१॥ यक्षिणी यक्ष
कन्याभिः परिवारितविग्रहः ॥ रुद्रार्च्चनपरो यक्षः करोतु मम शान्तिकं ॥ सुवीर्यपक्षरा
जेन्द्रो मणिकाराठलभूषितः ॥ ललाटे हेमपटेन शोभने नाविराजते ॥२२॥ बहुयक्ष

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

॥ शा·ति ॥
॥ २१ ॥

समाकीर्णो यक्षैर्न्नैमितविग्रहः ॥ शिवपूजापरो भक्तः करोतु मम शांतिकं ॥ २३ ॥ पाश्विको
नाम यक्षेन्द्रः कारिठकाकटकोज्वलः ॥ हारेणासविचित्रेणाकेयूराभ्यां विराजते ॥ २४
यक्षसंघैः समाउक्तो यक्षकोटिसमावृतः ॥ हरार्च्चनपरः श्रीमान्करोतु मम शांतिकं ॥
श्रीमान्विभाराडको यक्षो नानारत्नविभूषितः ॥ चारुणाउराडलेन्द्रेणाकर्णो नित्यं
विराजते ॥ २६ ॥ यक्षेश्वरो यक्षपतिर्यक्षसेनापतिर्ध्रुवः ॥ हरपादार्च्चकः श्रीमा
न्करोतु मम शांतिकं ॥ २७ ॥ धनाढ्यो महातेजा यक्षो यक्षाधिपः प्रभुः ॥ दिव्यपद्मं

॥ राम: ॥
॥ २१ ॥

21

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

मुकुटन्नोमणिकाञ्चनभूषिता: ॥२८॥ चन्द्रसपन्नपट्टेनदेहेनापिविराजते ॥ य
क्षकोटिसहस्रैस्तु परिवारितविग्रहः ॥२९॥ शिवभक्तः शिवध्यानाशिवपूजापराय
णा॥ शिवप्रसादसंपन्नः करोतुमम: शांतिकं ॥३०॥ पूर्णाभिद्रोमहायक्षः सर्वालं
कारभूषितः ॥ रत्नप्रदीप्तपट्टेनहेमनानीवविराजते ॥३१॥ यक्षकोटिसहस्रेणप
रिवारेणसंयुतः ॥ रुद्रप्रणामपरमोरुद्रभक्तियुतः पुनः ॥ रुद्रार्चनसमायुक्तः
करोतुमम शांतिकम् ॥ विरूपाक्षश्चयक्षेन्द्रश्वेतवासामहाद्युतिः ॥३२॥ चारुकां

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

चनवराभिः किंकिरीभिः समन्वितः॥ भूषितश्च सदा कालं वाराकनत्परः॥ रुद्रपूजा
परो भक्तः करोतु मम शांतिकं॥ अन्तरिक्षगता यक्षा ये यक्षाः स्वर्गवासिनः॥ ३५॥ गिरि
कन्दरदुर्गेषु ये यक्षा भूत[illegible]निवासिनः॥ अन्तरिक्षे च ये यक्षाः पातालतलवासिनः॥
३६॥ नानारूपा महाबला यक्षा नानावेषधरास्तथा॥ शिवभक्ताः सुमनसः शिवपूजासमु
त्सुकाः॥ ३७॥ शांतिं कुर्वन्तु मे हृष्टाः शांताः शांतिपरायणाः॥ यक्षिरूपा विविधाका
रास्तथा यक्षकुमारकाः॥ ३८॥ यक्षकन्या महाभागाः शिवपूजार्चने रताः॥ शांति

22

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

स्वस्त्ययनंक्षेमंबलंकल्याणमुत्तमं ॥ सिद्धिश्चाऽप्रयच्छन्तुनित्यमेवसमाहिताः ॥ मे
रुर्मन्दरःकैलासोमलयोगन्धमादनः ॥४०॥ श्रीपर्वतोमहेन्द्रश्चहेमकूटस्तथैवच ॥
पर्वताःसर्वतःसर्वेपर्वताश्चमहर्द्धिकाः ॥४१॥ शिवभक्ताःसदाकालंक्षेमंकुर्वन्तुमेस
दा ॥ जम्बूद्वीपःप्लक्षद्वीपःशाल्मलिःकुशद्वीपकः ॥४२॥ क्रौञ्चद्वीपःशाकद्वी
पोगोमेदद्वीपकोमहान् ॥ पुष्करस्तुमहाद्वीपस्तेद्वीपामहारुच ॥ रुद्रभक्तिरताःस
र्वेशान्तिंकुर्वन्तुमेसदा ॥ क्षारोदकश्चक्षीरोदोदधिघृतोदएवच ॥४४॥ इक्षोदःस्वादु

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

दकास्त्वशङ्खउदकस्तथैवच ॥ सप्तसमुद्रनामानःकुर्वंतुममशांतिकं ॥४५॥ सागराःसरितः
सर्वाःसागराःसर्वतःस्थिताः ॥ रुद्रपूजापरानित्यंकुर्वंतुममशांतिकं ॥४६॥ राक्षसाःसर्वतः
सर्वराक्षसाघोररूपिणः ॥ राक्षसायेमहावीर्याराक्षसाश्चमहाबलाः ॥४७॥ स्थलस्थारा
क्षसायेतुअन्तरिक्षेतुराक्षसाः ॥ पातालेभूतलेयेचनित्यंरुद्रपरायणाः ॥४८॥ शांतिंकु
र्वंतुमेनित्यंसततंशिवभाविताः ॥ भैरवंयस्यरूपन्तुप्रेतभस्मावगुंठितं ॥४९॥ तेजसा
तस्यदेवस्यशांतिंकुर्वंतुमेसदा ॥ नित्यमुज्वलवेषाणायोगिन्योप्यमहाबलाः ॥ रूपिण्या

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

विविधाकाराडाकिन्यश्च महर्द्धिकाः ॥ रुद्रप्रणामनिरता रुद्रपूजार्च्चने रताः ॥ ५१
रुद्रे काहि निचेतस्काः कुर्वन्तु मम शांतिकं ॥ अन्तरिक्षगता याश्च डाकिन्यः स्वर्गसंस्थि
ताः ॥ पाताले याश्च डाकिन्यो गिरिदुर्गेषु याः स्थिताः ॥ तृतीयं लोचनं यस्य विभ्र
त्वं भस्म भासुरं ॥ ५३ ॥ तेजसा तस्य देवस्य शांतिं कुर्वन्तु मे सदा ॥ सर्वभूता महारूपाः
सर्वभूता महोज्वलाः ॥ ५४ ॥ सर्वभूताः स्थिताः सौम्याः सर्वभूता मनोजवाः ॥ अन्त
रिक्षे च ये भूता दिवि संस्थिताः ॥ ५५ ॥ पाताले भूतले ये तु भूता भूति विशायकाः ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

खट्वांगं विमलं यस्य त्रिशूलं भस्म भासुरं ॥५६॥ तेजसा तस्य देवस्य शांतिं कुर्वंतु मे सदा ॥
प्रेताः प्रेतगणाः सर्वे ये प्रेताः स्वर्गवासिनः ॥५७॥ पाताले भूतले प्रेता ये प्रेताः कामरूपि
णः ॥ श्मशाने निलयो यस्य वृषभो यस्य वाहनः ॥५८॥ तेजसा तस्य देवस्य शांतिं कुर्व
न्तु मे सदा ॥ ये पिशाचा महावीर्याः क्रूराः क्रिमनो महाबलाः ॥५९॥ नानारूपधराः सर्वे
सर्वे चण्डगणवत्तराः ॥ अन्तरिक्षे पिशाचा ये स्वर्गे ये च पिशाचकाः ॥६०॥ भूपाताले पि
शाचाश्च बहुरूपा मनोजवाः ॥ चन्द्रार्द्धं मस्तके यस्य गङ्गा येन जटाक्षता ॥६१॥ ते

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

जशानस्यदेवस्य शांतिं कुर्वंतुमे सदा ॥ अपस्मारग्रहाः सर्वे सर्वे चापि ज्वरग्रहाः ॥ ६२ ॥ ग
र्भबालग्रहश्चैव तु ना नारोग ग्रहाश्चये ॥ अन्तरिक्षे ग्रहा ये तु स्वर्गे ये तु ग्रहोत्तमाः ॥ ६३ ॥
भूपाताले ग्रहश्चैव तु ये ग्रहाः सर्वतो दिशः ॥ कण्ठे यस्य महानीलं भूषणं यस्य पन्नग ॥
६४ ॥ तेजसा तस्य देवस्य शांतिं कुर्वंतु मे सदा ॥ शक्तिदेवादयः सर्वे शिवज्ञानविधायिन
॥ ६५ ॥ कुर्वंतु जगतः शांतिं शिवभक्तेषु सर्वदा ॥ जयात्मयोगसंस्थाय जय संशुद्ध
चेतसे ॥ ६६ ॥ जय दर्शनकर्त्राय जयेशाय नमोस्तु ते ॥ जयोत्तमाय देवाय जयक

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

॥ शां·ति· ॥
॥ २५ ॥

ल्याणकारिणे ॥ ६७ ॥ जयप्रकटदेहायजयजप्यायतेनमः ॥ जयलक्ष्मीनिधानाय
जयकांतिविधायिने ॥ ६८ ॥ जयवाक्यविष्णुञ्जायअजितायनमोनमः ॥ जय
ज्ञानविष्णुञ्जायसर्वव्यापिन्नमोस्तुते ॥ ६९ ॥ जयशर्वपञ्जायवाङ्मूर्त्तेनमोन
मः ॥ जयत्रिभल्लहस्तायजयपरखट्वांगधारिणे ॥ ७० ॥ जयनिर्जितलोकायजयल
पायतेनमः ॥ जयकांतार्द्धदेहायजयचन्द्रार्द्धधारिणे ॥ ७१ ॥ जयाधारायसर्वाय
जयकर्त्रेनमोनमः ॥ जयमोक्षप्रदानायसृष्टिसंहारकारिणे ॥ ७२ ॥ ब्रह्मविष्ण्विंद्र

॥ राम ॥
॥ २५ ॥
25

वन्द्याय शिवशांतायते नमः ॥ इत्येवं शांतिकाध्यायं यः पठेच्छृणुयादपि ॥ ८३ ॥ सवि
धूयाशुपापानि शिवलोके महीयते ॥ कन्यार्थी लभते कन्यां जयकामो जयं लभेत् ॥
८४ ॥ अर्थकामो लभेदर्थान् पुत्रकामः सुतान्बहून् ॥ विद्यार्थी लभते विद्यां योगा
र्थी योगमाप्नुयात् ॥ ८५ ॥ यान्यान् प्रार्थयते कामान् मानवः श्रवणादिह ॥ तत्त
द्वशी ध्रुवमाप्नोति देवानामपि प्रियो भवेत् ॥ शान्त्यध्यायं पठन् पश्यन् संध्यामध्यविशेन्न
रः ॥ मनिर्जित्याहवे शत्रून् कल्याणैः परिपूर्यते ॥ ८६ ॥ अक्षयं मोदते कालमनिर

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF
Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

॥ शान्ति ॥
॥ २६ ॥

रक्तशासनः ॥ व्याधिभिर्नाभिभूयेत तपञ्चपीञ्चप्रतिक्ष्मः ॥ ७८ ॥ पाठ्यमानमिदं पुण्यं
यमुद्दिश्य च पठ्यते ॥ न तस्य रोगा बाधन्ते वातपित्तादिसंभवाः ॥ ७९ ॥ नाकाले मरणं
तस्य न सर्पैश्चापि दश्यते ॥ न विषं क्रमते देहे न जडान्धत्वमूकता ॥ ८० ॥ नोपसर्ग
भयं तस्य नोत्पातस्य भयं भवेत् ॥ नाभिचारकृतैर्दोषैर्लिप्यते स कदाचन ॥ ८१ ॥ यत्पु
ण्यं सर्वतीर्थानां गंगादीनां विशेषतः ॥ तत्पुण्यं कोटिगुणितं प्राप्नोति श्रवणादि
ह ॥ ८२ ॥ यज्ञानां राजसूयानामग्निष्टोममहान्तस्य च ॥ श्रवणात्फलमाप्नोति कौ

26
॥ रामः ॥
॥ २६ ॥

॥ शांति ॥
॥ ७ ॥

टिकोटिशतोत्तरं ॥ ८३ ॥ अवध्यः सर्वभूतानामन्येषाञ्च विशेषतः ॥ जीवेद्वर्षशतं साग्रं
सर्वव्याधिविवर्जितः ॥ गोघ्नश्चैव कृतघ्नश्च ब्रह्मघ्नो गुरुतल्पगः ॥ शरणागतघाती च
मित्रविश्रम्भघातकः ॥ ८४ ॥ दुष्टपापसमाचारो मातृहापितृहा तथा ॥ श्रवणाद्दश
भागेन मुच्यते सर्वपातकैः ॥ ८५ ॥ शान्त्याध्यायमिदं पुण्यं न देयं यस्य कस्यचित् ॥ शि
वभक्ताय दातव्यं शिवेन कथितं पुरा ॥ ८६ ॥ इति शिवधर्मशास्त्रे नन्दिकेश्वरप्रणीते
शान्त्यध्यायः षष्ठः ॥ शुभम् ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

॥ राम: ॥
॥ ७ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF
Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

नं. ४२२१

व्यासः

सनत्कुमार संहितायां

कार्तिकमाहात्म्यः कार्तिकमाघत्म्यम्

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

विभूषणाः॥ ज्ञानमुद्राकरे विभ्रन्ध्याननिमि[redacted]मितलोचनः॥ ११ ॥ द्वितीयो राजसो जातो दंडपुस्तकधारकः॥ दाता वदा
न्यः शूरस्थ्वकुलजातिविभागहृत्॥ १२ ॥ तृतीयस्तामसो होता प्रणीता पशुधारकः॥ पठन्वेदगीतं नृत्यकरलोकैः
समाहृतः॥ १३ ॥ चतुर्थो मदिरोन्मत्तः कराभ्यां लिंगपीडकः॥ स्कंधयोर्दत्तयुवतिर्हास्यघूर्णितलोचनः॥ १४ ॥ सू
 र्य उवाच॥ ॥ एतान्पश्यतु मे धीराः कारणं मे गतेः किल॥ उत्पत्तिस्थितिनाशाय सर्वेषां पर्यटाम्यहम्॥ १५ ॥ इ
त्युक्ता भास्करस्तूर्णं मेदिनीतां व्यगाहत॥ ब्रह्माद्याः परिपप्रच्छुः हृतं ज्येष्ठं शनैः शनैः॥ देवा ऊचुः॥ ॥ कथं श्रीभा
स्करगतिः कथं कालांशको भवान्॥ क एष वेषः किं कार्यं त्वया तत्तूर्णं प्रचालितं॥ १६ ॥ हृत उवाच॥ पां ॥ तं स्तो
१७२८००० सि यदारभ्य ब्रह्मन्नाद्दिवसादितः॥ प्रवृत्तैकसप्तलक्षं द्व्ययुतं चाष्टसंख्यकं॥ १८ ॥ सहस्रसौरवर्षाणि प्रयातेन तु (
मया जनाः ध्यानायनपसे ज्ञानमोक्षसाधनकर्मणि॥ १९ ॥ मयि नास्ति नरः कोपि स्वल्पायुश्चिनयान्वितः॥ ब्रह्म
निष्ठा नराः सर्वे रविमंडलभेदिनः॥ त्रेतोवाच॥ ॥ एतस्माद्युतरथाहं त्रेतानाम महाबलः॥ नृणां सुखंकरो ८

श्रीगणेशाय नमः॥ ॥अथ सनत्कुमारसंहितायां वालखिल्यार्कसूर्य्यान्तगणसंवादे कार्त्तिकमाहात्म्यं लिख्यते ॥ अथ पप्र
च्छुः॥ मुनिश्रेष्ठा वालखिल्याः सर्वलोकहितेच्छया॥ कलौ कलुषचित्तानां लोकानां दीनभाषिणां॥ १॥ ज्ञानविज्ञानहीना
नां शिश्नोदरसुखैषिणां॥ क्षणभंगुरबुद्धीनां स्वार्थतत्परचेतसां॥ २॥ कथं प्रसन्नो भगवान् भविष्यति जनार्दनः॥ श्रुतं वे भास्करमु
खान्नद्य तद्व्रतमुत्तमं॥ ३॥ न स्थिरं जायते वित्तं क्षणमात्रं जपादिषु॥ वाह्यपूजासमर्था नाश्रद्धारायसुखाय च॥ ४॥ इहलोके प
रत्रापि येन पुण्यमवाप्यते॥ वालखिल्या ऊचुः॥ सम्यक्पृष्टं मुनिवरैः कलिवुद्धिप्रभंजिनाः॥ ५॥ विचरंति नरा
मूढा नानामार्गोपसेवकाः॥ तेषामर्थे भास्करेणाप्रोक्तं व्रतमनुत्तमं॥ ६॥ भास्कर उवाच॥ शृणवन्तु भो भवन्तोपि वालखि
ल्याश्च नारद सनकाद्या भवन्तोपि शृणवन्तु व्रतमुत्तमं॥ ७॥ मतरिभ्रमणे नैव जायते सचराचरं तेनैव वृद्धिमायाति जा
यते तर्हि तितनतः॥ ८॥ व्रह्मविष्णुमहेशाद्यैरेकदा प्रार्थितस्त्वहं॥ कथं तव गतिज्ञानं जायते तद्वद प्रभो॥ ९॥ एवं तैः प्रा
र्थ्यमानोहं हृताः स्वांगांशसंभवाः॥ चत्वार एव पुरुषा युगरूपा महोज्ज्वलाः॥ १०॥ तत्राद्यः सात्विकः श्वेतवस्त्रमाल्य

राम

खमे२ १

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

न्येद्व त्रिलोपेवमद्यमांसादिभक्षणे॥ ३२॥ मयित्वल्पायुषोलोकावहुधाविधवांगनाः॥स्वर्वैलोकाजारजाताः शिश्नोदरपरा
यणाः॥ ३३॥वाममार्गरतामातृभगिनीभोगकारकाः॥वाईकेवहुधासर्वेनिर्धनारोगसंयुताः॥ ३४॥ ब्राह्मणाः शूद्रकर्मा
णाःशूद्राब्राह्मणाहन्तयः॥युद्धकूटाः सर्वजनाःपतिंत्यक्ष्यंतिसंगरे॥ ३५॥स्वल्पेनहेतुनानार्योभर्तृत्यागविधायकाः
॥जातिवंध्याकाकवंध्यामृतवंध्याभवंतिच॥ ३६॥विद्यालक्ष्मीकलाद्याश्चनीचेष्वेवरमंतिच॥ दासीभोगरतालो
कापरित्यज्यकुलस्त्रियम्॥ ३७॥एवंधर्म्मंकरिष्यामिभ्रान्तधर्म्मविनाशकं॥एतन्ममस्वरूपन्तुयोजानातिसपंडि
तः॥३८॥सर्वधर्मपरित्यक्तंमांजानीतयुगंकलिं॥ ॥देवाऊचुः॥ ॥कलेतवसमोनास्तिकश्चिच्चित्रविमोहकः
॥ ३९॥किंचिद्व्रतंवादानंवायेनमुक्तोभवेन्नरः॥कृपांकृत्वावदक्षिप्रंविष्णुलोकंव्रजेद्यथा॥ ४०॥ कलिरुवाच
॥ ॥श्रनूतवदताप्रोक्तंभास्करेणश्रुतंमया॥ मय्यपिस्वर्गगमनंकारणंभूयतांतु तत्॥ ४१॥सूर्यउवाच॥ ॥द्वाद
शानांतुमासानांमार्गशीर्षेऽतिपुण्यदः॥तस्मात्पुण्यफलःप्रोक्तोवैशाखेनर्मदाजले॥४२॥ ततोलक्षगुणःप्रोक्तःप्र(

ततो

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

का. त्र्य. यंनं भ्रान्तधर्मविनाशकः॥ २१॥ मया वर्णाव्यवस्था च जातिभेदाः पृथक् पृथक्॥ उत्पादिता राजनीतिः सौख्यानि विविधा
२ नि च॥ २२॥ उच्चावचास्तथा धर्मा भ्रान्तधर्मविनाशकाः॥ प्रभुत्वे केह्विलक्षं च नवसंख्याः श्रुतानि च॥ २३॥ षट्सहस्रा(१२९६०००
णि मे मानं वृद्धिसंप्रीणणम्यह॥ ॥द्वापर उवाच॥ ॥शृणु त्वं देव मद्वाचो युगानामुत्तमं युगं॥ द्वापरं नाम विख्यातं ना
८६४००० नासौख्यप्रदायकं॥ चतुःषष्ठिसहस्राणि अष्टौ लक्षं तथैव च॥ २५॥ अहं वृद्धिं प्रयामि सर्वे पात्रसुखहेतवे॥ जैमिने
स्तु स्वरूपेण कर्ममार्गप्रकाशितः॥ २६॥ वर्णभेदः कृतो भ्रात्रा नमेषां जीवने विधिः॥ विचारितस्तु तेनातो मया धर्मः
प्रकाशितः॥ २७॥ तामसाश्च भविष्यंति मयि भूपाः सहस्रशः॥ अन्योन्यं ते शिरश्छेदाद्यास्यंति विलयं ध्रुवम्॥ २८
ज्येष्ठो ३ ॥ भ्रातृणां चैव सर्वेषामहं श्रेष्ठोस्मि देवताः॥ ॥कलिरुवाच॥ ॥हा धिक् कष्टं कृतं भ्रातृभिः प्राप्य ते कथं॥ २९
त्र्य२ ॥ मन्माहात्म्यमजानद्भिरज्ञानाद्बुद्धिवर्जितैः॥ एतद्धर्मैर्विहीनोहं कलिः सत्यविवर्जितः॥ ३०॥ अंशुतं च चत्वर्लक्षं सह राम २
स्रद्वितयं तथा॥ मत्कालपरिमाणं तु प्रेरयामी दृशीधियं॥ ३१॥ परस्त्रीगमने द्यूते चौर्ये दुष्मनिकूटके॥ पैश्न्य(२

कलि ३ ४३२०००

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

कर्त्तव्यंकार्त्तिकस्नानंसर्वपापापनुत्तये॥ सूर्य्यस्याभ्युदितेकार्य्यंतुलासंस्थेदिवाकरे॥ ४॥ ईषपूर्णासमारभ्ययावत्का
र्त्तिकपूर्णिमा॥ तावत्स्नानंविधातव्यंशिवसन्तुष्टयेनरैः॥ ५ ॥ देवीपक्षंसमारभ्यमहारात्रिचतुर्द्दशी॥ तावत्स्नानंवि
धातव्यंदेवीसंप्रीयतामिति॥ ६॥ देवीपक्षंसमारभ्यप्रत्युत्सर्यकार्त्तिकेभवेत्॥ चतुर्थ्यांतावद्देवस्यात्स्नानंगणप
तुष्टये॥ ७॥ एकादशींसमारभ्यस्याश्विनस्यासितेनरः॥ एकादश्यांकार्त्तिकस्यशुक्लायांपरिपूर्यते॥ ८॥ तेनन
व्रतंतुस्यस्यात्परितुष्टोजनार्द्दनः॥ नकार्त्तिकसमोमासोनकाशीसदृशीपुरी॥ ९॥ नप्रयागसमंतीर्थंनदेवः
केशवात्परः॥ प्रसंगाद्वाबलात्कारैर्ज्ञात्वाज्ञात्वाकृतंभवेत्॥ १०॥ स्नानंकार्त्तिकमासस्यनपश्येद्यमयातनां॥ स्ना
नार्थंचेत्त्वसामर्थ्यंदत्वान्यस्मैधनादिकं॥ ११॥ स्नानस्यतस्यहस्तस्यग्रहणात [redacted] पुण्यभाक्भवेत्॥ अथवाकार्त्ति
कस्नानयेकुर्वंतिद्विजातयः॥ १२॥ तेषांप्रावरणंदत्वास्नानजंफलमाप्नुयात्॥ राधादामोदरःपूज्यःकार्त्तिकेत्व
विसेषतः॥ १३ ॥ स्वर्णस्यवाथरूप्यस्याप्यभावेधुल्वजामपि॥ मृण्मयांवाचित्रजांवाथपिष्टजांचविचित्रितां॥ १४॥

लो१

ये४ ते३

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

चतुःपदार्थदातत्वात्पूर्जस्नानंगुरुस्मृतम्.२

का.म्. ३ यागेमाघमासकः॥तस्मान्महाफलंप्रोक्तःकार्त्तिकेजलमात्रके॥४३॥एकतःसर्वदानानितीर्थानिनियमास्तथा॥एकतः
कार्त्तिकस्नानंब्रह्मणातुलयाधृतं॥संततिश्चैवसंपत्तिःकलौयेषांप्रदृश्यते॥अवश्यंतैःकृतंविद्धिकार्त्तिकस्नानमादः
रात्॥४५॥स्नानंचदीपदानंचतुलसीवनपालनं॥भूमिशय्याब्रह्मचर्यंतथाद्विदलवर्जनम्॥४६॥विष्णुसंकी
र्त्तनंसत्यंपुराणश्रवणंतथा॥कार्त्तिकेमासिकुर्वन्तिजीवन्मुक्तास्तएवहि॥४७॥नकार्त्तिकसमंधर्म्ममर्थन्नोकार्त्ति
कात्परं॥नकार्त्तिकसमंकाम्यंमोक्षंदंनचकार्त्तिकात्॥४८॥युधिष्ठिरेणधर्मार्थमर्थार्थंचकुबेरेण॥श्रीकृष्णेन
तुकामार्थंमोक्षार्थंनारदेनच॥४९॥कृतमेतद्व्रतंतस्मात्केशवस्यप्रियंवहि॥५०॥ ॥इतिश्रीसनत्कुमारसं
कार्त्तिकमाहात्म्ये३ हितायांप्रथमोध्यायः॥१॥श्रीकृष्णउवाच॥ ॥ब्रूहिभास्करसर्वात्मन्कदारभ्यव्रतंकृतं॥सफलंजायतेसम्यक्क्र राम. २ 3
वेपूजाचदेवता॥१॥सूर्यउवाच॥ ॥अहंविष्णुश्चशर्वश्चदेवीविघ्नेश्वरस्तथा॥एकोहंपंचधाजातोनानाघेस्तू
त्रधोदयथा॥२॥अस्माकंसर्वएवैतेभेदाविद्धिखगेश्वर॥तस्मात्सौरेश्चगाणेशाःशाक्ताःशैवाश्चवैष्णवाः॥३॥

वत्ता१

महादुर्गंधयुक्तोपि गणार्वृक्षांस्तु सेव्यते ॥ २६ ॥ यथाश्वत्थो नमस्यस्तथा द्विजाः पूज्याः प्रयत्नतः ॥ रुद्रशापवशाज्जातो विष्णुम
क्षणान्नराः ॥ २७ ॥ तथापि ताः पूजनीयालोकद्वयफलप्रदाः ॥ ब्रह्मबीजेष्वपि श्रेष्ठः कृतोपनयनस्तु यः ॥ २८ ॥
तस्मादपि श्रेष्ठतरो यः सावित्रीजपेद्रसौ ॥ तस्माच्छ्रेष्ठतरः संध्यां यः करोति द्विजोत्तमः ॥ २९ ॥ ततोधिकतरो ज्ञेयो
यः स्नानं कुरुते द्विजः ॥ उत्कृष्टस्तु ततो ज्ञेयो यस्मात्स्वाचारेण संयुतः ॥ ३० ॥ ततोप्यधीतशास्त्रस्तु वेदवेत्ता ततोपि च
वेदार्थवेदवेत्ता च सदाचारपरायणाः ॥ अपरान्नरुचिः स्वस्त्रीनिरतः स्वोदयेन तथा ॥ मध्याह्ने प्रयतः संध्यां यः करो
ति द्विजोत्तमः ॥ ३२ ॥ अयाचितव्रतो होमी देवब्राह्मणपूजकः ॥ विभज्याशी सत्यवादी द्विजो यत्र तु तिष्ठति ॥ ३३ ॥
कलि कालोपसर्गाद्यास्तत्स्थले न विशंति च ॥ तस्मात्सर्वप्रयत्नेन कार्तिके द्विजमर्चयेत् ॥ ३४ ॥ दरिद्रो दानपा
त्रं स्यात् विद्यावांस्तु विशेषतः ॥ मोक्षायेकाकिने दद्याद्दानं ऽयभुताय च ॥ ३५ ॥ सपत्नीकाय धर्मार्थं विशेषणा
कुटुंबिने ॥ यत्सेवाकारिणा दत्तं दत्तं वार्द्धुषिकाय च ॥ ३६ ॥ दासीभार्यस्य च यद्दत्तं यद्दत्तं मांसभक्षणा ॥ तीर्थप्र

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF
Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

दामोदरस्यराधायास्तुलस्याधोर्द्ध्वंयेनिये॥मूर्त्तिनैतेनराज्ञेयाजीवन्मुक्तोनसंशयः॥१५॥अपिपापसहस्राढ्यःकार्त्तिक
स्नानतोनरः॥सर्वरूपमुक्तोभवतिनात्रकार्याविचारणा॥१६॥कृतंयैःकार्त्तिकेमासिदीपदानंविधानतः॥इहरूपतेयेर
त्नभाजस्तेनयेवप्रकीर्त्तिताः॥१७॥योवृंदाभ्यासिनेदद्याद्दीपार्थेतैलमादरात्॥कोवातस्यफलंवक्तुंभुविनिष्ठति
मानवः॥दीपदानासमर्थश्चेत्परदीपंप्रबोधयेत्॥तुलस्याभावेकर्त्तव्यापूजाधात्रीतलेखग॥१८॥पूजासुरविविधा
नंतुकर्त्तव्यंसूर्यमंडले॥अप्रत्यक्षाःसर्वदेवाःप्रत्यक्षोभगवानयं॥२०॥सर्वेषामेवनेत्रोयंजगज्जीवयतेमृतं
॥एतदंशसमुद्भूताःरुद्राद्याःसर्वदेवताः॥२१॥प्रत्यक्षोभगवानेषश्चतुर्वेदेषुगीयते॥सर्वेदेवाःकालवशाःकाल
कालोदिवाकरः॥२२॥एतस्यमंडलेपूज्याःसर्वेदेवाःप्रयत्नतः॥एतदाराधनेशक्तःप्रतिमांपूजयेन्नरः॥२३॥प्र
तिमातोधिकंप्राप्यंब्राह्मणास्यतुपूजने॥अविद्योवासविद्योवाब्राह्मणोमामकीतनुः॥प्रायःकलियुगेविप्राःशू
द्राचारपरायणाः॥वाममार्गरताःप्रायःसंध्यास्नानविवर्जिताः॥२५॥ईदृशाअपितेपूज्याब्रह्मबीजसमुद्भवाः॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

त्स्वयंतुउंजीतनश्रीत्नस्मस्पंव्रजेत्॥ ४८ ॥शालग्रामशिलाचक्रेसद्वासंनिहितोहरिः॥तस्मात्सर्वप्रयत्नेनशाल
ग्रामंप्रपूजयेत्॥ ४९॥ ॥इतिश्रीसनत्कुमारसंहितायांकार्त्तिकमाहात्म्येद्वितीयोध्यायः॥२ ॥ऋषयऊचुः
॥ ॥शिवस्यकिंकृतंगोभिःशप्तास्ताःकेनहेतुना॥उत्कंठाजायतेस्माकंवालखिल्याब्रुवंततत॥ १॥ ॥वा
लखिल्याऊचुः॥ ॥एकदाहंसमाहृत्यविधातासमुपागतः॥कृत्वाचतुर्विधांसृष्टीतत्कौतुकसमुत्सुकः॥२॥
पश्यन्हिमाचलंदिव्यंनानाशृंगसमन्वितं॥गंगादिकसरिद्भिश्चपूज्य [redacted] मानमितस्ततः॥ ३॥नानाऋषि म्राव्य ५
गणाकीर्णंसिद्धगंधर्वसेवितं॥पक्षिणांकलनिर्ह्रादैर्मोहयंतंश्रुतिद्वयं॥ ४ ॥नानापक्षिगणाकीर्णमगम्यं
वकाचिद्धिमात्॥क्वचिद्दुडप्रियंविभ्रद्भिर्मनहरिंतंक्वचित्॥ ५ ॥मेघसंसर्गतःश्यामंक्वापांव मेघजांतथा॥पश्य
न्सकौतुकंदिव्यंगंगाद्वारमुपागमत्॥ ६॥ तत्रोपश्यद्दषीन्सर्वान्कार्त्तिकस्नानतत्परान्॥विष्णुभक्तिपरान्श्रेष्ठा
न्राधादामोदरार्च्चकान्॥ ७ ॥वासुदेवजगन्नाथहरेविष्णोजनार्दन॥इत्यादीनामब्रुवतोदृष्ट्वाकोपसमन्वि

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

निया हि गोचयद्दत्तं तीर्थभोजिने ॥ ३७ ॥ धनुर्दानाय यद्दत्तं यद्दत्तं व्रतभोजिने ॥ वेदविद्याजीवने च तथा नक्षत्रसूचिने
॥ ३८ ॥ ईदृशे दीयते दानं येनासौ नरकं व्रजेत् ॥ सर्वत्र पूजयेद्विप्रं सपत्नीकं द्विजो त्तम ॥ ३९ ॥ विप्राभावे पूज
नीया गावः कृष्णमनोहराः ॥ कपिला गोषु च श्रेष्ठा तदभावे च पिंगला ॥ ४० ॥ तदभावे सिता पूज्या सर्वाभावे च सिते
तरा ॥ तदभावे तु या काचिद्देवगृही वत्सेन संयुता ॥ ४१ ॥ विष्णोर्मूर्त्तिर्जंगमा तु स्थावरा तु प्रशस्यते ॥ श्रद्धस्थापि
तमूर्त्तीनां न नमस्कारं करोति यः ॥ ४२ ॥ पितृभिर्निरयं याति दशपूर्वैर्दशापरैः ॥ श्रद्धार्चितस्य संस्पर्शाद्दहेदास
प्तमं कुलं ॥ ४३ ॥ तस्माद्विचार्य विप्रैर्या स्थापिता तां समर्चयेत् ॥ ततो पि या देवताभिः कृता सा भुक्तिमुक्तिदा ॥
४४ ॥ मूर्त्त्यभावे पूजनीया ह्यश्वत्थो वा वटोथवा ॥ कार्त्तिके तुलसीशाकं नाबूलं वा नराधमः ॥ ४५ ॥ अज्ञाना
ज्ज्ञानतो वापि भुंजानो निरयं व्रजेत् ॥ धात्रीछायातले येन सकृद्भुक्तं तु कार्त्तिके ॥ ४६ ॥ दंपती भोजने दत्तमन्त्रदो
षात्प्रमुच्यते ॥ संपूर्णा कार्त्तिके यस्तु संपूज्यामलकीं शुभां ॥ ४७ ॥ राधादामोदरप्रीत्यै भोजनीये च दंपती ॥ पश्चा

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

कथंपूज्योभविष्यति॥ ॥विष्णुरुवाच॥ ॥देवदेवमहादेवसदाधर्मासनस्थित॥ १७ ॥कःश्रेष्ठस्त्वावयोर्मे
ध्ये सत्यंब्रूहिजगत्पते॥ ॥शिवउवाच॥ ॥एतन्ममममहालिंगंकियदूर्ध्वंतलेकियत्॥ १८ ॥योज्ञास्यति
तदंतंसलोकेपूज्योभविष्यति॥तस्मादेकतरयाहित्वंब्रह्मन्विष्णोत्वमेकतः॥ १९ ॥एतद्वचःसमाकर्ण्यवे
धास्त्वोपरिसंययौ॥स्वधश्चगतोविष्णुर्ययौपंचशतंसमाः॥ २०॥विश्रांतःखेदखिन्नश्चनप्राप्तोन्तस्तुतस्य
वा॥पुनःपराहृत्यययौप्रणामनरुद्रमादरात्॥ ॥रुद्रउवाच॥ २१ ॥कथमंतोस्तिलिङ्गस्यकथ्यतांमधु
सूदन॥कियद्भिर्दिवसैःप्राप्तःकिंचिन्हमत्रवर्त्तते॥ २२ ॥विष्णुरुवाच॥ ॥खेदखिन्नोस्मिभगवन्गतो
पंचशतंसमाः॥सप्तपातालउड्डिघ्यतथाब्रह्माण्डगोलकं॥भास्करस्यान्तयोनास्तिततोप्यग्रेगतोस्म्यहं॥ते
जोरूपस्यलिंगस्यपारःप्राप्तोमयानतु॥इतिश्रुत्वावचस्तस्यतूष्णींभूयशिवःस्थितः॥ २४ ॥ब्रह्मावर्षमह
स्राणिययावूर्ध्वंसुदुःखितः॥विचारयन्मनस्येवंकिंकर्त्तव्यंमयाधुना॥ २५ ॥विष्णुनान्तोयदाप्राप्तस्तदा

व्यव २

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

का·मा·
ही

इह
त:॥ ८॥ब्रह्मोवाच॥ ॥अहोदुर्बुद्धिताकस्माद्भवतांसमुपस्थिता॥पितामहंपरित्यज्यकोत्रदेवउपास्यते॥ ९॥अहं
सर्वस्यजगतःकर्त्तामांत्यज्यभूतले॥आराध्यतेतद्वदध्वंनोचेच्छापंदास्यहं॥ १०॥वसुंधराभवन्तश्चनाशनी
यामयाध्रुवं॥ ॥वालखिल्याऊचुः॥ ॥इतिब्रह्मवचःश्रुत्वात्रस्तास्तेऋषिसत्तमाः॥ ११॥ध्यायंतश्चेतसावि
ष्णुंप्रत्यक्षोभूज्जनार्दनः॥विष्णुरुवाच॥ ॥निमित्तमात्रंत्वंब्रह्मन्विश्वस्यास्यतुपालकः॥नारायणःसोत्रवि
प्रैःपूज्यतेकार्त्तिकेसदा॥ १२॥ ॥ब्रह्मोवाच॥ ॥अहंपितामहःसाक्षाद्विश्वकर्त्ताजगद्गुरुः॥पूज्योस्मिसर्व
लोकानांवेदानामितिसंमतं॥ १३॥ ॥वालखिल्याऊचुः॥ ॥एवंतयोर्विवदतोर्नकस्यापिपराजयः॥त
दाविष्णुरुवाचेदंब्रह्मन्शृणुवचोमम॥आवयोर्यस्त्वमाहात्म्यंसामर्थ्यंयत्तदावयोः॥ १४॥महेशोवेत्तियत्त
त्वं=।तत्र=
त्रगत्वान्यायोःश्रुवावयोः॥ब्रह्मणापितथेत्युक्तेजग्मतुःकाशिकांप्रति॥ १५॥प्रणिपत्यमहादेवंब्रह्माव
चनमब्रवीत्॥ ॥ब्रह्मोवाच॥ ॥देवाकर्णायविश्वस्यकर्त्ताहंचपितामहः॥ १६॥मदाज्ञानुचरोविष्णुः

6
राम
ही

मब्रवीत्॥ ॥शिवउवाच॥ ॥विनातुसाक्षिणांब्रह्मन्न्यायोवदेन्नभवेत्॥ ३६ ॥आनीयतांविश्वदर्शीसाक्षीविश्वास(
कारकः॥ ॥ब्रह्मोवाच॥ ॥एषाधेनुःकेतकोयमुभौतत्रैवसंस्थितौ॥ ३७ ॥प्रष्टव्यौतौमहादेवत्वयासपथ्यपूर्व
कं॥ ॥शिवउवाच॥ ॥कृतघ्नानांतुयत्पापंयुवयोर्मस्तकेपतेत्॥ ३८ ॥यद्यसत्यंप्रभाषेथालिंगांतोवीक्षितोमुना
॥ ॥धेनुरुवाच॥ ॥लिंगांततेगतोब्रह्मायद्दृष्टंनास्तिकिंचन॥ ३९ ॥ततःपराहृतस्यययोमयेतत्त्वविलोकितं॥ ॥
केतकउवाच॥ ॥त्वल्लिंगोर्ध्वंनिवसतामयादृष्टःपितामहः॥ततोप्यग्रेगतःस्वेपंपराहृत्यसमागतः॥शिवउवाच॥ ॥
योधमः४ मिथ्याकृतेयाधर्मास्याद्विशापततितन्मुखे॥ ४१ ॥अपवित्रंमुखंतस्मात्तेद्रविष्यत्यसंशयं ॥गवामंगेषुतिष्ठंति
सर्वेदेवाःसवासवाः॥ ४२ ॥पुच्छेषुसर्वतीर्थानिसर्वेधर्माश्चमस्तके॥मुखेषुसर्वपापानिब्रह्महत्यादिकानि(
च॥ ४३ ॥अद्यप्रभृतिकेतकतेपुष्पैर्नरोमामर्चयिष्यति॥लक्ष्मीसंततिहीनासौरौरवंनरकंव्रजेत्॥ ४४ ॥अद्यप्रभृतिब्रह्म
न्नरोयस्त्वांपूजयिष्यति॥सद्योभवत्वसौकुष्ठीदरिद्रोमन्दसंततिः॥ ४५ ॥अद्यप्रभृतिविप्रोमहाभागकात्रि

का·म
७

श्रेष्ठो भविष्यति ॥ तत्रा(सा)प्रश्ने तदा तुल्यो जायेतां ह्रौ शिवाज्ञया ॥ २६ ॥ तस्मात्कुण्डं करिष्यामि यथा स्यां लोकपूजितः ॥
इति निश्चित्य मनसि कामधेनुमभाषत ॥ २७ ॥ कामधेनो विधाताहं साहाय्यं मम शाश्वतः । त्वया कार्यं सर्वथैव नो चे
द्वापदद्रात्म्यहं ॥ २८ ॥ अत्र साहाय्यकर्त्री चेत्त्वं भविष्यसि शोभने ॥ तदा मनोरथान्पूर्णान्करिष्यामि सत्वरं ॥
२९ ॥ धेनुरुवाच ॥ ॥ भवान्यदाज्ञापयति तत्सर्वं करवाण्यहं ॥ शिवायेकथयिष्यामि लिंगांतादागतं त्वया ॥
३० ॥ ततो गां तां समादाय विधाता धेयमौ पुनः ॥ ददर्श मार्गमध्ये सोकेतकं कुसुमान्वितं ॥ ३१ ॥ उवाच वचनं
साधु ब्रह्मा तं केतकं प्रति ॥ ब्रह्मोऽद्यो त्वमासु कल्याणि साहाय्यं क्रियतां मम ॥ ३२ ॥ शिवाये कन्यथा तां धाता
लिंगस्यांतो गतस्तव ॥ इति श्रुत्वा ब्रह्मवाक्यं केतकोपि समाययौ ॥ ३३ ॥ ततो ब्रह्मा शिवपुरा गत्वा हास्यं च
कार ह ॥ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ ॥ सहस्रवर्षैर्लिंगांतो मया दृष्टस्तवाखिलः ॥ ३४ ॥ तदा कामवीक्षीं तु चान्येस्व
कृतत्वात्तिरोहितः ॥ इति श्रुत्वा वचस्तस्य क्रोध प्रस्फुरिताधरः ॥ ३५ ॥ अंतः क्रोधं समासाद्य शिवो वचन

गुरु
७

करोति महादेवो गंतव्यं च न चांतरे॥ ॥नारद उवाच॥ ॥चन्द्रनाशदशायां तु देवाः संप्रस्थिते गृहात्॥ ९॥ तस्मात्क(
श्चिन्महाविघ्नो भवतां संभविष्यति। किं करोति शिवश्चेति प्रश्ने इति दशा विधौ॥ १०॥ तस्मात्संभोगकार्य्येयं वर्त्त
ते त्रिपुरांतकः॥ ॥इन्द्र उवाच॥ ॥सर्वेषामेव दुःखानां नाशकर्त्ता दिवस्पतिः॥ ११॥ मय्यागते कथं नाशो देव
तानां भविष्यति॥ विभीषणाय देवानां बलानं कुरुते मुनिः॥ १२॥ इतीन्द्रस्य वचः श्रुत्वा व्याकुलो भून्मुनिस्त(
दा॥ कथं मद्वचने सत्यं भविष्यत्यद्य वज्रिणि॥ अद्य मद्वचनं सत्यं यदि शीघ्रं भविष्यति। राधादामोदरमुद्दे
शिष्ये कार्त्तिकव्रतं॥ १४॥ एवं संचिंत्य मनसा तत्क्षीभूतो मुनीश्वरः॥ इन्द्रो विचारयद्देवैः किमिदानीं विधीय(
तां॥ १५॥ तत इन्द्र उवाचेदं वन्हे मद्वचनं शृणु॥ गृहीत्वा विप्ररूपं त्वं शिवस्याभ्यंतरे व्रज॥ १६॥ यदि प्रसं
गोस्त्यस्माकं तदा वार्त्तां निगद्यतां॥ यदि नास्ति प्रसंगश्चेद्याचकत्वेन याहि च॥ १७॥ अवध्यत्वाद्दताद्यत्वाद्भि
क्षुकत्वेन तद्व्रज॥ इति देवेन्द्रवचनं श्रुत्वा वन्हिस्तथाकरोत्॥ १८॥ अभ्यंतरे ददर्शेशं शिवया सह संगतं॥

का॰म॰
८

केस्मिन्नर्जितं त्वया॥ तस्मात्त्वत्रीन्नयेल्लोकैः क्षणं भवति चाक्षयं॥४६॥ ब्रह्मा सकसमुद्रेषु पलाशेषु च भोजनं॥ कुर्यात्कार्त्ति
कमासे सो विष्णुलोकं प्रयास्यति॥४७॥ गोशापकारणं प्रोक्तमिन्यं किं कथ्यतामथ॥४८॥ इति श्रीसनत्कुमारसं
हितायां कार्त्तिकमाहात्म्ये सप्ततीयोध्यायः॥३॥ ॥ऋषय ऊचुः॥ ॥पलाशस्तु कथं जातो ब्रह्मणः शंकरस्य च॥ वट
त्वं च तथा विष्णोः पिप्पलत्वं तु वं ततत्॥१॥ वालखिल्या ऊचुः॥ ॥ब्रह्मणान्तु पुरा मत्ताः सर्वे देवाः सवासवाः॥ मिलि
त्वा सर्व एवैते ब्रह्माणं वाक्यमब्रुवन्॥२॥ देवा ऊचुः॥ ॥ब्रह्मन्सर्वाधिको रुद्रः सर्ववेदेषु पठ्यते॥३॥ कर्त्तुं तद्दर्शनं
देव गच्छामो भवता सह॥ इत्युक्त्वा दिविवः श्रुत्वा सर्वे देवपुरोगमाः॥४॥ ब्रह्मा कैलासमगमत्तात्रादेवगणावृतः॥ शि
वद्वारं समासाद्य देवाः सर्वेपि संस्थिताः॥५॥ नन्दरूपं मे द्वारपालः शिवश्चामन्तरे स्थितः॥ गन्तव्यं वा न गन्तव्यमस्मा(
भिः शिवसन्निधौ॥६॥ पराङ्मुखोथवा स्वस्य स्थाने गन्तव्यमेव वा॥ एवं चिन्तयमाने सैर्नारदोपि समागमः॥७॥ पु
रोदृष्टो देववृन्दैस्तं प्रणम्याब्रुवंस्तदा॥ ॥देवा ऊचुः॥ ॥मुने देववरिष्ठोस्त्वं ब्रूहि प्रश्नं मुशोभनम्॥८॥ किं

म्योचुरुत्तमम्॥१

रा॰म॰
८

ययौ ॥ २९ ॥ प्रतिदेवानुवाचेदं संभोगाद्विरतो हरः ॥ आगम्यतां दर्शनार्थं द्वारतोसौ विलोकितः ॥ ३० ॥ वन्हेर्मुनेर्वचः
श्रुत्वा देवेन्द्रः सगणो ययौ ॥ प्रणिपत्य महादेवं कृतांजलिपुटो भवत् ॥ ३१ ॥ दृष्ट्वा तथाविधं शक्रं पार्वती वाक्यमब्रवीत् ।
पार्वत्युवाच ॥ ॥ अहल्याजारदुष्टात्मन् सहस्त्रभगवासव ॥ ३२ ॥ उपहासः कृतो मे यः फलं तस्य समाप्नुहि ॥ यावन्त्यः
संति देवानां ज्ञातयः सर्वरूपवते ॥ ३३ ॥ अज्ञानतः स्त्रीमुखा निश्शाखिनः सन्तु सस्त्रियः ॥ ३४ ॥ इति देवीवचः श्रुत्वा कं
पिताः सर्वदेवताः ॥ ब्रह्मविष्णुमहेशाद्यास्तुष्टुवुर्जगदंबिकां ॥ ३५ ॥ ततो देवी प्रसन्नाभूद्देवेन्द्रं वाक्यमब्रवीत् ॥
पार्वत्युवाच ॥ ॥ देवा मद्वचनं मिथ्या त्रिकालेपि न जायते ॥ ३६ ॥ तस्मादेकांशतो वृक्षा यूयं सर्वे भवन्तु वै ॥ इति
देव्या वचः श्रुत्वा जाता देवास्तु पादपाः ॥ ३७ ॥ अश्वत्थरूपी भगवान् वटरूपी सदाशिवः ॥ पलाशोभूद्विधाता च वज्री
शक्रो बभूव ह ॥ ३८ ॥ इन्द्राणी सालतां जाता देवनार्यो लतास्तथा ॥ मालत्याद्याः पुष्पवृक्षा उर्वश्याद्यप्सरो भवन्
॥ ३९ ॥ तस्मात्सर्वप्रयत्नेन कार्त्तिकेश्वत्थमर्चयेत् ॥ या नारी कार्त्तिके मासि लक्षं कुर्यात्प्रदक्षिणा ॥ ४० ॥ राधा

का.ख.
२

शिवयापि च संदृष्टो लज्जितो भोगमत्यजत ॥ १९ ॥ कोसि कोसीति संपृष्टो भिक्षुको हं क्षुधातुरः ॥ इतो त्र्यहोस्मि दी
नोस्मि भोजनं मम दीयतां ॥ तेनाहं दृष्टमिति ज्ञात्वा पार्वती तम भोजयत् ॥ सोपि तुष्टः समाचारं वक्तुं संप्रस्थितो व
हिः ॥ २१ ॥ तस्मिन्नेव क्षणे गृहे नारदः पार्वतीं ययौ ॥ शिरो निधाय पार्वत्याः पादयोः स्तनरोदह ॥ ॥पार्वत्युवाच॥
अहो बालक किं ज्ञातं तत्कथं प्रमभिधीयतां ॥ करोमि निष्कृतिं तस्य साध्यासाध्यस्य नान्यथा ॥ २३ ॥ मा तर्व कुं
न शक्नोमि त्रपहास्यकारणं ॥ कृतं यथेन्द्रादि देवैस्तथा को न्यः करिष्यति ॥ २४ ॥ इति श्रुत्वा वचस्तस्य पुनः पुन
रपृच्छत ॥ उद्धयित्वाननं नेत्रे कराभ्यां समुनीश्वरः ॥ २५ ॥ उवाच वचनं नीचमुखो भोगरुदाक्षरम् ॥ ॥नारद
उवाच ॥ ॥इन्द्रेयं युवयोर्भोगं देवताभ्यो स्ववर्णयत ॥ २६ ॥ युवयोश्च कृतां निन्दां तां श्रुत्वा दुःखितो भृशं ॥ भो
गविच्छित्तये वह्निः प्रेषितो विप्ररूपकः ॥ २७ ॥ अथवा किमनेनापि कथनेन ममांबिके ॥ जगन्मातासि देवि त्वं
कातेस्माद् उपहास्यता ॥ २८ ॥ इति तस्य वचः श्रुत्वा पार्वती क्रुद्धमानसा ॥ स्फुरदोष्ठा रक्तनेत्रा दृष्ट्वा तां नारदो

नारद.४
१
राम
२

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF
Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

मैकेतमीरवग ४

उवाच॥ ॥मंदरंविनाकथंजातोनश्यत्रयः पिप्पलोभुवि॥एतदाख्याहिभगवन्नुत्कंठाश्चवरोमम॥१॥सूर्यउवा
च॥ ॥देवैर्दैत्यैर्दापरानेसमुद्रमथनेकृतः॥पुरोपायाविष्णुगुप्तैर्वलिराजादिसंयुतैः॥२॥मंथानंमंदरंकृत्वा
नेत्रंकृत्वाचवासुकिं॥ममंथुःपंचवर्षाणिततःफेनोभ्यजायत॥३॥ततोवर्षत्रयेतोवसमुत्पत्राश्चरामवन॥
ततोजाताकामधेनुर्वर्षैकेनखगोत्तम॥४॥ वर्षाद्वैरावतोहस्तीवर्षात्सप्तमुखोहयः॥त्रिभिर्मासैरप्सरसस्ततो
वर्षेणाचचन्द्रमाः॥५॥ततोवर्षत्रयाज्जातंज्वालामालातिभीषणं॥कालकूटंविषंघोरंतद्ददाहजगत्त्रयं॥
तज्ज्वालाक्रांतदेहस्तुविष्णुर्नीलोवभूवह॥६॥हाहाकारोमहानासीत्त्रैलोक्येसचराचरे॥वयंतुचकिताजाता
स्तस्मिन्कालेखगोत्तम॥७॥स्वकरैर्वहुतोयानिनिक्षिप्तानिधरातले॥ततःसंप्रार्थितःशर्वोमयाधात्राचविष्णु
ना॥८॥कृपालुनातेनपीतंविषंहालाहलाह्वयं॥तद्दाहविनिवृत्त्यर्थंधृतागंगास्वमस्तके॥कृताललाटचन्द्र
स्यकलाकर्पूरलेपनं॥९॥ततःकोदंडमभवद्वर्षाच्चखश्चमासतः॥पारिजातस्ततोवर्षादमृन्मासाच्चकौस्तु

का.मा.
१०
अश्वत्था ३

दामोदरं पूजयमं दवारे च तन्नले ॥ दंपती भोजयेद्राधा दामोदरस्वरूपिणौ ॥ ४१ ॥ भावयित्वा सपत्निकाः पश्चाद्भुञ्जीत वा
ग्यता ॥ वंध्यापि लभते पुत्रमित्रराशां तु का कथा ॥ ४२ ॥ मूलतो ब्रह्मरूपाय मध्यतो विष्णुरूपिणे ॥ अग्रतः शिवरूपाय
पिप्पलायनमो नमः ॥ ४३ ॥ विष्णोरश्वप्रतिमा भावेकीर्त्तनं जागरादिकं ॥ अश्वत्थस्य मूले कर्त्तव्यं विष्णोराराधनं परं ॥ ४४ ॥
सदा सन्निहितो विष्णुर्द्विपास्तु ब्राह्मणास्तथा ॥ पादपश्च तु वा धेनुः शालग्रामशिलास्तु च ॥ ४५ ॥ कार्त्तिके मासि संप्राप्ते यो
न तद्व्रतमाचरेत् ॥ यथा करस्थितं रत्नं तथा त्यजति बालिशः ॥ ४६ ॥ कार्त्तिकात्वापरो मासो विष्णुप्रीतिकरो भुवि ॥ स्व
ल्पक्लेशेनैव यस्मिन्मासे विष्णुः प्रसीदति ॥ ४७ ॥ दुर्लभं मानुषं जन्म आर्यावर्त्ततोपि च ॥ ततोपि दुर्लभं ज्ञानं ज्ञा
त्वा ये तु न कुर्वते ॥ ४८ ॥ व्रतं कार्त्तिकमासस्य नरा सेगतेवुद्धयः ॥ ब्रह्महत्यादिपापानां नाशकः कार्त्तिको मतः ॥ ४९ ॥
न भुञ्जते नरः कोसौ यो यं धर्म्मं समाश्रयेत् ॥ अश्वत्थपूजास्पर्शेन कर्त्तव्या शनिवासरे ॥ ५० ॥ अन्यवारेश्वत्थ
संगाद्दरिद्रो जायते नरः ॥ ॥ इति श्रीसनत्कुमारसंहितायां कार्त्तिकमाहात्म्ये चतुर्थोध्यायः ॥ ४ ॥ ॥ अनन्तरा

राम
१०

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF
Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

श्रीरुवाच १

साक्षाल्लक्ष्मीयोग्योमतोमम॥ तथापिप्रौढयालक्ष्म्याक्रियतांवास्वयंवरः॥ २२॥ श्रीइन्द्र उवाच॥ ॥देवदेवमहादेवभक्ता
नुग्रहकारक॥ निःसंतेयत्तवमुखान्नमिथ्यानैवजायते॥ २३॥ शिवउवाच॥ ॥आकार्य्यतांसागरोस्याःपितापाणिग्रहाय
च॥ तूर्णंकरोतुसामग्रीं ह्यादरूपामघकार्त्तिके॥ २४॥ सूर्य्यउवाच॥ ॥ततआकारितोधात्राह्यनवैवाह्निकोनदीट्॥
नारदोदत्तवांस्त्वग्रंततोलक्ष्मीर्व्यजिज्ञपत्॥ २५॥ श्रीरुवाच॥ ॥अप्रदोज्येष्ठांसमुद्वाह्यकनिष्ठामुद्वहेत्ततः॥ एष
पंथास्तुवेदोक्तस्तस्मादेषाविवाह्यतां॥ २६॥ इतिलक्ष्मीवचःश्रुत्वासर्वेऽप्युद्विग्नमानसाः॥ अतःपरंकिंविधेयंक
एतांवरयिष्यति॥ २७॥ इत्युद्विग्नान्सुरान्दृष्ट्वानारदोवाक्यमब्रवीत्॥ विलोमताभीवभक्तोमुनिरुद्दालकोमहान्॥ नारद०४
२८॥ तवोद्वाहार्थमेतांसवरयिष्यत्यसंशयं॥ श्री॥ विष्णुरुवाच॥ ॥आकार्य्यतांमुनिवरउद्दालकइदंवचः॥ २९॥
श्रुत्वैवानीतस्त्वेषोनारदेनमहात्मना॥ ततस्तंकंधरंदृष्ट्वाविष्णुर्वचनमब्रवीत्॥ ३०॥ उद्दालकमुनिश्रेष्ठगृहस्थ श्रीविष्णुरुवाच २
स्याश्रमंविना॥ हृथातपस्याभवतितस्मात्पाणिग्रहंकुरु॥ ३१॥ समुद्रस्यसुकन्येयंज्येष्ठानाम्नीपतिव्रता॥ एतांव

Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

का०ख
११

मः॥ १० ॥ ततोज्येष्ठासमुत्पन्नाकषायांवरधारिणी।पिंगकेशारक्तनेत्राकूष्मांडसदृशस्तनी॥ ११ ॥ ह्यतिवृद्धादं
तहीनाललज्जिह्वाघटोदरी॥ यांदृष्ट्वैवचलोकोयंमहोद्विग्नःप्रजायते॥ १२ ॥ ततोभूद्वैचलापांगीसौन्दर्यस्यै
कसेवधिः॥ कृशोदरीस्वर्णवर्णापीनोन्नतपयोधरा॥ १३ ॥ दधत्क्षीरोदकंवासःकराभ्यांकमलस्रजं॥ य
स्यादर्शनमात्रेणमोहितादेवदानवाः॥ १४ ॥ ततःपुनर्मथ्यमानाद्दारदशावंदेनुसागरात्॥ गृह्यपीयूषक
लशंस्वयंधन्वंतरिर्ययौ॥ १५ ॥ आदौपीत्वामृतंदेवास्तत्रानिविभज्यततः॥ उरादत्त्वादानवेभ्योधेनुःसंस्थापिता [redacted] सुरैः॥

रत्ना ४

१६ ॥ ऐरावतःसुरेन्द्रेणभानुनासोहयेश्वरः॥ देवैःप्राप्ताश्चाप्सरसःकौस्तुभःशूलपाणिना॥ पांचजन्योविष्णुनैवपारिजा
तस्तुविष्णुना॥ गृहीत्वाकौस्तुभंविष्णुरपश्यच्चेदिरामुखं॥ लक्ष्मीरपिहरेरास्यंदृष्ट्वाचाधोमुखीस्थिता॥ सर्वेपश्यंतितांलक्ष्मी
नकेनापिविभज्यते॥ १८ ॥ पश्यंत्यन्योन्यमास्यानिस्तुवंतिचरमापतेः॥ ततःपितामहःप्राहशिवमर्धांगधारकं॥ ल
क्ष्मीरियंकस्यदेयास्यादेषुपरमेश्वर॥ सर्वान्दृष्ट्वाततोदेवान्शिववचनमब्रवीत्॥ रुद्रउवाच ॥ २१ ॥ एषनारायणः

राम
११

नीतो भृशदुःखितः ॥ ४२ ॥ योवासो मम योग्यो नु सो स्या वासो न रोचते ॥ अतः परं किं विधेयं विष्णुना कारिता स्त्रियं ॥ ४३ ॥
स्वकार्य्यसाधका देवा भवन्ति न परस्य तु ॥ दुःखं सुखं न जानन्ति किं कार्य्यं तु मयाधुना ॥ ४४ ॥ अथवा जातस्यैवास्य
विवाहस्तु हरेः खलु ॥ स्त्री नोत्पन्ना गमिष्यामि नान्यथा मे तपो भवेत् ॥ ४५ ॥ विचार्य्यैवं स मनसि तां भार्य्यां वाक्यम
ब्रवीत् ॥ ॥ उद्दालक उवाच ॥ ॥ शृणु मद्वचनं कान्ते श्रुत्वाप्याधः स्थिरा भव ॥ ४६ ॥ शरत्कालस्य घर्मेणाशिरः
पीडा भविष्यति ॥ तस्मादहं गमिष्यामि त्वं योग्ये यथास्थलं ॥ ४७ ॥ विलोक्य नादृशं तत्र त्वां नयामि च मा शुच ॥
इत्यमाश्वास्य तां ज्येष्ठां पलायनमचीकरत् ॥ ४८ ॥ सापि स्थित्वा तस्य मार्गमासूर्य्यप्रदर्शनं ॥ सायंकालेन तो
जाते निराशाभूत्तदागमे ॥ ४९ ॥ रुरोद करुणा दीनं त्रैलोक्यं बधिरीकृतं ॥ वैकुण्ठे पि श्रुतं लक्ष्म्या विष्णुसापि च
जिज्ञपत् ॥ ५० ॥ श्रीरुवाच ॥ ॥ रोदनं श्रूयते चाद्य मद्भगिन्याः कृतं प्रभो ॥ तन्मत्वा त्वं ज्यसत्तु निःसान्त्वनाय स
माव्रज ॥ ५१ ॥ श्रुत्वैतद्वचनं लक्ष्म्याः खगारूढो जनार्दनः ॥ प्रियासह ययौ तत्र यत्र रोदिति सा स्त्रि ॥ ५२ ॥ विष्णु

का.म. रयविप्रत्वंकनिष्ठांवरयाम्यहम्॥३२॥इतिविष्णुवचःश्रुत्वातूष्णीमासीन्मुनीश्वरः॥दत्वासमुद्रस्यहस्तेजलंतांनारदोर्प्य
१२ यत्॥३३॥तदुत्तरक्षणात्तस्मिन्श्रियाःपाणिग्रहःकृतः॥लक्ष्मीकरेहरिर्दत्वामुनीद्रवाक्यमब्रवीत्॥३४॥नयेमामा
श्रममम्मुषेत्रवत्तत्रास्मिसर्वदा॥अहंगच्छामिवैकुंठंगच्छश्वश्रुस्त्वमंदिरं॥इत्युक्त्वानिर्गतोविष्णुर्वैकुंठंरमयासह॥उ
द्दालकोपितांगृह्यप्रययौस्वीयमाश्रमं॥३५॥ज्येष्ठोवाच॥ ॥शिरःपीडाकरश्चायमाश्रमोममवर्त्तते॥नवसा
म्यत्रमोस्वामिन्नयमामन्यमाश्रमं॥३६॥एवंसहस्रशस्तेनदर्शिताआश्रमाःस्वगा॥एकोपितस्यामनसिसमाया 12
तिनचाश्रमः॥तदामुनिःपर्यटन्कुत्रोद्दशरोचतेस्थलं॥ज्येष्ठोवाच॥ ॥एतयोरात्र्योगृहेयत्रदंपत्योःकलहोभवे ग.म.
त्॥३८॥स्वकोलधर्मसुत्सृज्ययत्रतिष्ठंतिवैजनाः॥घृतकारामघपाश्चयत्रवेश्यापगामिनः॥गुरून्मान्द्विजा १२
तीनांदेवस्थारोपत्रवसंतिच॥निंद्यंपरान्नापयंतिश्रवाधंवादयंतिच॥येष्टरुपमेष्पतंकुर्युर्वेदनिंदाप्रकुर्वते॥
मैन्यंतरायायेलोकायत्रवपत्रवसंतिच॥४१॥तत्रतत्ररतिर्मेस्तिनान्यस्थानेषुवर्त्तते॥इतिश्रुत्वावचस्तस्यास

न॥ २॥ प्रातः स्मरामि भवभीतिमहार्त्तिशांत्यै नारायणं गरुडवाहनमब्जनाभं॥ ग्राहाभिभूतवरवारणमुक्तिहेतुं चक्रायु
धं तरुणवारिजपत्रनेत्रम्॥ ३॥ प्रातर्भजामि भजतामभयंकरं तं प्राग्देहजन्मकृतपापभयापहत्यै॥ योग्राहवक्त्रप
तितांघ्रिगजेन्द्रघोरशोकप्रणाशमकरोद्धृतशंखचक्रः॥ ४॥ प्रातर्नमामि मनसा वचसा च मूर्ध्ना पादारविंदयुग
लं परमस्य पुंसः॥ नारायणस्य नरकार्णवतारणस्य पारायणप्रवणविप्रपरायणस्य॥ ५॥ श्लोकत्रयमिदं पुण्यं
प्रातः प्रातः पठेन्नरः॥ लोकत्रयगुरुस्तस्मै दद्यादात्मपदं हरिः॥ ६॥ ब्रह्मा मुरारिस्त्रिपुरान्तकारी भानुः शशी भूमि
सहमानुजेन ४ सुतो बुधश्च॥ गुरुश्च शुक्रः शनिराहुकेतवः कुर्वन्तु सर्वे मम सुप्रभातम्॥ ७॥ पृथ्वी सगंधा सरसास्तथापः स्प
र्शी च वायुर्ज्वलितं च तेजः॥ नभः सस दं महता सहैव कुं॥ ८॥ भृगुर्वसिष्ठः क्रतुरंगिराश्च मनुः पुलस्त्यः पुलह
श्च गौतमः॥ रैभ्यो मरीचिश्च्यवनोथ दक्षः कुं॥ ९॥ सनत्कुमारश्च सनन्दनश्च सनातनोप्यासुरिपिंगलौ च॥ स
प्त स्वराः सप्त रसातलानि कुं॥ १०॥ सप्तार्णवाः सप्त कुलाचलाश्च सप्तर्षयो द्वीपवनानि सप्त॥ भूरादिकृत्वा भुवना

निषाद ऋषभ गांधार षड्ज मध्यमं धैवत पञ्चम १
अतल वितल सुतल तलातल महातल रसातल पाताल १ लवणेक्षुसुरासर्पिर्दधिदुग्धक्षीरोदकार्णवाः १ हिमवान्निषधनीलविन्ध्यमलयाचलपारियात्रगंधमादन १

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF
Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

का.म्प
१२
योगी ३

उवाच ॥ ॥ जानेऽपरेण विहारैव त्वां गतो सो मुनीश्वरः मदंशसंभवश्चायं मश्वत्थोस्मि गयापुरे ॥ बोधिनामात्व मत्रैव चिर
कालं स्थिरा भव ॥ नवैवानुचराः सर्वे भविष्यंति पिशाचकाः ॥ ५४ ॥ नैः शाकं स्थीयतामत्र शोकं त्यक्त्वा सुखी भव ॥
अद्यार्कपुत्रवारोस्ति सप्तमे सप्तमेहनि ॥ ५५ ॥ भगिनीस्तेवश्यमेव मिलनायागमिष्यति ॥ यैः स्पृश्यते न्यवारेषु
पिप्पलस्मंहं द्विज ॥ ५६ ॥ मंदवारे तु यः स्पृष्टस्तत्र पास्यति मत्प्रिया ॥ इमा मांश्चाप्य वैकुंठं जगाम स हरिः स्वयं
॥ ५७ ॥ तस्मान्मंदं विनान्ह्नं न स्पृश्यो पाश्वत्थपादपः ॥ इत्यश्वत्थप्रजोतु कुर्यात्कार्त्तिकमासके ॥ ५८ ॥ नका
र्त्तिकात्परो मासः सत्यं सत्यं ब्रवीमि ते ॥ ज्येष्ठाख्यानं मया प्रोक्तं श्रवणात्पापनाशनं ॥ ५९ ॥ अतः परं ब्रूहि वत्स
किमन्यच्छ्रोतुमिच्छसि ॥ ६० ॥ ॥ इति श्रीसनत्कुमारसंहितायां कार्त्तिकमाहात्म्ये पंचमोध्यायः ॥ ५ ॥ ॥ अथ
षडूचुः ॥ ॥ कदा स्नानं प्रकर्त्तव्यं कथं स्थेयं दिनावधि ॥ एतन्मे दाख्यातुमर्हंति बालखिल्यास्तपोधनाः ॥ १ ॥ ॥
बालखिल्या ऊचुः ॥ ॥ रात्र्यां तुर्य्यांशशेषायामुत्तिष्ठेच्छयनात्सुधीः ॥ विष्णुस्तवादिस्तोत्रैर्दिनकार्य्यविचारये

तिवा४
१३
राम.
१३

हरिगृहं व्रजेत् ॥ २१ ॥ तदभावे शिवगृहे देव्या वा भास्करस्य वा ॥ अथवापि गृहे शस्य स्थाने पिप्पलसन्निधौ ॥ २२ ॥ गो
ष्ठे वाथ नदीतीरे गत्वा पूजां समाचरेत् ॥ ततो गायेत नृत्येत पूजां कृत्वा तु बुद्धिमान् ॥ २३ ॥ अशक्तो गायनाद्येषु
गायकानेव पूजयेत् ॥ तोडुवेनापि नृत्यन्ति कार्त्तिके विष्णुसंनिधौ ॥ २४ ॥ यद्दानतद्वापि गायंति यांति ते वैष्णवं प
दं ॥ दीपान्दद्याद्बहुविधान्कार्त्तिके विष्णुसंनिधौ ॥ २५ ॥ कार्त्तिके मासि संप्राप्ते गगने स्वच्छतारके ॥ रात्रौ लक्ष्मीः
समायाति द्रष्टुं भुवनकौतुकं ॥ २६ ॥ यत्र यत्र च दीपान्सा पश्यत्यब्धिसमुद्भवा ॥ तत्र तत्र रतिं कुर्यान्नाधका
रे कदाचन ॥ २७ ॥ तस्माद्दीपः स्थापनीयः कार्त्तिके मासि वै सदा ॥ लक्ष्मीरूपार्थिना प्रोक्तं दीपदानं विशेषतः
॥ २८ ॥ देवालये नदीतीरे राजमार्गे चतुःपथे ॥ निद्रास्थाने दीपदाता तस्य श्रीः सर्वतोमुखी ॥ २९ ॥ दुर्बलस्या
लयं वीक्ष्य दीपभ्रष्टं तु यो ददेत् ॥ विप्रस्य चान्यवर्णस्यापि विष्णुलोके महीपते ॥ कीचकंटकसंकीर्णे दुर्गमे विष
मस्थले ॥ कुर्याद्यो दीपदानानि नरकं न स गच्छति ॥ एवं संकीर्त्तनं कृत्वा नाडीद्वयनिशामुखे ॥ प्रागत्य तोय

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

निसम्नकुर्वंतुसर्वेममसुप्रभातं॥ ११॥ इत्थंप्रभातेपरमंपवित्रंपठेत्स्मरेद्वाशृणुयाच्चनित्यं॥ दुःस्वप्ननाशस्त्विहसुप्रभा
तंभवेच्चनित्यंभगवत्प्रसादात्॥ १२॥ इत्यादिस्तुतिभिर्विष्णुंस्तुत्वाहस्तावलोकनं॥ कुर्याद्वादर्पणंस्वर्णंदूर्वांगांमंगल
वयत्॥ १३॥ दत्वाग्रामाद्बहिर्यायान्निशिवैजनवर्जिते॥ ग्रामस्यनैरृत्यदिग्भागेरथ्यास्थानादिवर्जिते॥ १४॥ समप्र
देशेतृणान्यास्तीर्यमलमुत्सृजेत्॥ दिशोनैक्षेत्नवमुखंपिधायावरखंडतः॥ १५॥ नचश्वसेन्नचष्ठीवेन्नभाषेन्नव
मंलिखत्॥ गंधलेपक्षयकरंततःशौचंसमाचरेत्॥ १६॥ एकालिंगेगुदेसप्तदशवामकरेतथा॥ उभयोःसप्तदात
व्यापादयोर्मृत्तिकात्रयं॥ एतद्गृहस्थानांद्विगुणंब्रह्मचारिणां॥ त्रिगुणंतुवनस्थानांयतीनांस्याच्चतुर्गुणं॥ ए 15
वंशौचंविधायाथोदंतधावनमाचरेत्॥ १८॥ दुग्धकंटकवृक्षांश्चछित्वास्याद्दंतधावनं॥ सद्यासनेमृदुनरंदंतमांसा गृह
न्यबाधयत्॥ १९॥ उपवासेनवम्यांचषष्ठ्यांश्राद्धतिथौरवौ॥ अमायांदंतकाष्ठस्यसंयोगाद्वैकुलक्षयः॥ २० स्नात॰ १४
॥ कुर्याद्द्वादशगंडूषानंतुकेदंतधावने॥ वेदोक्तैस्तांत्रिकैर्मंत्रैःस्नानंकुर्याद्विचक्षणः॥ गृहीत्वाचैनसामग्रीनततो

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

ध्यायः॥८॥ ॥वालविल्पाठक्रमः॥ ॥कार्त्तिके दिनकृत्यं यन्न कृतवन्तु मुनीश्वराः॥ यस्मिन्कृते कार्त्तिकोयं सकलः सफ
लो भवेत्॥ १ ॥ विष्णोः सहस्रनामाद्यं संध्यान्ते च पठेन्नतः॥ देवालये समागत्य पुनः पूजनमारभेत्॥ २ ॥ नृत्यगाना
दिकार्येषु प्रहरं दिवसं नयेत्॥ ततः पुराणश्रवणं यामार्द्धं तु समाचरेत्॥ ३ ॥ पौराणिकस्य पूजाद्यं तुलसीपू
जनं तथा॥ कृत्वा माध्याह्निकं कर्म भुंजीयाद्विदलोज्झितम्॥ ४ ॥ वलिदानं वैश्वदेवमतिथीनां समर्चनं॥ कृ
हि ५ त्वा भुंक्ते तु यो मर्त्यः केवलं चामृतं तु नर॥ ५ ॥ यथाशक्ति द्विजा भोज्याः प्रत्यहं वाथ पर्वणि॥ हविष्यभोजनं कुर्या
[illegible]॥ हविष्यमथ चोच्यते॥ ६ ॥ हैमन्तिकं सितास्विन्नं धान्यं मुद्गा यवास्तिला
ः॥ कलाय कंगुनीवारा वास्तुकं हिलमोचिका॥ ७ ॥ षष्टिकाः कालशाकं च मूलकं केमुकेतरत्॥ कन्दं सैंध
वसामुद्रे गव्ये च दधिसर्पिषी॥ ८ ॥ पयोनुद्धृतसारं च पनसाम्रहरीतकिं॥ पिप्पलीजीरकं चैव नारंगं चैव ति
न्तिती॥ ९ ॥ कदलीलवलीधात्रीफलान्यगुडमैक्षवं॥ अतैलपक्कं मुनयो हविष्यान्नं प्रचक्षते॥ १० ॥ सर्वथे

का.मा.
१५

निकटे देशकालादि चोच्चरेत्॥ ३१॥ स्मरेद्गंगादिकानद्यो विष्णुशर्वादिदेवताः॥ नाभिमात्रजले स्थित्वा मंत्रमेतमुदीर
येत्॥ ३२॥ कार्त्तिकेहं करिष्यामि प्रातःस्नानं जनार्दन॥ प्रीत्यर्थं तव देवेश दामोदर मया सह॥ ३३॥ नित्ये नैमित्तिके
कृत्स्ने कार्त्तिके पापशोधने॥ गृहाणार्घ्यं मया दत्तं राधया सहितो हरे॥ ३४॥ किरणाधूतपापा च पुणपैतोयास
रस्वती॥ गंगा च यमुना चैव पंच नद्यः पुनंतु मां॥ ३५॥ एतान्मंत्रान्समुच्चार्य मलस्नानं समाचरेत्॥ ततस्तु पावमा
नीभिरभिषिंचेत्स्वमस्तकं॥ ३६॥ अघमर्षणकं कृत्वा वासः परिदधेत्ततः॥ जान्हवीं स्मरतां कुर्यात्सर्वतीर्थेषु बु
द्धिमान्॥ ३७॥ नान्यत्तीर्थं तु जान्हव्यां स्मरणीयं कदाचन॥ स्नानांगं तर्पणं कृत्वा वांचलं पीडयेद्बहिः॥ ३८॥ य
न्मया दूषितं तोयं शरीरमलसंभवैः॥ तद्दोषपरिहारार्थं यक्ष्माणं तर्पयाम्यहं॥ ३९॥ वस्त्रनिष्पीडनं कृत्वा कु
र्यच्च तिलकं ततः॥ ततः संध्यामुपासीत स्वसूत्रोक्तेन वर्त्मना॥ ४०॥ ततः कार्यो जपो देव्या यावदर्कोदयो भ
वेत्॥ एतत्पूर्वं विशेषकृत्यं देव मयोच्यते॥ ४१॥ इति श्रीसनत्कुमारसंहितायां कार्त्तिकमाहात्म्ये षष्ठोध्या

मानवः ४

15
गुरु
१५

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

मरान्तं न इच्छति ॥ मांसं तु सर्वथा त्याज्यं कार्त्तिके तु विशेषतः ॥ २२ ॥ परमांसैः स्वमांसानि यः पुष्णाति नराधमः ॥ परजन्म
नि तस्यैव विष्टायां जायते कृमिः ॥ २३ ॥ बालान्मृगान्पक्षिणो वा तथा बालफलानि च ॥ घातयंति दुरात्मानो जायंते
मृतबालकाः ॥ २४ ॥ सर्वाण्येकत्र दानानि सर्वतीर्थान्यथैकतः ॥ सर्वेत्र तान्येकतश्च अहिंसा कलया समं ॥ २५ ॥
नतु विष्णुनिवेदितं ४ स्वं विचार्य्य भुंजीयाद्दत्त्वा विष्णुनिवेदितं ॥ वैश्वदेवस्यांतरे तु य आगच्छति भिक्षुकः ॥ २६ ॥ चांडालो वाथ चौरो वा
विष्णुरूपी न संशयः ॥ सायंकाले उषःकाले वैश्वदेवस्य चांतरे ॥ २७ ॥ अतिथिर्विमुखो याति स तु दुःखस्य भाजनं ॥ स
वं भुक्त्वा च मे पश्चाद्यथोच्छिष्टं न तिष्ठति ॥ २८ ॥ दंतोच्छिष्टं शलाकाभिर्निर्हरेन्नैव पीडयेत् ॥ दृढं यद्दंतसंलग्नमुच्छि
ष्टं तत्तु दंतवत् ॥ २९ ॥ नत्रिकाषयानश्चैत्स्यात्कदाचिद्विधिगमः ॥ चांद्रायणात्रयं कुर्यात्तस्य संशुद्धिहेतवे ॥ ३० ॥
भक्षयेत्सुखं भुक्त्वार्थं तुलसीं तीर्थवारिणा ॥ तुलस्याधारणं कार्य्यं कार्त्तिके तु विशेषतः ॥ ३१ ॥ तुलस्यां सर्वतीर्थानि तु
लस्यां सर्वदेवता ॥ कार्त्तिके मासि तिष्ठंति नात्र कार्या विचारणा ॥ ३२ ॥ यस्यैवमस्तु समये तुलसीमुखसंस्थिता ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

वनभोक्तव्यमामिषान्नं तु कार्त्तिके॥ तत्सर्वं तद्वर्जनीयं कार्त्तिके तु विशेषतः॥ ११॥ प्राप्तं पणमामिषं चूर्णं फले जंवीरमामिषं
॥ धान्ये मसूरिकाः प्रोक्ता अन्नं पर्युषितं तथा॥ १२॥ गोछागमहिषीदुग्धादन्यदुग्धादि चामिषं॥ द्विजक्रीता रसाः सर्वे ल
वणं भूमिजं तथा॥ १३॥ ताम्रपात्रस्थितं गव्यं जलं पल्वलसंस्थितं॥ आत्मार्थे पाचितं वान्नमामिषं तत्स्मृतं बुधैः॥
१४॥ कूष्माण्डं वृहती तरुणी मूलकं तथा॥ श्रीफलं च कलिंगं च फलं धात्रीभवं तथा॥ १५॥ नारिकेरम
लावूं च पटोलं वदरीफलं॥ चर्म्मवृन्ताकं जंवीरी शाकं तु लसिजं तथा॥ १६॥ शाकान्येतानि वर्जनीयान्यक्रमान्मुनिप
दादिषु॥ दग्धमन्नं द्विपक्वं च मसूरान्नं सवल्कलं॥ १७॥ उद्दालकाः पर्युषितमन्नमामिषमुच्यते॥ वृन्ताकानि प
टोलानि तुंविकां च कलिंगकं॥ १८॥ विंवीफलानि चित्रपुष्पफलशाकेषु चामिषं॥ पोयिकां तुलसीं वीजी छत्राकं
पोत्रपत्रकं॥ चक्रवर्त्ती राजगिरिः पत्रशाकेषु चामिषं॥ गंजनं रक्तमूलं च पलांडुं लसुनं तथा॥ २०॥ सर्वदे
वामिषाणि स्युः कार्त्तिके स्मरतां त्यजेत्॥ हंसरान्नपायसं वर्ज्यमात्मनोर्थे न दापयेत्॥ २१॥ शेषं तदामिषं मार्गे कु

विरे २

16
चा०२ रामः
१६ होरका ३

वकी०२

कां.को ३

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

मन्दिरम् ४

लजातिविभागतः॥ ४४॥ अधिकारी कार्त्तिके तु सर्व एव जनो भवेत्॥ कलौ कलुषचित्तानामपायो नैव वर्त्तते॥ उद्धारार्थं
कार्त्तिकस्य व्रतं कुर्यात्सुयत्नतः॥ तावद्गर्जन्ति पापानि ब्रह्महत्यादिकानि च॥ ४६॥ न कृतं कार्त्तिकस्नानं यावज्ज
न्तुभिरादरात्॥ गोग्रासः कार्त्तिके मासि विशेषाद्येतु दीयते॥ ४७॥ तेषां ग्रासफलं वक्तुं न शक्नोति पितामहः॥
विष्णुदेवालये प्रातः संमार्जयति कार्त्तिके॥ ४८॥ तस्य वैकुण्ठभवने जायते सुदृढं गृहम्॥ दद्यात्कार्त्तिकमासे तु व
र्मकाष्ठानिन्नरिशः॥ ४९॥ तत्तस्य तपसो नाशो मि कल्पकोटिशतैरपि॥ सुधादिलेपयेद्यस्तु कार्त्तिके विष्णुमंदि
रं॥ ५०॥ चित्रादिकं लिखेद्वापि मोदते विष्णुसंनिधौ॥ रात्रिशेषे भवेत्स्नानं सततं विष्णुतुष्टिकृत्॥ ५१॥ सूर्योद
ये मध्यमं तद्यावत्तारास्तातु कृत्तिका॥ तावद्देव भवेत्स्नानमन्यथा तत्र कार्त्तिके॥ ५२॥ देवालये वा तीर्थे वा कृतो
दुष्टैर्न्नृपैः करः॥ तं मोचयति ये लोकास्तेषां धर्मस्त्वनन्तकः॥ ५३॥ स्नानं स्त्रीभिर्विधानव्यं गृहीत्वाज्ञां धवस्य च॥
अपृष्ट्वा यत्कृतं कर्म भर्त्तारं तन्नक्षयं व्रजेत्॥ ५४॥ स्त्रीणां नास्ति परो देवो भर्त्तारं विधिकाश्यप॥ कुर्यात्सह स्व

ध नयेत धर्मो प्रोज्झ्य

षे ४

का.म.
१७

महापापो दुराचारी कीकटे वापि संस्थितः॥ ३३॥ न यात्यसौ संयमिनीं विष्णुलोके महीयते॥ तुलसीमंजरीभिर्यो विष्णोर्वाथ
शिवस्य च॥ सहस्रनामभिः पूजां यः कुर्याद्भक्तिसंयुतः॥ किं दानैः किं व्रतैस्तस्य सर्वपापैः प्रमुच्यते॥ ३५॥ तुलस्यमृतज
न्मासि सदा त्वं केशवप्रिये॥ केशवार्थं विचिन्वामि वरदा भव शोभने॥ ३६॥ मंत्रेणानेन तुलसीं लुनीहि ~~कस्य~~ ह
रितुष्टये॥ अंगरागं तु समालोक्य तुलसीनां कदंबकं॥ ३७॥ तद्गृहं नाविशंत्येव यमदूता न संशयः॥ यत्किंचिद्दी
यते दानं तुलस्या च समन्वितम्॥ ३८॥ अपात्रेपि प्रयुक्तं न त्वव्रजेन्नरकं नरः॥ संसारव्यवहारेण दिनशेषं समा
पयेत्॥ ३९॥ सायंकालेन तो गच्छेद्विष्णोर्देवालयं प्रति॥ संध्यां कृत्वा न तत्र दीपान्युञ्जीत यथाबलं॥ ४०॥ निशा
याः प्रहरे चाद्ये कुर्याज्जागरणं सदा॥ ब्रह्मचर्यव्रतं कुर्यान्मध्यायां याचहे तो न तथा॥ ४१॥ नयाकामयमानो वा गच्छे
त्तत्र न दोषभाक्॥ हरिसंतुष्टये कार्यस्त्यागो वाप्यर्थवस्तुनः॥ ४२॥ मासांते द्विजवर्याय दत्वा तद्व्रतपूर्तये॥ स
र्वेनीयानि वै कृत्वा समग्रं तमथैकतः॥ ४३॥ तस्मात्सर्वत्र यत्नेन सत्यं भाषेत सर्वदा॥ अन्यान्धर्मेष्वधिकृतिः क

प्र

राम.
१७

थावदरिकाश्रमः॥ दुर्ल्लभाः कार्त्तिके त्वेते तीर्थानि पथ निबोध मे॥ सर्व्वेभ्योपि स्थलेभ्यश्च आर्य्यावर्त्तं नृपात्मजं॥ ११ ॥ कोलापु
री ततः श्रेष्ठा ततः कांची हृयं स्मृतं॥ अनन्तसेनव सतिर्व्वराहक्षेत्रमेव च॥ चक्रक्षेत्रं ततः प्राप मुक्तिक्षेत्रं ततोधिकं॥ अ
वन्तिका ततः श्रेष्ठा ततो वदरिकाश्रमः॥ १२ ॥ अयोध्या च ततः श्रेष्ठा गंगाद्वारं ततोधिकं॥ ततः कनखलं तीर्थं ततो मथुपु
री वरा॥ १३ ॥ एकोपि कार्त्तिको मासो मथुरायां यमुनाजले॥ यैः स्नाता नेन वैकुंठे वकुकालं वसंति हि॥ १४ ॥ राधादामोदर
स्तत्र स्वयं स्नातश्च कार्त्तिके॥ अतो मथुपुरी श्रेष्ठा यमुना च विशेषतः॥ १५ ॥ द्वारावती ततः श्रेष्ठा पुत्रमहं स्नाति केशवः॥
षोडशस्त्री सहस्राणां सार्द्ध यादवसंयुतः॥ द्वारकाया मृत्तिकायास्तिलको यस्य मस्तके॥ धार्य्यते उसौ नरो ज्ञेयो जीव
न्मुक्तो न संशयः॥ १६ ॥ द्वारकास्नानमाहात्म्यं न वक्तुं शक्यते मया॥ गोविंदार्पितचित्तानां जायते प्राप भारत॥ १८ ॥ ततो
भागीरथी श्रेष्ठा यत्र विंध्येन संगता॥ तस्माद्दशगुणा प्रापं तीर्थराजे प्रजायते॥ १९ ॥ नामोच्चारणमात्रेण गंगागायाः पय
लं भवेत्॥ ततस्सहस्रतीर्थानां पातात्स्नानानन्तं चाप्यते॥ २० ॥ गंगागंगेति यो ब्रूयाद्योजनानां शतैरपि॥ मुच्यते सर्व्वपा

का॰म॰ पापानिभर्त्तात्यायासमाचरेत्॥ ५५ ॥ सैवधर्मवतीलोकेनजायेतव्रतादिना॥ दरिद्रःपतितोमूर्खोदीनोप्रियदिवेस्मृतिः॥
१८ ५६॥ नादद्यात्शरणांस्त्रीणांनस्यागात्रिरयंव्रजेत्॥ ५७ ॥ इतिश्रीसनत्कुमारसंहितायांकार्त्तिकमाहात्म्येसप्तमोध्यायः॥
॥ ७ ॥ अगस्त्यउवाच॥ ॥ कस्मिंस्तीर्थेविशेषेणफलंकार्त्तिकसंभवं॥ क्षेत्रेवास्यतदाख्याहिभगवन्भूतभावन॥ १ ॥ सूर्यउ
वाच॥ ॥ यत्रकुत्रापिकर्त्तव्यंजलेस्नानंतुकार्त्तिके॥ ततोदशगुणंपुण्यंशीतमायनिमज्जनात्॥ २ ॥ ततःशतगुणंपुण्यं
वहिःकूपोदकेकृतं॥ कूपात्सहस्रगुणितंफलंवापीनिषेकतः॥ ३ ॥ ततोदशगुणंपुण्यंतडागस्नानतोभवेत्॥ ततो
दशगुणंपुण्यंनिर्झरेषुनिमज्जनात्॥ ४ ॥ ततोधिकतरंपुण्यंनदीस्नानस्यकार्त्तिके॥ तस्माद्दशगुणंपुण्यंतीर्थस्नानेनव 18
गोतम॥ ५ ॥ ततोदशगुणंपुण्यंनद्योर्यत्रतुसंगमः॥ नदीत्रयस्यसंयोगेपुण्यस्यांतोनविद्यते॥ ६ ॥ सिंधुःकृष्णाच राम॰
वेणीचयमुनाचसरस्वती॥ गोदावरीविपाशाचनर्मदातमसामही॥ ७ ॥ कावेरीसरयूक्षिप्रातथाचर्मण्वतीन १८
दी॥ वितस्तावेदिकाशोणावेत्रवत्यपराजिता॥ ८ ॥ गंडकीगोमतीपूर्णाब्रह्मपुत्रसरोत्तमं॥ वाग्मतीचशतद्रूच्च

यी॥गभस्तीशादधोभागेगंगायासहसंगताः॥धूतपापापितत्रैवचंद्रार्ककसमुद्भवा॥ततोशंकसमुद्भूतास्वयंभागीरथीस्थिता॥३४॥
विस्नोरंशसमुद्भूतायमुनातत्र।चागता॥ब्रह्मांशसंभवायत्रदृश्यतेतुसरस्वती॥३५॥तीर्थपंचनदंनामअस्मिंवैकंविराजते॥
आगतेकार्त्तिकेमासिरौरवंनरकंगताः॥३६॥आक्रोशंतेतुपितरोवंशेस्माकंभविष्यति॥कश्चिद्भाग्यवतांश्रेष्ठोगत्वापंचन
देशुभे॥३७॥अस्माकंतर्पणांकुर्यात्तन्नरकाद्वितारकं॥तीर्थराजादितीर्थानिप्राप्तेकार्त्तिकमासके॥३८॥स्नानार्थंपंचगं
गायाःसमायांतिनसंशयः॥कृत्वातुलक्षपापानिस्नात्वापंचनदेशुभे॥३९॥विंदुमाधवमभ्यर्च्यविलयंयांतितत्क्षणात्॥ज
न्ममध्येसकृदपिस्नानंपंचनदेशुभे॥४०॥विंदुमाधवमभ्यर्च्यमुक्तोजन्मांतरेभवेत्॥दद्यात्तत्रैपंचनदेदीपंयोविधिपूर्वकं
॥४१॥तस्यवंशेप्रजायंतेवालकाःकुलदीपकाः॥कार्त्तिकेमासियोविप्रोगभस्तीश्वरसंनिधौ॥४२॥शतरुद्रीजपंकुर्यात्मंत्र
सिद्धिःप्रजायते॥४३॥सर्वतीर्थानिगच्छंतितत्रतीर्थदिनेखलु॥यात्रार्थंकाशिकास्थानितयांतिक्वापिसारथे॥४४॥तानिस
र्वाणिचायांतिस्नातुंपंचनदेशुभे॥मणिकर्णपिचायानिपुण्यादीनांतुकाकथा॥दुर्लभोमानुषोदेहोदुर्लभाकाशिकापुरी॥

का·म·
१२

पेभ्यो विष्णुलोकं स गच्छति॥ २१ ॥ येषां येषां तु पापानां प्रायश्चित्तं न विद्यते। तानि तानि विनश्यन्ति गंगाबिंदोस्तु स्पर्शनः॥ २२॥
येवदंति नदीं गंगां ते नरा नरकौकसः॥ अयं ब्रह्म इवः साक्षान्महेशेन धृतः स्वके॥ २२ ॥ ब्रह्मविष्णुमहेशाद्याः सर्वे गंगामुपा
सते॥ कलेर्दशसहस्राणि विष्णुस्त्यक्ष्यति मेदिनीं॥ २७ ॥ तदर्द्धं [redacted] जाह्नवी तोयं तदर्द्धं देवता गणाः॥ यावत्तिष्ठति गं
गा तत्तावत्तीर्थानि संति च॥ स्वस्वस्थाने तु गा पापं तावद्देवहरंति वो॥ यदैवाहस्तु गंगा स्यात्कोवातन्यापमाहरेत्॥
॥ २६॥ विचार्यैवं तु तीर्थानि गमिष्यंति धरातले॥ तस्मात्तु तीर्थ्वराः सर्वे यावत्तिष्ठति जाह्नवी॥ २७ ॥ तावत्त्वत्क्रियतां धर्मः
सततोऽत्र मो निलीयतां॥ समाधिं गच्छत्वस्तु हृदयावत्कृतं तु गां भवेत्॥ २२ ॥ अन्यथा कलिकालेन श्वपचे पाभवे सुधीः॥ ततः श्रे
ष्ठतरा काशी यस्या नाशो न जायते॥ २२ ॥ यदाश्रयेन गंगापि सर्वपापं व्यपोहति॥ काशिकाया नैव नाशो ब्रह्मणोपि म
तोऽसति॥ २८ ॥ तथा काशीकृतं कर्म स्थूलं तं वापि दुष्कृतं॥ नैव नाशं समायाति कल्पकोटिशतैरपि॥ ३१ ॥ यद्दर्शना
र्थं गंगापि जाता चोत्तरवाहिनी॥ तस्याः पंचनदं तीर्थं त्रिषु लोकेषु विश्रुतम्॥ ३२ ॥ मयापयत्र तपस्तप्तं प्रसूत्वेदान्विरणा न

रा·म·
१२

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

तः ॥ ७ ॥ याचनं मरणात्तुल्यं मन्यते स द्विजोत्तमः ॥ गृहागतं समुत्सृज्य तिनान्यं याचयते क्वचित् ॥ ८ ॥ तस्य भार्या महाचण्डी नित्यं कलँकारि ह १
णी ॥ मद्गृहिन्यः स्वर्णरूपा वस्त्रालंकारभूषिताः ॥ ९ ॥ नानामाल्यांबरधरा हृष्टा देवांगना इव ॥ अहं दरिद्रस्य गृहे पतितास्मि दु-
रात्मनः ॥ १० ॥ लज्जा मां बाधते त्वं न ज्ञातीनां मुखदर्शने ॥ धिगस्य चैव तद्विद्यायां निर्द्धनस्य कुलस्य च ॥ ११ ॥ एवं वदति लोकेषु
न करोति पतिर् इति ॥ संकल्पं कृतवान्त्येषा यावद्भर्त्ता वदिष्यति ॥ १२ ॥ विपरीतं करिष्यामि यावल्लक्ष्मीः प्रसीदति ॥ भर्त्तुः पा-
षाणतुल्यं त्वं चौर्य्यं कृतं नृपालये ॥ १३ ॥ आनीयतां धनं भूरि नो चेत्संताडयाम्यहं ॥ क्षतां रोदिति नाश्नाति कदाचिद्दुःखवादति ॥
१४ ॥ सा कपालं ताडयति एवं क्लेशयते पतिं ॥ सोदात्तस्यास्तु चरितं याञ्चनादुःखभीतितः ॥ १५ ॥ नोवाच वचनं किंचिद् यथाला-
भेन तोषितः ॥ एकस्मिन् श्राद्धपक्षे तु उद्दियोऽपि द्विजोत्तमः ॥ १६ ॥ एतस्मिन् वत्सरे सर्वं श्राद्धसामग्रिकं गृहे ॥ वर्त्तते गृहिणी
वियं न करिष्यति किंचन ॥ १७ ॥ इत्युद्दिश्य मनो विप्रो न च भाषति किंचन ॥ चिंतयाविष्टमेवं तं मायया मित्रसत्तमे ॥ १८ ॥
नाम्ना गरापतिः ख्यातस्तस्मिंस्त्वभ्यागते सति ॥ तेनोवाच पूर्ववद्वा तां मित्रं वचनमब्रवीत् ॥ १९ ॥ भोभो वलितचित्तं ते किमर्थं चिंत-

भू३

Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

तत्रापिकार्त्तिकेमासेपंचगंगातिदुर्लभा:॥ ८५॥ यैःस्नातंकार्त्तिकेमासिसकृतंचनदेश्वमे॥सर्वतीर्थकृतस्नानात्फलंकोटिगुणंभवेत्॥
८६॥वाराणस्यांतुयैःस्थित्वात्रिवर्षेकार्त्तिकव्रतं॥सोपांगसांगयैर्मन्त्रैःकृतंभक्त्यैकतत्परैः॥ ८७॥इहलोकेफलंतेषांप्रत्यक्षंजाय
तेखग॥संततश्चैवसंपत्यायशोभिर्धमबुद्धिभि:॥ ८८॥भवंतिसंशुताब्रह्मन्किमन्यच्छ्रोतुमिच्छसि॥ ॥इतिश्रीसनत्कुमारसं
हितायांकार्त्तिकमाहात्म्येऽष्टमोध्यायः॥ ॥ऋषयऊचुः॥ ॥कार्त्तिकस्यतूपांगानिव्रतानिकथयंतुनः॥कृतेषुयेषुभवतिसं
पूर्णंकार्त्तिकव्रतं॥ १॥वालखिल्याऊचुः॥ ॥आश्विनस्यकृष्णपक्षेतुभवेद्याचैवपूर्णिमा॥तद्रात्रौपूजनंकुर्याच्छ्रियोजागरपू
र्वकं॥ २॥नारिकेलोदकंपीत्वाक्षक्रीडांसमारभेत्॥निशीथेवरदालक्ष्मीःकोजागर्तीतिभाषिणी॥जगत्त्रयेभ्रमत्येतस्यांलो
कचेष्टावलोकिनी॥तस्मैवित्तंप्रयच्छामियोजागर्तिमहीतले॥ ४॥सर्वथैवप्रकर्तव्यंव्रतंदारिद्र्यभीरुभिः॥एतद्व्रतप्रभावेण
वलितोपिधनीभवेत्॥ ५॥ऋषयऊचुः॥ ॥वलितःप्राग्भवेत्कोसौकथंवासकृतोधनं॥एतद्विस्तरतोब्रूतवालखिल्याः
परंतपाः॥ ६॥ ॥वालखिल्याऊचुः॥ ॥ब्राह्मणोवलितोनाममागधःकुलसंभवः॥नानाविद्याप्रवीणोसौसंध्यास्नानपराय

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

जनैर्वने॥ २१॥ एकोधर्मनदीतीरे वृक्षवल्कलधारकः॥ विंशद्दिनानि निवसद्यागतास्तिथिपूर्णिमा॥ २२॥ कालीवेशसमु
द्भूता नागकन्या सुलोचना॥ निवसंति वने तस्मिन्ब्रतं चक्रुरमाश्रये॥ २३॥ श्वेतीकृतं तु सुधया शुद्धं चन्द्रप्रभोपमं॥ मंड
लानि विचित्राणि नानापिष्टैः कृतानि च॥ २४॥ पंचामृतानि रत्नानि दर्पणाच्छादनानि च॥ स्थापयित्वेंदिरापूजालक्ता
नाभिः प्रपन्नतः॥ २५॥ एवं तु प्रथमो यामो बालाभिनीतएव हि॥ प्राप्ते च ततो द्यूतं तु यावत्ता सुन लेभिरे॥ २६॥ च
तुर्भिस्तु विनाक्षाणां क्रीडनं नैव जायते॥ तस्मात्तृतीयस्तु विचार्य्येवं विनिर्गताः॥ कन्यैकाऽथ नदीतीरे ददर्शैव
लितं द्विजं॥ ज्ञात्वा तं साधुचरितं संचिंतं च सुखाकृतैः॥ २८॥ उवाच वचनं चास्तद्विजको सि समागतः॥ याह्यथ क्री
डितुं द्यूतं लक्ष्मीप्रीतिकरं परम्॥ २९॥ इत्थं तद्वचनं श्रुत्वा वलितो वाक्यमब्रवीत्॥ ॥वलित उवाच॥ ॥द्यूतेन क्षी
यते लक्ष्मीः द्यूताद्धर्मो विनश्यति॥ मुग्धा वदद से कितवं कथं लक्ष्मीः प्रसीदति॥ ॥कन्योवाच॥ ॥भाषसे त्वं पडित
वत्कर्मते ऽस्ति तु मूर्ख वत्॥ इषस्य पशुक्लपूर्णिमायां द्यूतात्लक्ष्मीः प्रसीदति॥ द्यूतक्रीडां तु कृत्त्वैव कोतु कं पश्यपश्यवैदि रा॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu.

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

या न्वितं ॥ स्ववस्त्रं च धियाछन्नाचिंतां तेनिर्हरा म्यहं ॥ २०॥ वलिरुवाच ॥ ॥अद्य नापितृपक्षे तु पितुः श्राद्धं समागतं ॥ सामस्त्रि
कं वास्ति गृहे विपरीतकरी प्रिया ॥ २१॥ कथं संपद्यते श्राद्धमिति चिंतातुरोस्म्यहं ॥ ॥गणपतिरुवाच॥ ॥धन्योसि कृत
कृत्योसि भार्यां च स्य हृशीं गृहे ॥ २२॥ ब्रूहि त्वं वैपरीत्येन भार्या कार्यं करिष्यति ॥ वलिस्तु तथेत्युक्त्वा सा यं भार्यां समाप
त ॥ अनर्थकारिके चंडी परश्वः श्राद्धकं पितुः ॥ तस्यापि तं धनं यस्मान्म दर्थं तेन्नु पापकैः ॥ २३॥ तस्मात्वं शीघ्रं पाकं त्वं कु
रु ड्यकं रोपि चेत् ॥ ब्राह्मणा ये दुराचारा शौचाचारविवर्जिताः ॥ २४ ॥निमंत्र्यास्ते त्वया मंद्रे नोत्तमाश्च कदाचन ॥ इति भ
र्त्रैव वचः श्रुत्वा सं भारस्तु महाकृतः ॥ २५॥ निमंत्रितास्य सद्विप्राः काले पाकः कृतस्तया ॥ विपरीते रेक्वा कैः श्राद्धं संपादि
तं तया ॥ पिंडदानं ततः कृत्वा भार्या पैवाक्य मब्रवीत् ॥ विस्मृत्य पिंडान्नीत्वा त्वं क्षिप गंगाजले शुभे ॥ २६॥ पिंडान्नीतास्तथेत्यु
क्त्वा शौचकूपे व्यचिक्षिपत् ॥ तज्ज्ञात्वा वलिनो दुःखी वभूव व्याकुलितानन ॥ २७॥ क्रोधाद्विनिर्ययौ गेहात्संकल्पं कृतवानिति
॥ लक्ष्मीर्यदि प्रसन्ना स्यात्तदान्नं भक्षयाम्यहं ॥ २८॥ तावत्कंदफलाहारी वनमध्ये वसाम्यहं ॥ इति संकल्पसो विप्रा गहनेति

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

प्राप्तं चंडीतिरस्कारसमये येदं भाग्यमुत्तमं ॥ तस्मात्संमानिता चंडी सापि श्रीनाव नूवह ॥ वकारस्वामिनस्त्वाज्ञा मिथ्यं लक्ष्मीव्र
तं त्विदं ॥ वज्ञात्वा व्यापिनी यासात्र पराणां विशिष्यते ॥ एवं लक्ष्मीव्रतं कृत्वा नदरिद्रो न दुःखभाक् ॥ कथां श्रुत्वा विधा
नेन व्रतस्यास्य फलं लभेत् ॥ ॥इति श्रीसनत्कुमारसंहितायां कार्त्तिकमाहात्म्ये लक्ष्मीव्रतं नाम नवमोध्यायः ॥ ॥
वालखिल्या ऊचुः ॥ ॥कृष्णादिमासक्रमतः कार्त्तिकस्यादिमा तिथिः ॥ आकाशदीपदानं तु कर्तव्यमपि सत्तमाः ॥
१ ॥ तुलायां तिलतैलेन सायं संध्यासमागमे ॥ आकाशदीपं यो दद्यान्मासमेकं निरंतरं ॥ २ ॥ सश्रीकाय श्रीपतये प्रि
यातः सविमुच्यते ॥ आकाशदीपवंशाग्रं विंशहस्तोन्नमो भवेत् ॥ ३ ॥ मध्यमो नवहस्तः स्यात्कनिष्ठः पंचहस्तकः ॥ य
थाहरस्थितैर्लोकैर्दृश्यो दृश्यार्कवद्भवेत् ॥ ४ ॥ तथाश्वादिकरंडेषु दीपदानं विशिष्यते ॥ वंशस्य तव मासे तु लंवाका
र्य्या पताकिका ॥ मयूरपिच्छमुष्टिं वा कलशं वोपरिन्यसेत् ॥ विष्णुप्रीतिकरो दीपः पितृउद्धारस्य कारकः ॥ ५ ॥ एकाद
श्यां तुलार्कादौ दीपदानमतोपि च ॥ दामोदरायनभसि तुलायां लोलयासह ॥ ६ ॥ प्रदीपं ते प्रयच्छामि नमोनंताय

ना.त्म. इत्युक्त्वासौ नयानीतः क्रीडार्थं स्वस्य मंदिरे ॥ दत्वा तस्मै नारिकेलजलं भक्ष्यादिकं तथा ॥ स्वास्थ्यं च तनो घृतं श्रीलक्ष्मीः प्रीयता
२२ मिति ॥ लापिता नि च रत्नानि कन्याभिर्द्विजसत्तमं तु ॥ कौपीनं लापितं स्वीयं ताभिर्निर्जितमेव तत् ॥ ब्राह्मणाः क्रोधसंयुक्ताः कि
कर्तव्यं मया त्वना ॥ उपवीतं लापयित्वा ततः स्वीयं कलेवरं ॥ लापयिष्ये विनिश्चित्य उपवीतं ललाप सः ॥ ताभिर्जितं च
तदपि शरीरं लापितं स्वकं ॥ तत्रोर्द्धरात्रे संजाते लक्ष्मीनारायणावुभौ ॥ आगतौ लोकचारिणौ दृष्ट्वा विप्रं ददर्शतुः ॥ अस्मु
पवीतं विकौपीनं चिंतयान्विकृशं कृतं ॥ ऊचतुः नु विप्रः भ्रातस्त्वं पत्तलाचने ॥ तवद्यं तव करो विप्रः कथं जातः स चिं
तकः ॥ तस्मादेनं कृतं क्षिप्रं लक्ष्मीवंतं सुखान्वितं ॥ इति विष्णुवचः श्रुत्वा पद्मपासौ कटाक्षितः ॥ बाला चिन्नहरो ज्ञानस
त्काले मदनोपमः ॥ ततः कामेन संक्लिष्टास्ताः या नागकन्यकाः ॥ विप्राय वचनं प्रोचुः भ्रातस्त्वं विप्र तपोधन ॥ ॥ कन्या राम.
ऊचुः ॥ पद्मस्माभिर्जितं त्वं येद्गत्रास्माकं वचोनुगः ॥ वयं त्वया निर्जिताश्चेद्यत्यैक्ष सित थाकुरु ॥ इति तद्वचनं श्रुत्वा २२
तथा मन्येस च द्विजः ॥ क्रीडमानो जिताः कन्या गाधर्वेशा विवाहिताः ॥ तासां त्सा निताश्चापि गृहीत्वा स्वगृहं ययौ ॥

भोज्यास्तुसर्वथा॥ २० ॥ब्रह्मचर्यव्रतीचाहंयुवामपितथाविधौ॥ मयासहनसंबंधःक्रियतामपिचाहसा॥ २१ ॥ततस्तया
तुसंभारान्मांसानिविविधानिच॥ शाकपाकादिकंसर्वंतयानिष्पादितंततः॥ २२ ॥ताभ्यांभुक्तंयथेच्छंतुरुदतीवक
नीयसा॥ ततश्चाजीर्णमभवदसाध्यंप्रबलंविकम्॥ २३ ॥ततःकालवशंप्राप्तौवनेतस्मिन्मनोजवः॥ वध्वायमन
दैर्नीतःसंयमिन्यांचकुदितः॥ २४ ॥चित्रगुप्तस्तुतंदृष्ट्वादूतान्वाक्यमिदंब्रवीत्॥ नयत्वेनंतुपापिष्ठमंधतामिस्रसंज्ञ
के॥ २५ ॥सजंतुकुंभीपाकेतुशीर्षसंस्फोटयंतुच॥ कुंभीपाकेततःक्षिप्तोनायंतस्मिन्विपच्यते॥ २६ ॥अंधतामि
स्रकेक्षिप्तस्तत्रपश्यन्निहृष्टवत्॥ इत्याश्चर्यंतुतद्दूतायमराजंव्यजिज्ञपुः॥ २७ ॥दूताऊचुः॥ ॥कुंभीपाकेनिसंक्षि
प्तोक्षिप्तोस्माभिर्मनोजवः॥ नतस्यजायतेपीडाऽस्मातिमत्स्योयथाजले॥ २८ ॥यमउवाच॥ ॥आनीयतांततस्तूर्णमसी
षत्तांपमनोजवः॥ धर्मराजाज्ञयातेस्तुसमानीतोस्यसंनिधौ॥ २९ ॥दृष्ट्वातंधर्मराजोपिदूतानाज्ञापयन्निति॥ स
दास्यस्नानेशीलत्वात्कुंभीपाकोनबाधते॥ ३० ॥ततोन्याकल्पितोदीपःपित्रर्थंगगनेभ्रमः॥ निक्षिप्तस्ततस्तस्मा

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

वेधसे॥ आकाशदीपसदृशं पितृद्धारकं नहि॥ ९॥ स्वात्रार्थे कथयिष्यामि इतिहासं पुरातनं॥ विप्रो भवच्च विंध्याद्रौ हेलिको
नाम तापसः॥ वेदशास्त्रप्रवीणश्च ज्ञानविज्ञानसंयुतः॥ १०॥ तस्य पुत्रद्वयं जातं चित्रभानुर्मनोजवः॥ वेदपाठादिनिरतौ
उभौ धर्मपरायणौ॥ ११॥ द्यूतस्य व्यसनं जातं तयोर्दैवस्य योगतः॥ व्यसनेन गतं नैव पितृद्रव्यं विनाशितं॥ १२॥ जातं
परस्त्रीव्यसनं पुत्रावावस्थावनौ तयोः॥ न ज्ञायते निर्द्धनानां पुत्रं वेश्याखियो पि च॥ १३॥ चौर्यविधौ पतितौ तस्मादेवं मंत्रय
न्तौ॥ चक्रतुस्तत्र चौर्यं ग्रामे लोकैर्ज्ञातौ विमाविति॥ १४॥ ततः संत्यज्य तं देशं ययतुर्गहनं वनं॥ मृगयाजीविनौ जा
तौ सर्वधर्मवहिष्कृतौ॥ १५॥ प्रातःस्नानं न कुर्वन्तावेकं धर्मसमाश्रितौ॥ तस्मिन्वने निवसति भिल्लो झिलमल्लकः॥
१६॥ तत्पत्नी नाम सत्करूपा सोदर्ये स्विकशेवधिः॥ दृष्ट्वा तौ तनयौ भ्रातृभावपि नयाहृतौ॥ १७॥ तया सर्वं पितुर्द्रव्य
माभ्यामेव समर्पितं॥ एकं धर्मं सापि चक्रे पित्रर्थं दीपदानकं॥ १८॥ स्वदारा तु तया प्रोक्तौ तन्नाम्ना च्यानरा उभौ॥ अथ
मे जनकश्राद्धं लुंठनीयो न कोपि हि॥ १९॥ उभावपि तु वां विप्रौ मया भोज्यौ यथेप्सितं॥ अन्येपि केचिद्विप्राश्चेन्मया

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

दुष्टजीवस्य दंशने॥ छिद्यतां वध्यतां मेको धूप्यतां दीप्यतां परः॥ कश्चिन्मंत्रयते नो च भेषजं केपि कुर्वते॥ ८२॥ एतस्मिन्नंतरे
भर्त्ता चित्रभानुः समाययौ॥ आकारितास्तु मंत्रज्ञा उपायो बहु वल्गता॥ ८३॥ केचिन्नाडयते सापि केचिद्दहन्ति गच्छति॥ केचि
द्दीपयते त्वर्थं बलान्यपि कराचना॥ ८४॥ बलिदानादि एतस्मात् गच्छामीति वदत्यपि॥ बद्धा केचित्तु रक्षकेन तिष्ठते सापि
मूर्छिता॥ ८६॥ भिन्नान्निश्चखलां कोपि गृह्णपात न पतिकि चित्॥ एवं ज्ञात्वा तु सा भार्य्या सा गृह मध्ये निवेशिता॥ ८७॥ एकदा
तेन मार्गेणावरूढाः केरलाजनाः॥ पंचनदोदकं दृष्ट्वा केरलेभ्य स्नानसनात्॥ ८८॥ भाद्रमासि प्रस्थितास्तेन अद्रहे वसतिंकृ
ताः॥ तेषां मध्ये सुधीः कश्चिद्द्विजो पांचनदं स्मृत्वा॥ अपठद्रामरक्षादि विष्णुपंजरकादिव॥ नकुवापि पिशाचो सौ जानन् प्रस्व
स्थमानसः॥ ९०॥ संदेहे यवंधनाघंचत्य न्काचेष्टा सुसंस्थितः॥ ततस्तेन तु भर्के न शयतायास्मरैः कृतः॥ ९१॥ विक्षिपे स्था
न भ्रुव्यर्थं पंचनद्युदकेशनैः॥ इतस्ततश्छिरसि विंदुकाः पतिताः खगा॥ ९२॥ ज्ञातेनतस्य समुत्पन्ना विंदु स्पर्शनमात्र
तः॥ उवाच वचनं चान्तके भवंतः समागताः॥ नायमेतत्स्थितं कुत्र किंवा ज्ञातो न दकं त्विदं॥ दत्वा किं चिन्म्राशनार्थं दीय

स्तनद्धिंशांशफलेनुपात्॥ ३१॥ अनेनलब्धंतस्यैव उ।पंनामिस्वनाशनं॥ पुराणद्वयभरादस्मान्निरयेवसतिर्नहि॥ ३२॥ त
स्मान्निशाच्वदेहोयंक्रियतांकर्मभोगभाक्॥ ततःपिशाचोभूत्वासौतस्मित्रैवतु पिप्पले॥ ३३॥ ग्रहादिभ्योदत्तमन्त्रेभुक्त्वा
तत्रैवतिष्ठति॥ एकस्तुचतुर्दश्यांसंध्याकालेउपस्थिते॥ ३४॥ कृष्णपक्षेदीपदानंकर्तुंपितृहितायसा॥ तत्रा
नुपगतामत्तामृगयार्थंकृचिन्ननः॥ ३५॥ स्नात्वास्वकांवरंधृत्वानानालंकारभूषिता॥ ययोसादीपदानार्थमाक्रा
न्तोतेनरक्षसा॥ ३६॥ एवंजन्मानिसंबधोयेषांयेषाप्रजायते॥ तस्यैवभूतवेषंतेनकदाचिन्परेजनाः॥ ३७॥
तेनदृष्टातुसावालाक्षणान्नृत्यावभूवह॥ भक्त्वाभूषणाकाषंवजहासचरोदच॥ ३८॥ गीतंगायतिस्वात्मानं
कदाचित्ताडयत्यपि॥ नृत्यंवक्तृतेनकापिक्षणाद्दृतेश्वखादति॥ ३९॥ सर्वेमिलित्वाभिषक्पत्न्यास्तदासादासि
कास्तथा॥ भ्रातृपुत्रादिकाःसर्वैआगतास्तुसहस्त्वशः॥ ४०॥ कश्चिद्वदतिवालायंकश्चिद्वक्तिपिशाचकः॥ डा
किनीशाकिनीकेचिदभिचारमथापरे॥ ४१॥ यक्षदेवदानवंचथचतृशादिकभक्षणं॥ तर्कयन्त्यपरेलोका

का.म्प. दीपानवप्रोक्तान्यन्यान पिचकारयेत्॥ ज्वालाचेद्दक्षिणासंस्था सतेजस्काशिखान्विता॥ ७॥ स्थिराश्चेत्सौख्यदाप्रोक्ता वि
२६ परीतास्तदुःखदाः॥ कार्तिके शुक्लपक्षे तु द्वादश्यादिषु पंचसु॥ ८॥ तिथिषूक्तः पूर्वरात्रे नीराजनाविधिः॥ पक्षसं
ख्यं च यद्वा दो द्वितीये मासमेककं॥ ९॥ तृतीये अनव प्रोक्ता चतुर्थे त्वयनं तथा॥ वर्षे तु पंचमे दीपेष्वमाश्च भविनि
र्णये॥ १०॥ सूर्यांशशंभवा दीपा अंधकारविनाशकाः॥ त्रिकालं मे दीपपंक्तिर्दिशंतु चक्षुर्भास्वरम्॥ अभिमंत्र्य च
मंत्रेण ततो नीराजयेत्क्रमात्॥ आदौ देवान्ततो विप्रान्हस्तिनश्च तुरंगमान्॥ १२॥ ज्येष्ठान् श्रेष्ठान् जघन्यांश्च मा
तृमुख्यांश्च योषितः॥ ततो नीराजितान्दीपान्नत्र स्थाने सुविन्यसेत्॥ १३॥ तक्षेल्लक्ष्मीविनाशः स्यात्तु तेरत्रक्षयो
भवेत्॥ अथ रक्षेषु ज्ञानि नृमृत्युः क्षयसुखानि च॥ १४॥ एकांगीनाम गोपाली तयै तच्च व्रतं कृतम्॥ धनधान्यस राम.
मायुक्ताजाता वर्षत्रयेण सा॥ १५॥ ऋषय ऊचुः॥ ॥ कास्यकांगी कथं जाता धनधान्यसमन्विता॥ एतद्विस्तरतः २६
श्रोतुमिच्छाम्येनतपोधनाः॥ १६॥ वालखिल्या ऊचुः॥ ॥ आसीत्पुरा हृषीकेशः स वै लोके नृपालकः॥ गवामष्टसह

का०म्मा
२५

नांस्वल्पमेवहि॥ ७६ ॥ कृपालुनानेनदत्तंजलंपांचनदंभ्रमं॥तस्यीत्वाविमलाबुद्धिःक्षणाद्देवाध्यनायत॥ ७७ ॥ पूर्वजन्मव
सस्मारयमलोकागमंस्तथा॥गत्वाभ्रातुःसचरणौधृत्वादीनस्वरोदसः॥ ७८ ॥ आत्मनश्चगतिःप्रोक्ताउपायोस्यविधीयतां
॥भ्रात्रासर्वेकार्पटिकाःदृष्टास्तेब्रूयुरादरात्॥ ७९ ॥ कार्पटिकाऊचुः॥जानातिकाशीतीर्थानिमहिमाकेरलेश्वरः॥य
ज्जलस्यप्रभावेनपिशाचोभूत्वसात्विकः॥अस्माकंदीपनेराज्ञाएकोग्राममथवार्षिकं॥स्वर्गाख्यदानंकाशीजला
हरणाहेनवे॥गम्यतांपंचदिवसैर्भवद्भिःकाशिकापुरी॥ ८० ॥ निश्चितिपंडितास्तत्रविचार्यागतिस्तमा॥एवंतद्व
चंश्रुत्वागृहीत्वासधनंवहु॥ ८१ ॥ सकुटुंवःकाशिकांसद्दर्शहरसेविताम्॥काशीप्रवेशकालेतुगतौरौद्रैर्निराकृतः
॥ ८२ ॥ तत्कुरीरात्पिशाचोसाववाचकत्ताकंधः श्वानगणामातुधानिममोक्षारोविधीयताम्॥ ८३ ॥ स्वदस्यापभवता
चैतेगत्वोपायोविधीयतां॥इतिश्रुत्वाववस्तस्यवित्रभातुःसमागतः॥ ८४ ॥ काश्यांसकलहत्वांतंपंडितेभ्योन्यवेदयं
त्॥तन्मोक्षणायचादिष्टोदेयआकाशदीपकः॥ ८५ ॥ स्वकाशदीपदानेनपिशाचोपिसमागतः॥वाराणस्यांमनाम्याःस

25
राम
२५

स्थापितन्मेहेहेनिवसंतिवा॥ १७॥ वत्सादीनांनसंख्यास्तितथालोकेगवामपि॥ तस्यैकाकन्यकाजातारुक्मांगीनामविश्रुता॥ १८॥
नाएत्रस्यनुलोकास्तीस्यादिवाकैप्रपंचितः॥ पुत्रार्थंतुमहद्यत्नंसंचेलोसावथाकरोत्॥ १९॥ गोदानानांसहस्त्रंतुनीलोत्स
र्गशतंतथा॥ कृतेसंचेलकेनात्रततःपुत्रोस्यजायत॥ २०॥ दुंदुभिर्नामविख्यातस्तेपामासीत्सुरोहितः॥ अतीवकुटिलो
धूर्तोलोभिनामशिरोमणिः॥ तामेकदायातुतेनोक्तंमूलजातोहिवालकः॥ अत्रत्वत्रएष्टंकिमपिकिंचिद्दत्वाविदापिवालो
दुःखदंत्वायथेप्सितं॥ क्रिडयित्वाक्षणंतत्रपश्चात्संस्थापितंपुनः॥ अकरोच्चगवांरक्षांविप्रेणास्यविलोकितं॥ ३७॥ आग
त्यासौगृहेशीघ्रंसंचेलंवाक्यमब्रवीत्॥ अहंसमित्कुशाद्यर्थंगतोभागीरथीतटे॥ ३८॥ रुक्मांगीतत्रसाहृष्टाक्रीडती
यवनैःसह॥ यस्माद्बालकोजातोकोटरेस्थापितःखलु॥ ३९॥ अहोनष्टंतवकुलंनरकेषुपतिष्यसि॥ त्रातुपयेकथ
यिष्यामितेनाचेत्त्वांत्यजतुमर्हते॥ ४०॥ तस्याःपुत्रंचतांचापिवध्यात्दृष्ट्वाहृषस्यचा॥ वनमध्येत्यजस्वित्वंवहिष्कारोन्य(
थाभवेत्॥ ४१॥ राज्ञावदंडनीयस्त्वंज्ञातिभिश्चवहिष्कृतः॥ कन्यकारक्षणादेवंनरकेपिपतिष्यसि॥ ४२॥ सं(

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

पुत्रोभृत्यासंयुतः॥९६॥कृत्वासर्वेपितेकाशीवासंमोक्षमवाप्नुयुः॥नमःपितृभ्यःप्रेतेभ्योनमोधर्मायविष्णवे॥९७॥नमोय
मायरुद्रायकांतारपतयेनमः॥मंत्रेणानेनयेमर्त्याःपितृभ्यःखेतुदीपकं॥९८॥प्रयछंतिगतायेस्युर्नरकेतेपियांतिवै॥उत्तमा
गतिमित्यंतेदीपदानंमयेरितं॥९९॥लक्ष्मीःसंतानसिद्ध्यर्थमारोग्यायप्रदापयेत्॥आकाशदीपदानंतुतथाश्रीविष्णु
तुष्टये॥१००॥इतिश्रीसनत्कुमारसंहितायांकार्त्तिकमाहात्म्येआकाशदीपविधिर्दशमोध्यायः॥ ॥वालखिल्याऊ
चुः॥ ॥कार्त्तिकस्यासितेपक्षेद्वादशीवत्ससंज्ञिता॥गोधूलीकालसंयुक्ताद्वादशीवत्सपूजने॥१॥वत्सपूजाव्रतश्चै
वकर्त्तव्याःप्रथमेहनि॥सवत्सांतुल्यवर्णाश्चशीलिनींगांपयस्विनीं॥२॥चन्दनादिभिरालिप्यपुष्पमालाभिर्चयेत
॥तद्दिनेतैलपक्वंचस्थालीपक्वंयुधिष्ठिर॥३॥गोक्षीरंगोघृतंचैवदधितक्रंचवर्जयेत्॥दिनांतेसूर्यविंवार्द्धउ
भयत्रघटीदलम्॥४॥ततोनीराजनंकार्य्यंनिरीक्षेत्स्वशुभाशुभम्॥नानादीपाश्चकल्याद्यैस्वर्णपात्रादिसंस्थि
तान्॥५॥नीराजयेद्देवपूर्वांत्रिरीक्षेत्शुभाशुभम्॥लापयित्वांततोदीपांस्त्राभिरुत्थाप्यसेत्॥६॥सखा

26

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

मिश्चधनानन्तरं प्रनन्तस्याः पिनाअपि ॥ ५७ ॥ विहृतोदंडुभिस्सेननयाशप्रोध्यसौ पुनः ॥ अधारम्यनराः लोके काणाविश्वासका
रकाः ॥ अवश्यं विलयंयांति कार्त्तिकेशापास्पदं ॥ इत्युक्त्वा चार्पितस्तैस्मैसंवेलायमवालकः ॥ ५८ ॥ गोव्रतंतु हृषीकेशं चोपदिष्ट
तया त्वगात् ॥ पित्रोर्धनादिकं दत्वा भर्त्रा सार्द्धं जगाम सा ॥ तस्मात्जोपूजनं कार्य्यं द्वादश्यां कार्त्तिकस्य तु ॥ एतद्व्रतमाहात्म्यं श्रु
त्वा कुर्वन्ति ये नराः ॥ ५८ ॥ तेन व्रतप्रभावेन तगोभिर्विष्णुनाभुवि ॥ गोपराधः कृतोपि स्यात्सव्रतादिलयं व्रजेत् ॥ ५९ ॥ ॥
इति श्रीसनत्कुमारसंहितायां कार्त्तिकमाहात्म्ये गोव्रतं नामैकादशोध्यायः ॥ ॥ बालखिल्य उवाच ॥ ॥ कृष्णपक्षे त्रयोद
श्यां मासि चाश्वयुजे तथा ॥ दीपोत्सवसमीपे तु व्रतमेतत्समाचरेत् ॥ १ ॥ प्रातः स्नानं त्रयोदश्यां कृत्वा वै दंतधावनं ॥
२ ॥ त्रिरात्रनियमं कृत्वा गोविंदे भक्तितत्परः ॥ कार्य्यमेतद्व्रतस्यांते तथा गोवर्द्धनोत्सवः ॥ ३ ॥ त्रिमुहूर्त्ताधिकायां द्वापर
वेधो न दोषभाक् ॥ आश्विनस्यासिते पक्षे त्रयोदश्यां निशामुखे ॥ ४ ॥ यमदीपं वहिर्दद्यादपमृत्युर्विनश्यति ॥ एकदा
धर्मराजेन दूताः सर्वेपि वै कृतः ॥ ५ ॥ कृत्वा प्रोवाच वचनं सस्मयं भूतमभागतः ॥ उच्चावचान्मारयतां भवतां जायते दया ॥ ६ ॥

का.म्म. चेलस्तासितस्तेनजगामगहनंवनं ॥ तत्रभौहृषपट्टेनबधान्यकावनेतदा ॥ हृषोपितांसमादायगतोदैवस्ययोगतः ॥ हरि
२७ द्वांतयासार्द्धंवधःशैथल्यतांययौ ॥ ४४ ॥ वंधाद्विनिर्गतासातुवालकोपिविमोचितः ॥ हृषभंस्तेनपाशेनवद्धोवालिक
यातया ॥ ४५ ॥ जानातिवनमार्गांत्साहृषेणादायसाद्रुतं ॥ कंदादिकंभक्षयित्वाकुटींतत्रचकारसा ॥ ४६ ॥ ततोन्या
नीयविक्रीतेनैनैवहृषभेणासा ॥ उत्प्लातितेनद्रव्येणान्त्रानतरंहृषभंतथा ॥ ४७ ॥ आगतोकार्त्तिकोमासोलोकाःस्ताना
र्थमाययुः ॥ स्नानार्थंतुसमानीतानैगौबोदेशदेशतः ॥ ४८ ॥ इमांगोपालिकांज्ञात्वारक्षणायदटुःश्वतं ॥ अनयान्तृयु
सीसेवाप्रारब्धातुगवांरव्रग ॥ ४९ ॥ संपश्यलोकाःस्त्रीयागावृंदेनामभ्यनंदत ॥ इषासितहरेस्त्रिथ्यांगोपूजांवैसमवैः 27
कृता ॥ ५० ॥ तांहदृष्ट्वावालिकासापिपूजांकृत्वायथाविधिः ॥ अतिभक्त्यावालिकयावेंध्यंवर्षत्रयंकृतं ॥ ५१ ॥ तस्या राम
देववसात्तत्रसंचेलेशःसमाययौ ॥ स्नानायकार्त्तिकेमासिगंगाद्वारेमुनीश्वराः ॥ दृष्ट्वावनेवालिकासावनकौतु २७
कदर्शिताः ॥ पृष्टोदंतेनतस्याःसापापाशिग्रहमचीकरत ॥ ५२ ॥ तदाज्ञयाहृषीकेशःसमागत्याथवेष्टितः ॥ ३३

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF
Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

ष्ट महाराजो ग्रामो ऽस्ति निकटे क्वचित् ॥ कोशार्द्धं तु नगराद्ग्रामो ऽस्ति च पुरोपमः ॥ १९ ॥ संवर्त्तो नाम तत्रास्ते सामन्तक महीपतिः
॥ स्वगृहद्वारि वासार्थं पान्थिकानां तु मण्डपः ॥ २० ॥ रचितो ऽस्ति वगान्तव्यं त्वयान्तत्र सुखेन या ॥ स्नानपानादिकार्यानां सौक
र्यं तत्र वर्त्तते ॥ २० ॥ राजोवाच ॥ ॥ इन्द्रप्रस्थस्य स्थलादस्मात् कतिदूरं व्यवस्थितं ॥ केन मार्गेण गन्तव्यं प्रब्रूत मत्स्यघात
काः ॥ २२ ॥ मत्स्यघातकाऊचुः ॥ ॥ अस्माच्चैतस्थकोशात्तु नवयोजनदूरतः ॥ इन्द्रप्रस्थपुरं रम्यं वर्त्तते राजसेवक ॥ २३ ॥
इतिन द्वचनं श्रुत्वा स्वग्रामं गन्तुं न पार्यते ॥ गृहं प्रतीति निश्चित्य ग्राममध्ये ययौ नृपः ॥ २४ ॥ तेजो विशेषात्तु मिलितः कश्चिन्मोढ
प्रमानयं ॥ इति ज्ञात्वा खवावदत्तस्मै शयनाय च ॥ २५ ॥ [illegible] भक्षणार्थं समानीतान्यन्नजातिपिष्टादयः ॥ शीतलोयं
समानीतं किंचित्तु क्तं नृपेण तत् ॥ २६ ॥ रात्रौ तत्रैव संसुप्तो जागर्त्ति च पुनः पुनः ॥ ग्रामेशजातपुत्रस्य षष्ठाहस्तद्दिने भव
त् ॥ २७ ॥ ददर्श नृपती रात्रौ नारी यान्ति च तद्गृहं ॥ दीर्घास्यं तं रूपवती लेखनी हस्तशालिनी ॥ २८ ॥ तदंबलं गृही
त्वा स पर्यङ्के हन कासि च ॥ गोवाच वचनं सा तु नृपेणाक्षेपिता पुनः ॥ बलात्कारेणां वलं सा गृहीत्वा भ्यंतरे विशत् ॥ सा

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

का.स्य. ऊर्विज्ञानाथवानैवसमंचूतममायतः॥ ॥ह्लाकुतः॥ ॥इन्द्रप्रस्थेमहाराजोहंसोनामबभूवह॥ ७ ॥एकदासमृगयार्थंस
२८ गतोसौसैन्यसंयुतः॥ तत्रापश्यन्मृगंत्वेकंमृगयासहविनिर्गतो॥ ८ ॥स्त्री॰त्वान्यत्कामृगीतेनहरिणार्थंकृतोद्यमः॥ मृगो
पिभूपतिंदृष्ट्वापलायनपरोभवत्॥ ९ ॥तत्पृष्ठेतुहयस्तस्यःस्वकीयस्तेनभूभुजा॥ अदृश्यतांकुविधातिदृश्योसौजाय
तेक्वचित्॥ १० ॥देशाद्देशान्तरंयातिशरायेणाप्रयातिसः॥ आमध्यान्हंगतेतत्रपृष्ठेराजाहयेस्थितः॥ ११ ॥मृगपलाय्य
गतेवाराजापिश्रममूर्छितः॥ घर्मार्त्तोतःपिपासार्त्तोनददर्शजलंक्वचित्॥ वटछायांसमासेव्यजलाधारंददर्शसः॥ तै
र्व्यनदृष्टवान्मार्गेजलस्यापिनदृष्टवान्॥ १३ ॥क्षुधयापीडितोह्यासीदश्वोपिश्रमपीडितः॥ आडीशब्दंसमुथ्थावक्षुधि २८
तास्ताःप्रयांतिच॥ १४ ॥प्रददर्श यनच्छायाचलितस्तेनवर्त्मना॥ कोशोपरिददर्शाथएकासारंपंकजान्वितं॥ हं राम
सकारण्डवाकीर्णंतीर्थीगैश्चमनोहरं॥ १५ ॥नानापक्षैःपरिवृतंमत्स्वलक्षिभिश्चल॥ नृपोदृष्ट्वातत्रडागंतन्नकन्यमदा २८
भवत्॥ १७ ॥स्वयंपीत्वाजलंपश्चादश्वायापिनिवेदितं॥ ददर्शधीवरांस्तत्रनानामत्स्योपहिंसकान्॥ १८ ॥तानप

धीयत॥ स्त्वाश्चर्यं नृपो मत्वा विप्रमत्रकरोत्यहं॥ ४१॥ निश्चित्येत्य प्रुषःकाले प्रस्थितो भूपतिःस्वयं॥ ततो मंत्रिगणमाहूय वाक्यमे
तदुवाच ह॥ ४२॥ भांडारिकधनं नष्टं यत्तत्रांकुरुध्वमेकया॥ यमुनायां दृढं गेहं संधिछिद्रविवर्जितं॥ ४३॥ सर्पेवैयास्तु ये केचि
देमत्तुंजयजापकाः॥ सर्वेषां मासिकं दत्वा स्थाप्यास्तेभ्यं नरे जनाः॥ ४४॥ इत ईशानदिग्भागे ग्रामोस्ति नगवाभिधः॥ सामंत
कोस्ति तन्नगरे नाम्ना हेमंतको महान्॥ सकुटुंबः समानेयस्थाप्यतां सद्य मंदिरे॥ ४६॥ जातोयो वालकस्तस्य सतु पाल्यः प्रयत्नतः॥
इति राजवचः श्रुत्वा वेषिता महमीवमन्॥ ४७॥ हेमनान्यनार्थेन मंत्रिगणास्ससमाविशान्॥ ग्रामं संवेष्ट्य सेनेशो हेमंतं वाक्यमब्र
वीत्॥ ४८॥ हेमंतः कंपसंयुक्तो वातेन कदली यथा॥ आगतः पूर्वदिवसे कश्चिद्रूपस्य सेवकः॥ ४९॥ पैश्चनं वा कृतं तेन य
तः सेना समागताः॥ नापराधं महीपस्य न जाने किं भविष्यति॥ ५०॥ ग्राममेवानुगच्छ नीयोस्ति वध्यो वास्मिन्नृपाज्ञया॥ एवं तं यमा
मंतं सेनेशो वाक्यमब्रवीत्॥ ५१॥ भयं त्यक्त्वा भुवं सुखं नृपाज्ञां कुरु वेगतः॥ कुटुंबं वालकं तस्य याही नृप्रस्थमादरात्॥
५२॥ तथैव नगवेशोनग्रही त्वोपायनं वहु॥ दर्शनं कृतवानाज्ञं लेनासौ स्थापितो गृहे॥ ५३॥ अपमृत्युविनाशाय यानि दा ५३

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

का॰ म॰ हंकारेन्नृपो भूत्वास्थितवांस्तां प्रतीक्षयन् ॥ ३३ ॥ पुनः सापि समायाता तूर्णमेव वरानना ॥ बलात्कारैर्नृपतिना करे धृत्वा वचोऽब्र
२९ वीत् ॥ कान्वं कंजपलाशाक्षी सत्यं ब्रूहि ममाग्रतः ॥ अन्यथा त्वां हनिष्यामि यद्रोचति तथा कुरु ॥ ३४ ॥ जीवन्तिकोवाच ॥
मारितैव मया त्वं स्याद्धर्मं वक्त्वा त्वं रक्षितः ॥ मुंच तूर्णं न चेत्स्त्री वै हनिष्यामि न संशयः ॥ ३५ ॥ राजोवाच ॥ ॥ स्त्रीत्वात्त्वां न
वहंतव्यं न त्यक्षामि कदाचन ॥ क्षत्रियः सत्यदाभीतस्तदा स नरकं व्रजेत् ॥ अवश्यमेव गन्तव्यं जीवितं नास्ति संस्थिरं
सर्वथा क्षत्रियेणैव नन्याज्या हंतुं न किंचित् ॥ समर्थस्त्वां हंतुं महत्स्त्रीत्वाद्दारोन हन्यते ॥ जिघांसंतं जिघांसीयाद्वधं
प्राणसंशये ॥ ३६ ॥ इति तद्वचनं श्रुत्वा षष्ठी वचनमब्रवीत् ॥ त्वं स्वधर्मं परो यस्मात्तस्मात्तुष्टास्मि हन्नृप ॥ ३७ ॥ अहं [redacted]
[redacted] जीवन्तिका देवी ललाटे क्षा मालिका ॥ जातकस्य लिखित्वाथ स्वर्गं यास्यामि माचिरम् ॥ ३८ ॥ राजोवाच ॥ ॥ मातः राम
त्वया किं लिखितं तदिदानीं निगद्यतां ॥ न मिथ्या लिखनं नैस्ति तस्मात्संश्रणु याम्यहं ॥ ३९ ॥ जीवन्तिकोवाच ॥ ॥ विवा २९
हस्य चतुर्थेन्हि सर्पसंसर्गदोषतः ॥ प्राक्कर्मतोस्य निर्याणं लिखितं तु मया नृप ॥ ४० ॥ इत्युक्त्वा सा तदा देवी तत्रैवांतर

23

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

घाऽहं हरे शुद्धदीपकं ॥ ९६ ॥ मंत्रेणानेन भोद्दत्ताः सर्मोनीस्तवे ॥ प्राप्नोः परम्यास्य पित्र सासनं क्रियतां मम ॥ ९७ ॥ मृत्युना पाशदंडा-
भ्यां कालेन श्यामया सह ॥ त्रयोदश्यां दीपदानात्सूर्यजः प्रीयतामिति ॥ मंत्रेणानेन यो दीपं द्वारदेशे प्रयच्छति ॥ उत्सवे चापमृ-
त्योश्च भयं तस्य न जायते ॥ ९८ ॥ तस्मान्मुनिवराः सर्वैः दीपदानं ददन्तु च ॥ ९९ ॥ इति श्री सनत्कुमारसंहितायां कार्त्तिकमाहा-
त्म्ये यमदीपविधिर्नाम द्वादशोध्यायः ॥ ॥ बालरविस्त्राणुरुः ॥ ॥ पूर्वविद्धा चतुर्दश्यामाश्विनस्यासिते नरे ॥ पक्षे प्रत्यूषसम-
ये स्नानं कुर्यात्प्रयत्नतः ॥ १ ॥ अरुणोदयतोन्यत्र रिक्तायां स्नाति यो नरः ॥ तस्याब्दिको भवो धर्मो नश्यत्येव न संशयः ॥ २ ॥ तथा
कृष्णचतुर्दश्यामाश्विने केदये सुराः ॥ यामिन्याः पश्चिमे यामे तैलाभ्यंगो विशिष्यते ॥ ३ ॥ यदा चतुर्दशी न स्याद्विदिनं चे-
द्विधूदये ॥ दिनद्वयं भवेच्चापि तदा पूर्वैव गृह्यते ॥ ४ ॥ बलात्कारसद्धठाद्यापि शिष्टत्वात्तु करोति चेत् ॥ तैलाभ्यंगं चतुर्दश्यां
रौरवं नरकं व्रजेत् ॥ ५ ॥ तैले लक्ष्मीर्जले गंगा दीपावल्याश्चतुर्दशी ॥ अपामार्गं तथा तुंबि प्रपुन्नाटं तथा परम् ॥ भ्रामये-
त्स्नानमध्ये तु नरकस्य क्षयाय वै ॥ वारत्रयं त्रिवारं च पठित्वा मंत्रमुत्तमम् ॥ ६ ॥ सीतालोष्टसमायुक्तसकंटकदलान्वित ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

का॰ म॰
२०

नानिभूतले॥ ततानिजपदे माश्च सर्वे राज्ञानुकारिताः॥ दशावारं समायाति बालकार्थं तु भूपतिः॥ तानोपायैर्वर्द्धितोसौ जातः
षोडशवार्षिकः॥ सुमेजयस्य कन्यैका सर्वलक्षणसंयुता॥ दृष्ट्वा गृहांश्च चिन्हानि कुलं शीलं सुरूपतां॥ दृष्ट्वा स्वयं भूपतिना
बालकार्थं तु याचिता॥ हर्षीकृताः सर्वजना विवाहश्च स्वयं कृतः॥ ७७॥ ततश्चतुर्थे दिवसे प्राप्ते तु नृपतिः स्वयम्॥ आत्मी
यानेव संपृष्ट्य तस्य रक्षामचीकरत्॥ ७८॥ जायते सर्वतश्चेष्टि राज्यवर्द्धनकारिणा॥ ७९॥ विनानिमेषं नृपतिस्तं पश्यति व
बालकं॥ वयं तत्र गतास्त्वामिन् कालाज्ञावशतो यम॥ ८०॥ तदा दयासमुत्पन्ना कथमेषां हि वध्यतां॥ आतिदुःखेन संजातः प्रे
तपो यंतदारगः॥ ८१॥ नृपस्य नासिकामध्ये न पक्षिक्ष्मामचीकरत्॥ तदा निर्गत्य सहसा दृंसितो तेन बालकः॥ ८२॥ हा
हाकारो महानासीज्जीवितादृंशितः सतु॥ तज्जन्मदिनमारभ्य स्वहिंसाव्रतकारिणः॥ ८३॥ जातानृपाज्ञया लोकास्तदा ३०
पुष्टिकारकाः॥ दयातत्र समुत्पन्ना ह्यस्माकं स्तर्यसंभव॥ ८४॥ यथा न जीवितादृष्टे पदो दृशेन महोत्सवे॥ तथोपायं सम
ब्रूहि मत्कृपां कृत्वास्म दयतः॥ ८५॥ यम उवाच॥ ॥आश्विनस्यासिते पक्षे त्रयोदश्यां निशामुखे॥ प्रतिवर्षं तु यो द २०

पैः प्रसूयते॥ ईषासिते चतुर्दश्यामिन्दुक्षयमिथावपि॥ ऊर्जादौ स्वातिसंयुक्ते तदा दीपावली भवेत्॥ २१ ॥ कुर्य्यान्संलग्नमे
तच्च दीपोत्सवदिनत्रयम्॥ आश्विनस्यासिते पक्षे त्रयोदश्यादिषु त्रिषु॥ २२॥ क्रमात्तदत्रयैर्विष्णोर्गृहीतं भुवनत्रयम्॥ म
हाराजो बलिः प्रोक्तस्तुष्टेन हरिणा ततः॥ २३॥ वरं याचय भद्रं ते यद्यन्मनसि वर्त्तते॥ इति विष्णुवचः श्रुत्वा बलिर्वचनमब्र
वीत्॥ २४॥ बलिरुवाच॥ ॥ आत्मार्थं किं याचनीयं सर्वं दत्तं मया तव॥ लोकार्थं याचयिष्यामि शक्तश्चेद्देहि तच्च मे॥ २५॥
मया यत्नेन धरा स्मा वामन कृरूपिणा॥ त्रिभिः पादैस्त्रिदिवसैः साचाक्रान्ता यतस्त्वया॥ २६॥ तस्मादेतद्दले राज्यमस्तु दिन
त्रयं हरे॥ मद्राज्ये मे दीपदानं ये विकुर्वन्ति मानवाः॥ २७॥ तेषां गृहे तव श्रीयं सदा तिष्ठतु सुस्थिरा॥ मम राज्ये गृहे येषामंध
कारः पतिष्यति॥ २८॥ लक्ष्मीसन्तानो धकारः सदा पन्नगृहे हि॥ चतुर्दश्यां तु ये दीपान्नरकाय ददन्ति च॥ २९॥ तेषां पितृगणा
ः सर्वे नरके न वसन्ति च॥ बलिराज्ये समासाद्य यैर्न दीपावली [redacted] कृता॥ ३०॥ तेषां गृहे कथं दीपाः प्रज्वलिष्यन्ति केशव॥
बलिराज्ये तु ये लोकाः शोकात्त्साहकारिणः॥ ३१॥ तेषां गृहे सदा शोकः पतेदिति च नान्यथा॥ चतुर्दशीत्रये राज्यं बल

का. म्प.
३१

हरपापमपामार्गभ्राम्यमाणः पुनः पुनः ॥ ८ ॥ इत्यं वन्धुजनैः सार्द्धमेतत्स्नानं समाचरेत् ॥ ततो मंगलवासांसि परिधाय त्वभूषणाम्
॥ ९ ॥ हत्वा च तिलकं दत्वा कार्त्तिकस्नानमाचरेत् ॥ स्नानांगतर्पणं कृत्वा यमं संतर्पयेत्ततः ॥ १० ॥ यमाय धर्मराजाय मृत्य
वे चांतकाय च ॥ वैवस्वताय कालाय सर्वभूतक्षयाय च ॥ ११ ॥ औदुंवराय दध्नाय नीलाय परमेष्ठिने ॥ वृकोदराय चित्राय
चित्रगुप्ताय ते नमः ॥ चतुर्दशैते मंत्राः स्युः प्रत्येकं च नमोन्विताः ॥ एकैकेन तिलैर्मिश्रान् दद्यात्त्रीनुदकांजलीन् ॥ १३ ॥ यज्ञो
पवीतिना कार्यः प्राचीनावीतिना तथा ॥ देवत्वं च पितृत्वं च यमस्यास्ति द्विरूपता ॥ १४ ॥ जीवत्पितापि कुर्वीत तर्पणं यमभी
ष्मयोः ॥ नरकाय प्रदातव्यो दीपः संपूज्य देवता ॥ १५ ॥ अत्र च लक्ष्मीकामस्य विधिः स्नानमथोच्यते ॥ इषभूते च दर्शे च का
र्त्तिकप्रथमे दिने ॥ १६ ॥ यदा स्वातितिनदाभ्यंगस्नानं कुर्याद्दिनोदये ॥ ऊर्जे शुक्लद्वितीयायां तिथि स्वातिसमके ॥ १७ ॥ मानवो
मंगलस्नायी नैव लक्ष्म्या वियुज्यते ॥ दीपैर्नीराजनादत्र सैषा दीपावली स्मृता ॥ १८ ॥ इंदुक्षये पि संक्रांतौ रवौ पाते दिनक्षये
॥ अत्राभ्यंगो न दोषाय प्रातः पापापनुत्तये ॥ १९ ॥ माघपत्रस्य शाकेन भुक्त्वा तस्मिन्दिने नरः ॥ प्रेताख्यायां चतुर्दश्यां सर्वपा

31
रा.म.
३१

नीश्वराः ॥ स्नात्वा देवान् पितॄन् भक्त्या संपूज्य प्रणम्य च ॥ १ ॥ कृत्वा तु पार्वणं श्राद्धं दधिक्षीरघृतादिभिः ॥ दिवा तत्र न भोक्तव्य
म् ऋते बालातुराज्जनात् ॥ ततः प्रदोषसमये पूजयेदिंदिरां शुभां ॥ कुर्यात्तत्र नानाविधैर्वस्त्रैः स्वकृतं लक्ष्म्याश्च मंडपं ॥ ३ ॥ नानापु
ष्पैः पल्लवैश्च पुष्पैश्चापि विचित्रितं ॥ तत्र संपूजयेल्लक्ष्मीं देवांश्चापि प्रपूजयेत् ॥ ४ ॥ संपूज्य देवतार्योपि वहुमिष्टोपचा
रकैः ॥ पादसंवाहनं कुर्याल्लक्ष्म्यादीनां तु भक्तितः ॥ ५ ॥ अस्मिन्नहनि सर्वेपि विष्णुना मोचिताः पुरा ॥ वलिकारागृहाद्देवा ल(
क्ष्मीश्चापि विमोचिता ॥ ६ ॥ लक्ष्म्या सार्द्धं गतो विष्णुर्गत्वा क्षीरोदधौ पुनः ॥ प्रसुप्तो वहुकालेन सुखं तस्मात्तु नीश्वराः ॥ ७ ॥ रच
नीयास्तत्र गर्भोः पर्यंकाश्च सतूलिकाः ॥ दुग्धफेनोपमैर्वस्त्रैरास्तृताश्च यथादिशं ॥ ८ ॥ स्थापयेत्तासु रात्रौ लक्ष्मीं वेदघोषस
मन्वितः ॥ लक्ष्मी देवमयान्मुक्ता सुखं सुप्तांवुजोदरे ॥ ९ ॥ अतोर्थं विधिवत्कार्या नृभिस्तत्र सुखसुप्तिका ॥ तद्दिने हि पर्यंकशय्या
यां पद्मा सौख्यविवृद्धये ॥ १० ॥ कुर्यात्तत्र गृहं मुक्त्वा तस्माकापि न वृजेत् ॥ न कुर्वंति नरा इत्थं लक्ष्म्यायै सुखसुप्तिकां ॥ ११ ॥
धनचिंताविहीनास्ते कथं रात्रौ स्वपंति वा ॥ तस्मात्सर्वप्रयत्नेन लक्ष्मीं संस्थापयेन्नरः ॥ १२ ॥ सतु दारिद्र्यनिर्मुक्तः स्वज्ञातीनांस्था

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

का॰म॰ रक्षितिपावयेत॥ पुरावामनरूपेणप्रार्थयित्वाधरामिमां॥ ददावतिथिंद्विजायबलिंपातालवासिनं॥ ३३॥ कृत्वादैत्यपतेर्दत्तमर्
३२ होरात्रत्रयंहरिः॥ तस्मान्महोत्सवंचात्रसर्वथैवहिकारयेत्॥ महाराष्ट्रैःसमस्तैश्चाचतुर्दश्यांमुनीश्वराः॥ अन्नसत्कृत्सवस्का
र्य्यैःशक्तिपूजापरायणैः॥ ३५॥ बलिराज्यंसमासाद्ययक्षगंधर्वकिन्नराः॥ औषध्यश्चपिशाचाश्चमंत्राश्चमनुजास्तथा॥ ३६
सर्वेतेचप्रहृष्यंतिनृत्यंतिचनिशासुते॥ तत्रमंत्राश्चसिध्यंतिबलिराज्येनसंशयः॥ ३७॥ बलिराज्यंसमासाद्ययथालोकाः
सुहर्षिताः॥ तथानदीनभक्ष्येपिजनाःसुहर्षिताभृशम॥ ३८॥ तुलासंस्थेसहस्रांशौप्रदोषेभूतदर्शयोः॥ उल्काहस्तान
राःकुर्युःपितॄणांमार्गदर्शनं॥ ३९॥ नरकस्थाश्चयेप्रेतास्तेमार्गंतुव्रजंत्यतः॥ पश्यंत्येवनसंदेहःकार्य्यंतुमुनिपुंगवाः॥
४०॥ आश्विनेमासिभूतादितिथयःकीर्तितास्त्रयः॥ दीपदानादिकार्य्येतुग्राह्यामध्याह्नकालिकाः॥ ४१॥ यदिस्युःसंगवा
दर्वागेताश्चतिथयस्त्रयः॥ दीपदानादिकार्य्येषुकर्त्तव्याःपूर्वसंयुताः॥ ४२॥ इतिश्रीसनत्कुमारसंहितायांकार्त्तिकमा राम॰
हात्म्येबलिराज्यादिदिनकृत्यनामत्रयोदशोध्यायः॥ १३॥ बालखिल्याऊचुः॥ ॥एवंप्रभातसमयेत्वमायांचमु ३२

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

प्रदीपितेव द्भिर्नन्वा लांसुग्ध्व नेषदा॥ १८ ॥ महामारीभयं घोरं दुर्भिक्षंवाथजायते॥ वालरूपोराजश्शोकलेषांतु सेनपेशुखम्॥ १९ ॥
वालयुद्धेराजयुद्धं रोदने वालकैः कृते॥ अवश्यमेवभवति विषांशत्रु विनाशने॥ यष्टिकादिहतानश्वान् यदारोहति वालकाः
॥ तदाराज्ञाजयोवाच्यः पर राष्ट्रं विमर्दयेत॥ २० ॥ यदा क्रीडंति वालाश्चलिंगंधृत्वाकरादिषु तदाप्रसिद्धनारीणां व्यभिचा
रःप्रजायते॥ २१ ॥ अचेयदागोपयति क्रीडनेवालकाजले॥ दुर्भिक्षंहस्यभावश्यशीघ्रमेवप्रजायते॥ २२ ॥ एवंवालकृता
चेष्टा अध्याचोप्यफलं वदेत॥ लोकस्थापि पुरेरम्येसुधाधवलिनाजिरे॥ २३ ॥ गीतवादित्रसंयुक्तेप्रज्वालितदिगंतरे॥ स्त्रयो
न्यप्रीतिसंयुक्ते दत्तनालनकेजने॥ तांबूलहृष्टहृदये कुंकुमक्षोदचर्चिते॥ दुकूलपट्टसंवेनेपथ्यस्वर्णविभूषणे॥ २४ ॥
मित्रस्वजनसंवधिस्वगोत्रज्ञातिपूजिते॥ वलिराज्येप्रकर्त्तव्यंयद्यन्मनसिवर्त्तते॥ जीवहिंसासुरापानस्तेयंमानसमागमः
हित्वैतदन्यकर्त्तव्यंवलिराज्येनदोषभाक्॥ २५ ॥ आत्मनोयच्चसोख्यार्थंपरदुःखाकरंकृतं॥ २६ ॥ वारांगनादिगमनेस्व
ल्पादिभाषणं॥ अन्यां वरस्थिनिस्थापिक्षताघं चनदुष्यति॥ २७ ॥ एवंतुसर्वथाकार्योवलिराजमहोत्सवः॥ जीवहिंसासु

का.म्य
२२

स्वामिष्ठितः॥ जातीपत्रलवंगैलानकर्पूरसमन्वितं॥ पाचयित्वा गव्यदुग्धं सितां दत्वा यथोचितां॥ लड्डुकांस्तु प्रकुर्वीत तांश्च ल
क्ष्म्यै समर्पयेत्॥ १७॥ अनेन वस्तु विघभक्ष्यं देशकालादिसंभवं॥ सर्वं निवेदयेद्भक्ष्यं मिमथ्याः प्रीयतामिति॥ १८॥ दीपदानं त
तः कुर्यात्प्रदोषे च ततो लघुके॥ भ्रामयेत्स्वस्य शिरसि सर्वारिष्टनिवारणम्॥ १९॥ दीपवृक्षास्तथा कार्याः शक्त्या देवगृहादि
षु॥ चतुष्पथे श्मशाने च नदीपर्वतवेश्मसु॥ वृक्षमूलेषु गोष्ठेषु चत्वरेषु गृहादिषु॥ वस्त्रैः पुष्पैः शोभितव्या राजमार्गास्त्व
न्मयाः॥ २०॥ हट्टेषु स्थापयेत्नाँ पक्वान्नानि फलानि च॥ नागवल्लीदलादीनि रचयित्वा च निक्षिपेत्॥ २१॥ शोभां कुर्याद्राज
मार्गे क्रमलेख्यविशेषतः॥ नदभावेवरादीनां कृत्वा तानि च शोभयेत्॥ २२॥ एवं प्रमल कृत्वा प्रदोषे तदनंतरं॥ ब्राह्म
णान्भोजयित्वादौ सपत्न्यनव भुक्षितान्॥ २३॥ लड्डुकापूपमण्डाद्याः शष्कुलीपूरिकादिकैः॥ अलंकृतेन भोक्तव्यं नववस्त्रोप
शोभिना॥ २४॥ ततो पराह्णसमये घोषयेन्नगरे नृपः॥ अद्य राज्यं बलेर्लोका यथेष्टं क्रीडतामिति॥ २५॥ यथेष्टं क्रीडतां वा
लाः इत्यादेशपत्रपेरगन्तु॥ विलोक्य बालकक्रीडनानासामन्त्रिसंयुता॥ २६॥ तेभ्यो दद्यात्क्रीडनार्थं ततो पश्येत्सुभाशुभम्॥ तेऽश्च

राम
२२
33

तस्मात्त्वं कौतुकं पश्य गुर्वनं लापयाम्यहं ॥ ४ ॥ उक्त्वेत्यं क्रीडितौ ताभ्यां भवान्या च जितं तदा पुनर्द्वितीयं गुर्वनं लापितं विर्जितं तया ॥
॥ ५ ॥ पुनस्तृतीयं गुर्वनं लापितं निर्जितं तया ॥ पुनर्वृषः पुनश्चर्म पुनः पन्नग वेष्टनं ॥ ६ ॥ शशिलेखा चाडमरुकं सर्वांगं वाप्य
जीजयत् ॥ निर्गतस्तु हरो गेहाच्चीरवल्कलधारकः ॥ ७ ॥ गंगातीरे समागत्य तस्थौ चिंतासमन्वितः ॥ तस्मिंश्च शोकार्त्तिकेयः खे(
लितुं च गतः क्वचित् ॥ ८ ॥ गंगातीरा घपो गेहमपश्यन्न थिशंकरं ॥ ईषत्क्रोधं विरक्तैश्च वननाम चरणौ पितुः ॥ ९ ॥ तेनापि मूर्द्ध्राव
घ्राय पुत्रपाहिस्पृष्टे मुखं ॥ तव मात्रा जितं स्थाहं गच्छामि गहनं वनं ॥ १० ॥ स्कन्द उवाच ॥ ॥ कथं मात्रा जितो देवो वनं कस्माद्
गच्छसि ॥ अहं मन्यागमिष्यामि त्वत्पादौ सेवयाम्यहम् ॥ ११ ॥ शिव उवाच ॥ ॥ विजित्य तव मात्रा तु क्षणान्स्य यमत्रवै ॥ मम लो
केन थेनुक्वा कश्चिद्गच्छाम्यहं ततः ॥ १२ ॥ मा गच्छ त्वं महादेव सूतमार्गं प्रदर्शय नाम ॥ आनीयतेन मयाजित्वा सर्वं तव धनादिक
म् ॥ शिवेनापि तथेत्युक्त्वा सूतमार्गः प्रदर्शितः ॥ १३ ॥ स्कन्दोपि गृहमागत्य पार्वतीं वाक्यमब्रवीत् ॥ स्कन्द उवाच ॥ ॥ देवि दे
वोगतः क्वासौ वृषभोत्रैव संस्थितः ॥ १४ ॥ न वक्ते च विभुः कस्मान्मातः सत्यं वदस्व नः ॥ देव्युवाच ॥ ॥ स्वयमेव कृतं घृतं स्व

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

का.मा.
१२४

रापानमगम्यागमनं तथा॥ ७८॥ चौर्य्यंविश्वासघातश्चपंवैनानिमुनीश्वराः॥ वलिराज्येतुनरकद्वाराणुक्तानितन्यजेत॥ ७९
ननोर्ध्वरात्रसमयेस्वयंराजाव्रजेत्पुर॥ अवलोकयितुंरम्यंपद्भ्यामेवशनैःशनैः॥ ८०॥ महमानृत्यघोषेणाज्वलड्डिंहसदी
पकैः॥ हर्म्यशोभासुखंयावल्लनकैरश्वकैर्नरैः॥ ८१॥ वलिराज्यप्रमोदंचदृष्ट्वास्वपुरमाव्रजेत॥ एवंगतेनिशीथेचजनेनि
द्रार्धलोचने॥ ८२॥ तावन्नगरनारीभिःसूर्पडिण्डिमवादनैः॥ निष्काम्यतेप्रहृष्टाभिरलक्ष्मीःस्वगृहांगणात॥ ८३॥ दंडे
कजनीयोगेदर्शःस्यात्तुपरेहनि॥ तदाविहायपूर्वेद्युःपराह्निसुखरात्रिका॥ ८४॥ येवैत्यजवावैष्णवावावलिराज्येस्मिन्
नराः॥ कुर्वंतिवृथातेषांधर्मःस्युर्नात्रसंशयः॥ ८५॥ इतिश्रीसनत्कुमारसंहितायांकार्तिकमाहात्म्येवलिराज्योत्सव
वर्णनंदशोध्यायः॥ ॥वालखिल्याऊचुः॥ ॥प्रतिपद्युदयेभागंहत्वानीराजनंततः॥ सुवेषःसत्कथागीतैर्दानैश्चदि
वसंनयेत॥ १॥ शंकरस्तुपुराद्यूतंससर्जसुमनोहरं॥ कार्त्तिकेशुक्लपक्षेतुप्रथमेहनिसत्यवत॥ २॥ जितस्तुवंषवव
श्चैदंदेवीप्रतिसदाशिवः॥ कालक्षपायकेषांचित्केषांविघ्ननहेतवे॥ ३॥ केषांचिद्धननाशायपश्चाद्द्यूतंहतंमया॥

३५
रा.म.
१२७

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

वच॥ गृहीत्वा सत्तु विघ्नेशस्तत्कालं पार्वतीं ययौ॥ २८॥ पार्वत्यपि च संप्राप्तं गणेशं वाक्यमब्रवीत्॥ सम्यक्कृतं त्वया पुत्र नानीतो सौ महे
श्वरः॥ सामदानादिकं कृत्वा आनयात्र महेश्वरं॥ तथेत्युक्त्वा गणेशो सौ समारुह्य च मूषकं॥ २९॥ अतित्वरितमायातिष्ठ हेनेतुं महे
श्वरं॥ ईश्वरस्तत उत्थाय हरिद्वारं समागतः॥ नारदेरितमार्गेनैनो विष्णुस्तत्र समागतः॥ ३०॥ विष्णुरुवाच॥ ॥ अक्षाविद्याकृतः शिवस
काङ्क्षोऽहं भवाम्यहं॥ ३१॥ रावणेन न येनत्वं कारणे भव जनार्दन॥ ॥ विष्णुरुवाच॥ ॥ ओं तु वर्ष्यं शपसे मां त्वं तस्माद्दोषं भविष्यसि
॥ ३२॥ नारद उवाच॥ ॥ देवस्त्विदं महत्कार्यं मायाविसगणेश्वरः॥ ज्ञात्वा मत्र भवद्यत्नं मूषकस्तत्र धर्ष्यताम्॥ ३३॥ इति श्रुत्वा
नारदस्य वचनं रावणो गतः॥ कुर्वन्म्याउम्याउ शब्दं मूषको सो पलायितः॥ ३४॥ मूषकं त्यज्य गणपः शनैः शनैरुपाययौ॥ जा
तो विष्णुः पाशाइ तिहृ त्नस्वेन लोकितं॥ ३५॥ प्रणिपत्य महादेवं विनम्रनतकंधरः॥ ॥ गणेश उवाच॥ ॥ आगम्यतां महादेव
गेहं देवी मानपुरःसरं॥ ३६॥ यदि नायासि गेहं त्वं प्राणांस्त्यक्ष्यति चाम्बिका॥ त्वयागते मया सर्वं कार्यं मे नडु पायनं॥ ॥ महा
देव उवाच॥ ॥ एषा अक्षा महाविद्या पुत्र नागराप निर्मिता॥ अनया क्रीडते देवी आगमिष्ये गृहं तदा॥ ३७॥ गणेश उवाच॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF
Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

का॰ ख॰ यमेव पराजितः॥ १५॥ स्वयमेव गतः क्रोधात्प्रार्थ्यतां स कथं मया॥ ॥स्कन्द उवाच॥ ॥मयासहं क्रीडितव्यं कथं तत्क्रीडनं विति॥ १६॥ देव्य
२१ क्रीडं तेन सार्द्धं ततः स्कंदेन निर्जितम्॥ मयूरेणाहृषत्तस्याः शक्र्यापन्नगवंधनं॥ १७॥ वृषेणोन्दुनतोर्द्धागं स्वसर्वस्वेन निर्जितम्॥ कौपीना
न्निर्जितं चर्म रहीत्वानन्दुपाययौ॥ १८॥ गंगातीरे यत्र शिवस्तत्रागत्य न्यवेदयत्॥ ततो देवीसमीपे तु विघ्नराजः समाययौ॥ १९॥ गणेश
उवाच॥ ॥किमर्थं म्लानवदना देवि जानासि नन्दद॥ ॥देव्युवाच॥ ॥मया जितो महादेवः स तु गेहाद्विनिर्गतः॥ २०॥ स्वायत्तं तेह
पाघर्थमिति निश्चित्य संस्थिता॥ तव भ्राता तु तं जित्वा सर्वमस्मै निवेदितम्॥ २१॥ नोपास्यत्यधुना देव इति चिंतापराह्यहं॥ गणेश उ
वाच॥ ॥देवि शिक्षय मे द्यूतं जेष्यामि भ्रातरं हरं॥ २२॥ आनयिष्यामि सामग्रीं यच्चहं स्यात्तु तत्तव॥ इति पुत्रवचः श्रुत्वा तस्मै द्यूतमशि 35
ही ३ क्षयत्॥ २३॥ स गृत्वा पाशयुगं सारिकां शीघ्रमाययौ॥ दृष्ट्वा स्तस्य यत्र देवः स्कंदो यत्र व्यवस्थितः॥ २४॥ तत्र दृष्ट्वा महादेवं गणेशो राम॰
वाक्यमब्रवीत्॥ ॥गणेश उवाच॥ ॥मया निर्ना विमौ पाशौ शारिकाना यमेवच॥ क्रीडं तु मम सार्द्धं भो देवस्याग्रे ममायतः॥ २५॥ २५
इति भ्रातुर्वचः श्रुत्वा उभाभ्यां क्रीडितं तदा॥ मूषकेन बलीवर्दं मयूरं चाप्यजीजयत्॥ २६॥ स्कंदस्य सर्वविषयं शिवस्य च तथै

तान्महाबलात्·सामर्थ्यंपश्यमेपुत्रधर्मत्यागफलंतथा·देवयस्माद्बलयाकपटेनच्छलितंत्वया·तस्मात्त्वदात्मजे + १

ढेनविष्णुना॥ ५० ॥अधर्मोयंनकर्त्तव्यइत्युक्तंचमयायतः॥देव्युवाच॥ ॥सर्वोऽपिपुष्येवत्साहंधूर्त्तानेनैस्मर्वोऽबलभारपीडितः॥
इतस्ततःकुचेष्टात्वंयतःशिक्षयसेसुते॥सप्तेऽपितेसुखंस्त्रीणांनकदापिभविष्यसि॥यतःकृत्वात्वबलयासहमायात्वयाहरे॥एषोवैरी
रावणोयंतवभार्यांनयिष्यति॥हित्वामांमातरंपुत्रबालकत्वंत्वयाकृतं॥ ५५ ॥अतस्त्वंनसुवाह्यश्चोबालएवभविष्यसि॥ ॥
गणेशउवाच॥ ॥अनेनचानुरूपेणाम्नृपकोसोपलायितः॥ ५६ ॥मार्गमध्येकृतंविप्रशापेनराक्षसाधमं॥ ॥देव्युवाच॥ ॥
यस्माद्विप्रंत्वयादुष्टकृतंमेवाक्यमत्र॥ ५७ ॥तस्मादयंनवरिपुर्विष्णुस्त्वंघातयिष्यति॥इतिदेव्यावचःश्रुत्वासर्वेसंक्षुब्ध
मानसाः॥ ५८ ॥देवीशापेनमश्वक्रुनारदोवाक्यमब्रवीत्॥ ॥नारदउवाच॥ ॥कोपंकुर्वेन्नुमादेवानेयंशक्याकदाचन॥
५९ ॥सर्वेषामादिमायेयंयथायोग्यफलप्रदा॥नायंशापइमाआशीस्मर्त्तव्यास्तुविचारणैः॥ ६० ॥गंगासदातिष्ठनुतदमल
केवलाद्रमांयानयत्रक्षपाचरः॥जायाहरस्याथपथोचिलामतिश्चानगतस्मारहितःकुमारः॥ ६१ ॥अहंभ्रमामिधरणीन
स्थानवंत्तपोभिस्तपोधनैः॥सम्यग्देवीत्वयाप्रोक्तंपृच्छाविदानीवचोमम॥ ६२ ॥सर्वेक्रोधापन्नत्पर्थंमनन्नेसुनिपुंगवः॥कश्चा

का·म्म·
२ही

सर्वथैव क्रीडितव्यं देव्या नात्र संशयः ॥ आगम्यतां गृहे देव धाम राया हिमाद्रिजा ॥ ३९ ॥ इति तस्य वचः श्रुत्वा ईश्वरः सगणो ययौ ॥
नारदोपि गतस्तत्र महोत्सरपिवागतः ॥ ४० ॥ उपविष्टास्तु कैलासे देवी तत्र समागता ॥ दृष्ट्वा देवी प्रहस्यादौ महेशो वाक्यमब्रवी
त् ॥ ४१ ॥ महादेव उवाच ॥ ॥ अक्षा विद्या मया देवि गंगाद्वारे विनिर्मिता ॥ अनया जयसे त्वं चेत्त्र दास्ये सम्भाषिणी ॥ ४२ ॥ देव्यु
वाच ॥ ॥ हृषा घातवसामय्यी मम्ये यत्नापि ताशिव ॥ त्वया किलाप्यते दूहिदर्शीयस्व सदो गतः ॥ ४३ ॥ इति श्रुत्वा वचस्तस्याः प्रेक्ष
ताधोमुखः शिवः ॥ तस्मिन्क्षणे नारदेन तस्य कोपो न समर्पितं ॥ ४४ ॥ वीणां दंडश्चोपवीतमनेन क्रीयनामिति ॥ तदा शिवप्रस
न्नो भक्तोडनं समग्वक्तन्तुः ॥ ४५ ॥ यद्य द्याचयते रुद्रस्तथा विष्णुः प्रजायते ॥ यद्य द्याचयते देवी विपरीतं पतत्यसौ ॥ ४६ ॥ स्वकीया
भरणाद्यं च महादेवेन निर्जितम् ॥ स्कंदलेकारिकं सर्वं पुनरात्तं हरेण च ॥ ४७ ॥ ततो गणेशः प्रोवाच वाक्यं सदसि वेगतः ॥ गणे
श उवाच ॥ ॥ क्रीडितव्यं हे मातः पाशैर्लक्ष्मीपतिः स्वयं ॥ ४८ ॥ कृतो हरेण सर्वस्वं तेन हरिप्यति मा स्थिता ॥ इति पुत्रवचः श्रुत्वा
पार्वती क्रोधमूर्छिता ॥ ४९ ॥ तथा विधानमालोक्य रावणो वाक्यमब्रवीत् ॥ ॥ रावण उवाच ॥ ॥ पापिष्ठेनाघशर्मास्मिडुडुह

36
राम·
३६

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

[illegible]॥ ॥कुब्जकुणाश्च ये केचिन्मूर्खा मर्त्याश्च ये जनाः॥ ७४ ॥ मद्वाक्यं सत्यमित्येव मानयन्तु सदातुराः॥ इत्युक्त्वान्तर्हिताः सर्वे देवा उ
रुद्रोगमाः॥ ७५ ॥ तस्मात्प्रतिपदि घृतं कुर्यात्सर्वोपि वै जनः॥ घृतं निषिद्धं सर्वत्र हित्वा प्रतिपदं बुधाः॥ ७६ ॥ स्वस्यायमादिज्ञाना
य कुर्याद्घृतमतन्द्रितः॥ विशेषवच्च भोक्तव्यं प्रशस्तैर्बान्धवैः सह॥ ७७ ॥ दयिताभिश्च सहितैर्नैर्या सा च भवेन्निशा॥ ततः सपू
जयेद्यानैरन्तःपुरसुवासिनीः॥ ७८ ॥ पदातिजनसंघातानग्रे वेयैः कण्टकैः शुभैः॥ स्वनामाङ्कैः स्वयं राजा लोपयेत्स्वजनान्पृथक्
॥ ७९ ॥ वृषभान्माहिषांश्चैव युध्यमानान्परैः सह॥ गजानश्वांश्च योधांश्च पदातीन्समलंकृतान्॥ ८० ॥ मं चारूढः स्वयं पश्येन्नर
नर्तकवारणान्॥ युद्धापयेच्चासयेच्च गोमहिष्यादिकांस्ततः॥ ८१ ॥ ततोपराह्णसमये पूर्वस्यां दिशि काश्यप॥ मार्गपालीं प्रव
ध्नीयात्तुंगस्तम्भेथ पादपे॥ ८२ ॥ कुशकाशमयीं दिव्यां लंवकैर्वहुभिर्नृप॥ दर्शयित्वा गजानश्वान्सायमस्यास्तले नयेन्॥ त
तद्धोमे द्विजेन्द्रैस्तु वध्नीयान्मार्गपालिकां॥ मार्गपालि नमस्तेस्तु सर्वलोकसुखप्रदे॥ ८४ ॥ विधेयैः पुत्रदाराद्यैः पुनरेहि व्र
तस्य मे॥ नीराजनं च तत्रैव कुर्यात् राष्ट्रजयप्रदम्॥ ८५ ॥ मार्गपालीं समुल्लंघ्य नीरुजाः सुखान्विताः॥ तस्मादेतत्प्रकुर्वीत नृ

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

का०ख्य
२७

नादेवकारोथैहाहाहाहीहीतिचाब्रवीत्॥ ६४॥ तस्य चेष्टांविलोक्याथसर्वेहर्षमवाप्नुयुः॥ ॥देव्युवाच॥ ॥भौविहषकश्रेष्ठवृत्तनरू
त्योसिनारद॥ वरंवरयभद्रंतेयद्यन्मनसिवर्त्तते॥ याचयंत्तुवरंसर्वेकोवाकिंयाचयिष्यति॥ ६५॥ सर्वेतेयाचयिष्यामोयथाश्रे
ष्ठंतुवंत्तुनत॥ ॥शिवउवाच॥ ॥सर्वसंक्षम्यतांदेविजितंयद्यपभादिकं॥ ६६॥ तन्ममास्तुघूतशानैर्नयावत्संजगदंविके॥
देव्युवाच॥ ॥मास्तुत्वयासमंनाथस्वप्नेपिममचांतरं॥ ६७॥ एतदेववरंमन्येकोधोमान्त्वमोपरि॥ कार्त्तिकेशुक्लपक्षे
तुप्रथमेहनिसत्यवत्॥जयेोलब्धोमयातःसन्यैनैवमहेश्वर॥ तस्माद्घूतप्रकर्त्तव्यंप्रभातेऽत्रचमानवैः॥ ६८॥ तस्मिन्
द्यूतेजयोयस्यतस्यसंवत्सरंजयः॥ ॥विष्णुरुवाच॥ ॥अहंयंपंकरिष्यामिश्रेष्ठंवालघुमेववा॥ ७०॥ तथातथाभव
तुमोवरमेनंवदाम्यहम्॥ ॥स्कन्दउवाच॥ ॥सदामनस्तपस्यायांममतिष्ठतुदेवता॥ कदापिविषयेमास्तुदेयएषवरो
मम॥ ॥गणेशउवाच॥ ॥संसारेयानिकार्याणितदादेममपूजनात्॥ ७१॥ यातुसिद्धिममकृपांविनासिध्यंतुमाक्वचित्
॥ ॥रावणउवाच॥ ॥वेदव्याख्यानसामर्थ्यममशीघ्रंभवत्विति॥ ७२॥ सदाशिवेसदाचास्तुभक्तिर्मेव्यभिचारिणी॥ ॥नार

३७
राम
२७

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

जषोडशैरुपचारकैः॥ ११॥ बलिराजनमस्तुभ्यं दैत्यदानववन्दित॥ इन्द्रशत्रोमरारातेविष्णुसान्निध्यदोभव॥ १२॥ बलिमुद्दिश्यदी
यंतेदानानिमुनि[illegible]पुंगवाः॥ यानितान्यक्षयाण्याहुर्मयैवंसंप्रदर्शितं॥ १३॥ कौमुदीतिवेलोर्यस्माद्दीयतेस्यांयुधिष्ठिर॥ पार्थिवे
न्द्रैर्मुनिवरास्तेनेयंकौमुदीस्मृता॥ १४॥ योयादृशेनभावेनतिष्ठत्यस्यांयुधिष्ठिर॥ हर्षदैन्यादिरूपेणतस्यवर्षंप्रयातिहि॥ १५॥
बलिपूजांविधायैवंपश्चाद्गोक्रीडनंचरेत्॥ गवांक्रीडादिनेयत्ररात्रौदृश्येतचन्द्रमाः॥ १६॥ सोमोराजापशून्हंतिसुरभीःपू
जकांस्तथा॥ प्रतिपद्दर्शसंयोगेक्रीडनंतुगवांमतम्॥ १७॥ परविद्धेषुयःकुर्यात्पुत्रदारधनक्षयः॥ अलंकार्यास्तदागावो
गोग्रासादिभिरर्चिताः॥ १८॥ गीतवादित्रनिर्घोषैर्नयेन्नगरवाह्यतः॥ आनीयचगृहेपश्चात्कुर्यान्नीराजनाविधिं॥ १९॥ अथ
वेत्प्रतिपत्स्वल्पानरोनीराजनंचरेत्॥ द्वितीयायांतदाकुर्यात्सायंमंगलमालिका॥ २०॥ एवंनीराजनंकृत्वासर्वपापैःप्रमुच्यते॥
प्रतिपत्पूर्वविद्धैवयष्टिकाकर्षणोभवेत्॥ २१॥ कुशकाशमयींकुर्यान्नयष्टिकांसुदृढांनवां॥ देवद्वारेनृपद्वारेथवानेयाच
तुःपथे॥ २२॥ तामेकतोराजपुत्राहीनवर्णास्तथैकतः॥ गृहीत्वाकर्षयेयुस्तांयथासारंमुहुर्मुहुः॥ समसंख्याद्वयोःकार्या

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

तार्द्यं विधिपूर्वकं ॥ २६ ॥ इति श्रीसनत्कुमारसंहितायां कार्त्तिकमाहात्म्ये पूजाविधिः पंचदशोध्यायः ॥ ॥ वालखिल्य उवाच ॥ ॥
पूर्वविद्धा प्रकर्त्तव्या प्रतिपद्वलिपूजने ॥ वर्द्धमानतिथौ नंदाया दासार्द्धत्रियामिका ॥ १ ॥ द्वितीया वर्द्धगामित्वादुत्तरा तत्र चेष्यते ॥ वलि
मालिख्य दैत्येन्द्रं वर्णकैः पंचरंगकैः ॥ २ ॥ गृहमध्यमशालायां विंध्यावल्या सहासितं ॥ जिह्वानालक्षिणी प्रांते करयोः पादयोस्तले
॥ ३ ॥ रक्तवर्णो नास्य केशाः कल्पनैव समालिखेत् ॥ सर्वांगपीतवर्णेन वास्त्वाद्येनीलवर्णतः ॥ ४ ॥ वस्त्रां च श्वेतवर्णेन यथाशोभं प्रक
ल्पयेत् ॥ सर्वाभरणशोभाढ्यं द्विभुजं नृपचिह्नयुक् ॥ ५ ॥ लोकोलिखेद्गृहस्यान्तः शय्यायां शुक्लतंडुलैः ॥ विंध्यावलिं चास्य वामे प्रलि
खेच्च पतिव्रतां ॥ ६ ॥ यदार्पितं देहमनेन विश्वे भीतेन मित्र्यावचना महात्मना ॥ दैत्येन तेनाथ कठोरवेष्ट्या वद्धो वलिर्वामनरू
त्रिभावन ॥ ७ ॥ वद्धानीतोथ पाताले विमनाः खिन्नमानसः ॥ तांभस्त्वयहृद्वरिं दैत्यस्त्वाहं मम ताव्रधीः ॥ ८ ॥ नदोवाच हरिः प्रीत
स्तस्मै दैत्याय भागकृत् ॥ अभीप्सितं ये दत्तमभं त्रकंकृतं जप्तं तथाप्यग्रधियाजनेनयत् ॥ ९ ॥ अथोर्जशुक्लप्रतिपद्दिने तत्त्वामवं
येत्तु शुक्लंतवाप्नु ॥ इति तस्मै वरो दत्तो हरिणादितिजाय च ॥ १० ॥ ततो वशप्रपूज्यासौ वलिराजदिने सदा ॥ मंत्रेणानेन संपू

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

भवदुद्विग्नो गोपालावेधसा हतनाः ॥ ॥गोपा ऊचुः॥ ॥एवं व्रजाधेमावदत्कृष्णस्त्वं वृत्रहं तु महोत्सवः॥ १० ॥वार्षिकः क्रियते स्माभि
र्देवेन्द्रस्य तु तुष्टये ॥ इन्द्रं पूजयमध्ये ते भविष्यति न संशयः ॥ ११ ॥ अथ चक्रुर्वीति देवेन्द्र महोत्सवमिदं नराः ॥ दुर्भिक्षं चैतयाऽतिवृष्टिर्देशे
तस्य न जायते ॥ १२ ॥ तस्मात्त्वमपि कृत्वा वचकुरुत्सवमनेकधा ॥ कृष्ण उवाच ॥ ॥ अयं गोवर्द्धनः साक्षाद्दृष्टिसौभाग्यकारकः ॥ १३ ॥
मथुरास्यै व्रजस्यैव पूर्वं चायं प्रपूजितः ॥ हित्वेनं पूज्यते लोकाइ ह थेन्द्रः पूज्यते कथं ॥ १४ ॥ उत्सवः क्रियतामस्य प्रत्यक्षोऽयं न किंच
॥ करिष्यति कृषिं सम्यगुपसर्गान्हनिष्यति ॥ १५ ॥ यदा यदा संकटं मे महदागत्य जायते ॥ तदा तदा पूजया मे इष्टरूपं गोवर्द्धन गिरि
॥ १६ ॥ अथवा रोगा वैरोगा गोपा वार्त्ता उर्ध्वं तिकिंचिदं ॥ तेषां मध्ये केश्चिदुक्तं कृष्णोक्तं क्रियतामिति ॥ १७ ॥ यदा खादन्ति वान्ते चेन्न
गो गोवर्द्धनस्तदा ॥ तदा कृष्णोक्तमखिलं सत्यमेव भविष्यति ॥ १८ ॥ सर्वं एव तदा गोपा विनिश्चित्य च नन्दजं ॥ वचनं प्राऊरित्यं
चेत्तिश्च योऽस्ति तदा कुरु ॥ १९ ॥ सर्वेषामपि गोपानां भूत्वा गोवर्द्धन महोत्सवं ॥ ततः कृष्णस्तथेत्युक्त्वा उत्सवे कृतनिश्चयः ॥ २० ॥
नाना सामग्रिकं चक्रुर्यथोक्तं नन्दसूनुना ॥ नाना वस्त्राणि पत्राणि चास्तरणानि मायन्तः ॥ २१ ॥ तत्र दत्तो नरूजस्तु यथा गोवर्द्ध

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

सर्वेपि बलवत्तराः॥ जयेश्च हीनजातीनां जयोत्तात्तत्सुवत्सरं॥ २४॥ उभयोः पृष्ठतः कार्य्यौ रेखौं स्वां कं करोपरि॥ रेखां नेयो नयेत्तस्य जयो
भवति नान्यथा॥ २५॥ जयचिन्हमिदं राजाविदधीत प्रयत्नतः॥ ॥इति श्रीसनत्कुमारसंहितायां कार्त्तिकमाहात्म्ये षोडशोध्यायः॥
बालखिल्यउवाच॥ ॥कार्त्तिकस्यासिते पक्षे अन्नकूटं समाचरेत्॥ गोवर्द्धनोत्सवश्चैव श्रीविष्णुः प्रीयतामिति॥ १॥ नृपयउवाच॥
कोसौ गोवर्द्धनो देवः कस्मात्तं परिपूजयेत्॥ तस्मात्तदुत्सवः कार्य्यः कृते किं च फलं भवेत्॥ २॥ बालखिल्यउवाच॥ ॥एकदा भग
वान्कृष्णो गतो गोपालकैः सह॥ गृहीत्वा गाः प्रतिपदि कार्त्तिकस्य गतो वने॥ ३॥ तत्र नानाविधा लोका गोपाश्चापि सहस्रशः॥ गोव
र्द्धनसमीपे तु कुर्वन्त्युत्सवमादरात्॥ ४॥ खाद्यं लेह्यं च चोष्यं च पेयं नानाविधं कृतं॥ कृतान्नगास्तथा तानां नृत्यंति च परे जनाः॥ ५॥ ना
नापताकाः संगृह्य केचिद्धावंति चाग्रतः॥ केचिद्गोपाः प्रनृत्यंति स्तुवंति च तथा परे॥ ६॥ इतस्ततो वितानानि तोरणानि सहस्रशः॥
दृष्ट्वैतत्कौतुकं कृष्णो वाक्यमेतदुवाच ह॥ ७॥ कृष्णउवाच॥ ॥उत्सवः क्रियते कस्य देवता का प्रपूज्यते॥ पक्वान्नखाद्यतार्थाय
कल्पितो वा त्सवोथवा॥ ८॥ न भक्षयंति ये देवास्तेभ्योन्नं प्रदीयते॥ प्रत्यक्षभोजिनो देवास्तेभ्योन्नं नैव दीयते॥ ९॥ दृष्ट्वा दृशी

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

ष्ट्वा देवेन्द्रस्य सभां ययौ ॥ देवेन्द्रेण कृतातिथ्यो वारंवारं प्रणोदितः ॥ नोवाच वचनं किंचिद्देवेन्द्रं प्रत्यभाषत ॥ इन्द्र उवाच ॥ ॥ युष्मा
कं कुशलं विप्रवर्त्ते वा न चेति वा ॥ मदग्रे कथ्यतां दुःखं मुनीश्वर हरामहं ॥ ॥ नारद उवाच ॥ ॥ अस्माकं किं मुनीन्द्राणामिन्द्र दुः
खस्य कारणं ॥ परं गोवर्द्धनः शैलः शक्रो जातो वलोकय ते ॥ त्वदुत्सवे पूज्यतेसौ गोपालैर्गोकुले हरे ॥ अतः परं यज्ञभागान्ग्रहीष्यति
सा सवहि ॥ इन्द्रासनं नथैंद्रीं तां क्रमात्सेवयं हीष्यति ॥ यस्य वीर्य्यवशात्सर्वं चराचरं राज्यं प्रजायते ॥ किमस्माकं मुनीन्द्राणां य एवे
न्द्रासनेव सेत् ॥ वर्षाद्वा मासपक्षाद्वा इष्टव्यौ सौ समागतः ॥ इत्युक्त्वाथ देवेन्द्रं प्रययौ नारदो मुनिः ॥ इत्थं नारदवाक्यं स श्रुत्वा शक्रो
भ्यभाषत ॥ अहो आवर्त्त संवर्त्ता द्रोणा नीलकपुष्कराः ॥ सर्वे मेघा जलं गृह्य करकाभिः समन्वितं ॥ प्रयान्तु गोकुलं शीघ्रं मारयन्तु च
गोपकान् ॥ गोवर्द्धनं स्फोटयन्तु वज्रपातैरनेकशः ॥ घातयन्तु च गाश्चापि गृहाणि चाटयन्तु वा ॥ नभो घनघटाघोषो गोकुले
भून्मुनीश्वराः ॥ जातो महानंधकारो मध्याह्नसमये तदा ॥ कंपिता गोपकाः सर्वे किमकांडमुपस्थितं ॥ ववर्ष वंरूपानीयं करं
कामित्तदा घनाः ॥ ॥ गोपा ऊचुः ॥ ॥ हा कृष्ण कृष्ण हे कृष्ण किमिदानीं विधीयताम् ॥ मृताश्च गोपकाः सर्वे कुपितो यदि वासवः

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

नोमहान्॥ भक्ष्याः सूपा निशाकाश्च कांजिकावटकास्तथा॥ २२ ॥ रोटिका पूरिका श्चैव लड्डुका मंडकादिकां॥ दुग्धं दधिघृतं क्षौद्रं लेह्यं चोष्यं
तथामिषं॥ २३ ॥ कथिकाद्यं सर्वमपि तत्र दत्वा वचो ब्रवीत्॥ ॥कृष्ण उवाच॥ ॥मंत्रं पठित्वा गोपाला नेत्रे संमीलयंतु च॥ २४ ॥ गोव
र्द्धनेन भोक्तव्यं सर्वमन्नं न संशयः॥ मंत्रस्तु॥ कृष्ण उवाच॥ ॥गोवर्द्धनधराधार गोकुलत्राणकारक॥ २५ ॥ विष्णुबाहुकृतच्छाय गवां को
टिप्रदो भव॥ यालक्ष्मीर्लोकपालानां धेनुरूपेण संस्थिता॥ घृतं वहति यज्ञार्थे मम पापं व्यपोहतु॥ सौरभेय्यः सर्वहिताः पवित्राः पुण्यरा
शयः॥ २६ ॥ प्रतिगृह्णंतु मे ग्रासं गावस्त्रैलोक्यमातरः॥ धर्मस्त्वं वृषरूपेण जगदानंदकारक॥ अष्टमूर्त्तेरधिष्ठानमतः शांतिं प्रयच्छ मे॥
महिष्यादेस्तथा पूजा क्रीडनं चारणं तथा॥ पठित्वेत्थं मंत्रयुगं सर्वे मुद्रितलोचनाः॥ कृष्णो गोवर्द्धनं विश्य सर्वमन्नमभक्षयत्॥ नक्षणा
वसरे केश्चिद्वृत्तैर्दृष्टा गिरिलक्ष्म्या॥ स्पृष्टी वान्नं न दाश्चर्य्येन तेन विस्मृनीश्वराः॥ ततो नाडी हृयान्कृष्णो गोपान्वाक्यमुवाच सः॥ अहो गोवर्द्ध
नेनान्नं भक्षणाद् कृतमिदं स्फुटं॥ पश्यंतु सर्वे गोपालाः प्रत्यक्षोयं न संशयः॥ यद्यस्ति सुखवांछा वः कुर्वंत्वेतन्महोत्सवं॥ इति श्रुत्वा कृष्ण
स्य वाक्यं सर्वे विस्मितमानसाः॥ गोवर्द्धनोत्सवं चक्रुर्नंदाद्याः वृतरागाननाः॥ इंद्रोत्सवं रक्तुकामः समागच्छन्नारदः॥ गोवर्द्धनोत्सवं द

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

व॥ ॥क्षंतव्यास्मत्कृतिर्विस्मोदासोहंशरणागतः॥यस्नोचनेनतद्देयमपराधापनुत्तये॥ ॥कृष्णउवाच॥ ॥अज्ञात्वात्वमसामर्थ्यंगो
पालैर्विनिवेदितं॥एषांदंडस्तुयोग्योयंसम्यगेवत्वयाकृतः॥अहंकनीयानेभ्रातानवाज्ञापरिपालकः॥शरणागतजानीतार
क्षणीयमयाकृतं॥यदिप्रसन्नोदेवेशउत्सवोयंप्रदीयतां॥गोवर्द्धनायगिरयेगोकुलंरक्षितंयतः॥शक्रोपिचतथेत्युक्त्वानत्रैवा
न्तरधीयत॥गतेशक्रेगिरीन्द्रंतंसंस्थाप्यहरिरब्रवीत्॥ ॥कृष्णउवाच॥ ॥गोपाहष्टन्तुमाहात्म्यमद्भुतंकौलजंमहत्॥अघार
म्यप्रकर्त्तव्योमहान्गोवर्द्धनोत्सवः॥गोवर्द्धनेनशैलेननिखिलान्तुधराधृता॥एतत्सारमजानद्भिःकथंसक्रीडितंपुरा॥अयंपर्व
तराजस्तुसर्वकृतेमसाग्रतः॥एतत्सेवाप्रभावेनवलंलब्धंमयामहत्॥प्रतिसंवत्सरंतस्मादन्नकूटंविधीयतां॥गवांभवति
कल्याणंपुत्रपौत्रादिसंततिः॥ऐश्वर्यंवसदासौख्यंभवेद्गोवर्द्धनोत्सवात्॥कृतंयत्कार्त्तिकस्नानंजपहोमार्चनादिकं॥सर्वं
त्रिःफलतामेतिनोकृतेपर्वतोत्सवे॥एवमुक्त्वागतेगोपाःसत्यंसर्वममन्यत॥यशुःकृष्णादयःसर्वेनवमेहनिगोकुले॥ ॥
वालखिल्याऊचुः॥ ॥इत्येतत्सर्वमाख्यातंअस्माभिस्तुमुनीश्वराः॥श्रीकृष्णस्यतुसंतुष्ट्याअन्नकूटंविधीयतां॥नानाप्रकार

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

॥ ॥शक्र उवाच॥ ॥निमिल्याक्षी त्रिभो गोपाश्चेयो गोवर्द्धनो नगः॥ रक्षां कर्त्ता स एवास्ति नान्योस्ति जगतीतले॥ इत्युक्तो त्वाय तं शैलं तत्तले
स्थापितास्तु ते॥ ततः प्रोवाच वचनं गोपान्प्रति विस्मितस्त्रः॥ अहो गोवर्द्धनेनेतत्स्थलं दत्तं व्रजव्रजाः॥ अन्यत्कोपि स्थलं दातुं प्रत्यक्षोयं
नगोत्तमः॥ एवं सप्तदिनं तोयं दृष्ट्वं सुशालधारया॥ नानादेवायसुर्गोशं न गोपाश्च रागां ययुः॥ गोवर्द्धनस्य नाम्नैव हृत्सो नित्यं प्रयच्छ
ति॥ एकान्त्वा दिव्यगोपेभ्यस्त्वत्रेने सुखमासतां॥ इत्थं वैकुण्ठकं दृष्ट्वा सत्यलोकं ययौ मुनिः॥ ब्रह्मन्नं किं प्रभुः प्रोक्तो जायते सृष्टिनाशनं॥
तस्मात्कुरु प्रगोकुले त्वं गत्वा हृष्टिं निवारय॥ ॥ब्रह्मोवाच॥ ॥किमर्थं जायते हृष्टिः कथं सृष्टिविनाशनं॥ कश्चिदैत्यः समुत्पन्नः
सर्वमाख्याहि मे मुने॥ ॥नारद उवाच॥ ॥नो त्वन्यो दैत्यराट् कश्चित्स्वर्गः शक्रो स्तवो भुवि॥ यादवैरिति संक्रुद्ध इन्द्रः एवं प्रव
र्षति॥ इति तस्य वचः श्रुत्वा हंसमारुह्य वेधसा॥ आगतो यत्र शक्रो स्ति क्रोधाद्देव प्रवर्षति॥ ॥ब्रह्मोवाच॥ ॥कथं व्यवसिता
बुद्धिरीदृशी ते सुरेश्वर॥ त्रैलोक्यनाथो भगवांस्त्रिजेतव्यः कथं त्वया॥ एकयैव कराङ्गुल्या पश्य गोवर्द्धनो धृतः॥ ईर्ष्या कथं तेन तसा
कं त्वया शक्र विधीयते॥ इति ब्रह्मवचः श्रुत्वा मेघान्संस्तम्भ्य वासवः॥ प्रणिपत्य चतुर्वक्त्रं शक्रो वचनमब्रवीत्॥ ॥शक्र उवा

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

हस्तात्करिष्यंति च भोजनं ॥ तेषां सौख्यं प्रदेहि त्वमेतद्देव वृणोम्यहं ॥ ॥ यम उवाच ॥ ॥ यमुनायां तु यः स्नात्वा संतर्प्य पितृदेवताः ॥ ११ ॥
गत्वा किं भगिनीगेहे भगिनीं पूजयेदपि ॥ कदाचिदपि मद्द्वारं न स पश्यति भानुजे ॥ १२ ॥ वीरेशेशानदिग्भागे यमतीर्थं प्रकीर्त्तितं ॥ त
त्र स्नात्वा च विधिवत्संतर्प्य पितृदेवताः ॥ १३ ॥ पठेदेतानि नामानि आसमध्यान्हं नरोत्तमः ॥ सूर्यस्याभिमुखो मौनी दृढचित्तः स्थिरा
सनः ॥ १४ ॥ यमो निहन्ता पितृधर्मराजो वैवस्वतो दंडधरश्च कालः ॥ भूताधिपो दत्तकृतानुसारी कृतांत एतद्दशभिर्जपंति ॥ १५ ॥ ततो ना ४
यमेश्वरं दृष्ट्वा भगिनीगृहमाव्रजेत् ॥ मंत्रेणानेन वचनया भोजितः पूर्णमादरात् ॥ भ्रातस्तवानुजाताहं भुंक्ष्व भक्तमिदं शुभं ॥ प्रीत
ये यमराजस्य यमुनाया विशेषतः ॥ १७ ॥ ततः संतोष्य भगिनीं वस्त्रालंकारणादिभिः ॥ स्वप्नेपि मम लोकस्य भविष्यति न दर्शनं ॥
१८ ॥ नृपैः कारागृहे ये च स्थापिता मम वासरे ॥ अवश्यं ते प्रेषणीया भोजनार्थं स्वसुर्गृहे ॥ १९ ॥ विमोक्तव्या मया पापा नरकेभ्योघवा
सरे ॥ ये घवंदीकरिष्यंति ते दंड्या मम सर्वथा ॥ २० ॥ कनीयान्भगिनी नास्ति तदा ज्येष्ठागृहं व्रजेत् ॥ तदभावे सपत्न्याद्याः पितृव्यास्
द्भावतः ॥ २१ ॥ तदभावे मातृपक्षा मातुला याथवा तथा ॥ सापत्न्यगोत्रसंबंधैः कल्पयेद्वा यथाक्रमम् ॥ २२ ॥ सर्वाभावे मानसी

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

कौ.म्य शाकानिदेशकालोद्भवानिच॥ पक्वान्नानिविचित्राणिकुर्यात्स्वस्यानुसारतः॥ सर्वोत्तरपर्वतंकुर्यात्कृष्णायनिवेदयेत्॥ गोवर्द्धनस्वरू
४२ पायमंत्रौकृष्णोदितौपठन्॥ यएवंकुरुतेमर्त्यो विष्णुलोकेमहीयते॥ ॥इतिश्रीसनत्कुमारसंहितायांकार्त्तिकमाहात्म्येप्रति
पत्कृत्यंसप्तदशोध्यायः॥ ॥वालखिल्यउवाच॥ ॥कार्त्तिकस्यसितेपक्षेद्वितीयायमसंज्ञिता॥ तत्रापराह्णेकर्त्तव्यंसर्वथैवयमार्चन
म्॥ १ ॥प्रत्यहंयमुनागत्ययमंप्रार्थितवान्पुरा॥ भ्रातर्ममगृहेयाहिभोजनार्थंगणावृतः॥ २ ॥अद्यश्वोवापरश्वोवाप्रत्यहंवदते
यमः॥ कर्त्तव्याकुलचित्तानामवकाशोनजायते॥ तदैकदायमुनयावलात्काराग्निमंत्रितः॥ सगतःकार्त्तिकेमासिद्वितीयायांसु
मुनीश्वराः॥ ४ ॥नारकीयजनान्मुक्त्वागणैःसहरवेःसुतः॥ कृतातिथ्यायमुनयानानापाकाःकृतास्तया॥ ५ ॥कृतोभ्यंगोयमुनया
तैलैर्गंधमनोहरैः॥ उद्वर्त्तनंलापयित्वास्नापितःसूर्यनन्दनः॥ ६ ॥ततोलंकारिकंदत्वंनानावस्त्राणिचन्दनं॥ माल्यानिचयप्र राम
दत्तानिमंचोपविष्टवाविशत्॥ ७ ॥पक्वान्नानिविचित्राणिकृत्वासास्वर्णभाजने॥ यमायभोजयेद्देवीयमुनाप्रीतमानसा॥ ८ ॥ ४२
भुक्त्वायमोपिभगिनीमलंकारैःसमर्चयत्॥ नानावस्त्रैस्ततःप्राहवरंवरयभामिनी॥ ९ ॥इतितद्वचनंश्रुत्वायमुनावाक्यमब्र
वीत्॥ यमुनोवाच॥ ॥प्रतिवर्षंसमागच्छभोजनार्थंममगृहे॥ १० ॥अद्यसर्वेमोचनीयाःपापिनोनरकाद्यम॥ येचैवभगिनी

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

शुक्लाष्टमी कार्त्तिके तु स्मृता गोपाष्टमी बुधैः॥ तद्दिनाद्वासुदेवोऽभूद्गोपः पूर्वं तु वत्सपः॥ १॥ तत्र कुर्याद्गवां पूजां गोग्रासं गोप्रद
क्षिणाम्॥ गवानुगमनं कार्यं सर्वान्कामानभीप्सता॥ २॥ कार्त्तिके शुक्लनवमी त्रेताभूद्द्वापरं युगं॥ पूर्वापराह्नगा ग्राह्या ह्यक्रमा
द्धेनोपवासयोः॥ ३॥ अत्र कूष्माण्डको नाम हतो दैत्यस्तु विष्णुना॥ तद्रोमभिः समुद्भूता वल्ल्यः कूष्माण्डसंभवाः॥ ४॥ तस्मात्कूष्मा
ण्डदानेन फलमाप्नोति निश्चितं॥ मासैश्चतुर्भिर्यत्पुण्यं विधिना पूज्य चण्डिकां॥ ५॥ तत्फलं लभते नित्यं नवम्यां कार्त्तिकस्य च
तस्यां स्नानं हुतं दत्तं मनन्तफलमुच्यते॥ ६॥ अस्यामेव नवम्यां तु कुर्यात्कृष्णेन यो नरः॥ स्वशाखोक्तेन विधिना तुलस्याः करपी
डनं॥ कन्यादानफलं तस्य जायते नात्र संशयः॥ कार्त्तिके शुक्लनवमीमवाप्य विजितेन्द्रियः॥ ८॥ हरिं विधाय सौवर्णं तुलस्या स
हितं शुभं॥ पूजयेद्विधिवद्भक्त्या व्रती तत्र दिनत्रयं॥ ९॥ एवं यथोक्तविधिना कुर्याद्वैवाहिकं विधिं॥ ग्राह्यं त्रिरात्रमत्रैव नव
म्या अनुरोधतः॥ १०॥ मध्याह्नव्यापिनी कार्या नवमी एवं विधिना॥ धात्र्यश्वत्थौ च एकत्र लापयित्वा समुद्वहेत॥ ११॥
न नश्यते तस्य पापं कल्पकोटिशतैरपि॥ अत्रैवोदाहरंतीममितिहासं पुरातनं॥ १२॥ बभूव विष्णुकांच्यां तु क्षत्रियः क

का.म्म. ४२ याभगिनी काचिद्देवहि। गोत्रधाम तथा तस्याभ्यभावे संनिकारयेत्॥ तदभावेऽयारपादिकल्पयित्वा सहोदरां॥ अस्यां निजगृहे विप्रा
न भोक्तव्यं कदाचन॥ २४॥ ये भुंजंति दुराचारा नरके ते वसंति च॥ स्वगृहे न भगिनीहस्ताज्ज्ञानं भक्ष्यं पुष्टिवर्द्धनम्॥ दानानि च प्रदेयानि
भगिनीभ्यो विशेषतः॥ भ्रातृवर्गोऽनुपितृव्यस्य कन्याहस्तेन भोजनं॥ २५॥ मातुलस्य सुता हस्ताद्भुंजीयादूर्जमासके॥ पितुर्मातुः
स्वसुः कन्ये आश्विने तु तयोः करात्॥ २७॥ अवश्यं कार्तिके मासि भोक्तव्यं भगिनीकरात्॥ एवं युक्ता धर्मराजो यथा संयमिनी नृतः
॥ २८॥ तस्मादृषिवराः सर्वैः कार्तिकव्रतकारिणः॥ भुंजंतु भगिनीहस्तात्स्नात्वा संयता न संशयः॥ २९॥ यमद्वितीयायां यः प्राप्य भगिनी
ति ४ गृहभोजनं॥ न कुर्याद्वर्षजं पुण्यं नश्यतीति रवेः सुतः॥ ३०॥ या तु भोजयते नारी भ्रातरं युग्मके तिथौ॥ अर्चयेच्चापि तांबूलैर्न सा वैध राम ४२
व्यमाप्नुयात्॥ ३१॥ भ्रातुरायुःक्षयो नूनं न भवेत्तत्र कर्हिचित्॥ अपराह्णव्यापिनी स्याद्द्वितीया भ्रातृभोजने॥ ३२॥ अज्ञानाद्यदि
वा मोहान्न भुंक्ते भगिनीगृहे॥ प्रवासिना वा भावाद्वा ज्वरितेनाथ वंदिना॥ ३३॥ एतदाख्यानकं श्रुत्वा भोजनस्य फलं लभे
त्॥ ॥ इति श्रीसनत्कुमारसंहितायां कार्तिकमाहात्म्ये यमद्वितीयाख्यानं नाम अष्टादशोऽध्यायः॥ ॥ बालखिल्या ऊचुः॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

री नविवाहिता॥ २५॥ किमत्र कारणं जातं तं तरुणी कामरूपिणी॥ इति तद्वचनं श्रुत्वा वृन्दा सर्वमब्रवीत्॥ २६॥ तदा कृपालुनानेन त
त्पित्रये निवेदितं॥ अस्यै मंत्रं प्रयच्छामि श्रीविष्णोर्द्वादशाक्षरं॥ २७॥ करोति वर्षत्रितयं जपमस्य सुलोचना॥ प्रातः स्नानवती वा सु
तुलसीवनपालिका॥ २८॥ कार्त्तिकस्यासिते पक्षे नवम्यां विष्णुना सह॥ सौवर्णेन तुलस्याश्च विवाहं कारयत्विय॥ २९॥ तेन व्रत
प्रभावेन विधवा न भविष्यति॥ तस्य त्वापि तयेत्युक्तं प्रायश्चित्तं सदन्नवान्॥ ३०॥ किशोर्य्यै वैष्णवं धर्म्मं समयं वादिदेशसः॥ द्विजे
नतेन यद्दत्तं किशोर्य्यपि तथाकरोत्॥ ३१॥ वर्षत्रय यथाशास्त्रं किशोर्य्या तद्व्रतं कृतम्॥ चतुर्थे कार्त्तिके मासि किशोरी स्नापनाय
च॥ ३२॥ प्रातःकाले गता बाला दृष्टा मार्गे विलेपिना॥ क्षत्त्रियेन यदा दृष्टा प्राप्य मोहं जडात्मकः॥ दृष्टे तस्यास्तु संलग्नो भावयन्त्रा
मनिंदितां॥ केचित्तां दद्दभुर्दूरात्केचित्स्पर्शन्ति गुप्तकः॥ ३३॥ स्त्रियोपि तां प्रपश्यन्ति पुरुषाणां तु का कथा॥ यथा द्वितीया चन्द्रस्य
दर्शने चोत्सुका जनाः॥ ३४॥ तथा तां वीक्षितुं तत्र द्वारे सकला जना॥ निमेषमात्रमर्केण दृष्टा स्थित्वा तु बालिका॥ ३५॥ अधिकं
किं वर्णनीयं तस्यौ दर्य्यं मुनीश्वराः॥ केचिद्वदन्ति देवीयं नागकन्येति चापरे॥ ३६॥ रुद्रसंमोहनार्थाय जाता सा मोहिनीति च॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

का.मा.
४५

नकाभिधः॥धनाढ्यो वैश्यपत्निश्च वैभवो राजपूजितः॥१३॥ बहुकालो गतस्तस्य विना पत्यं मुनीश्वराः॥ ततो नानाव्रतैर्जाता कन्या कमल
लोचना॥१४॥ रूपलक्षणोपेता नानागुणसमन्विता॥ पिता तस्या नाम चक्रे किशोरीति विविश्रुतं॥१५॥ एकदा तत्र देयातो जन्म
पत्रीनिरीक्षकः॥ दर्शयित्वा जन्मपत्रीं कथं कन्या भवान्विदं॥१६॥ ततस्तेन क्षणं ध्यात्वा कनकं श्रूयतामेव वचः॥ यदि त्वं वीमि सत्यं वै
त्वं दुःखं भविष्यति॥ यद्यसत्यमहं ब्रूयां मिथ्यात्वं मम जायते॥ तस्मात्सत्यं वदिष्यामि यज्ञोचितं तथा कुरु॥१८॥ अस्याः करग्रहं
कुर्याद्यः सौ वर्षान्मरिष्यति॥ इति तद्वचनं श्रुत्वा कनको दुःखितो भवत्॥१९॥ नचकार विवाहोस्याः सा च बाला तरा पजने॥ नियुक्ता
स्य गृहे दत्तेनानेयामसुखाप्रतः॥२०॥ दृष्ट्वेमां रूपसंपन्नां दुःखमेवाधयिष्यति॥ स्थितान्यस्मिन्गृहे सात्र द्विजातिथ्यमचीकरत्॥
२१॥ कदाचिद्दैवयोगेन तत्रागाद्द्विजपुंगवः॥ यात्रार्थं विष्णुकांच्यायां वैशाखे मासि शंकरः॥२२॥ हेमको विप्रशुश्रूषां ज्ञात्वा
त्रैवसमागतः॥ आरात्यां गृहमध्ये तु उपविष्टो द्विजोत्तमः॥२३॥ किशोर्यागत्य चातिथ्यं शंकरस्य कृतं तदा॥ दृष्ट्वा तां तरुणीं त
न्वांसु वेषां विनयान्वितां॥२४॥ अज्ञातकरपीडां च सखीं दृष्ट्वाब्रवीत्स सः॥ ॥शंकर उवाच॥ ॥चन्दनेव दर्शीपुं त्वं किशो

४४
राम
४५

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF
Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

परायण॥ ५० ॥ किशोर्याः श्रुश्रुतास्तेन वार्त्तेयमतिसुन्दरा॥ तदा तेन मुकुन्देन संकल्पः कृतस्तु वहि॥ किशोरी यदि भार्या मे भविष्य
ति दिवाकर॥ तदा त्वमहमश्वामि नाम यथा स्यान्मति र्मम॥ ५१ ॥ कृते त्वंसृत संकल्पमुपवासांश्च चक्रिरे॥ सप्तमे हनि सूर्योसोस्वप्नेव
चनमब्रवीत्॥ ५२॥ किशोर्या विधवायोगो वर्त्तते च कथं भवेत्॥ सा ते पत्नी दास्यामि त्वत्र्यांपन्नाय तेक्षणाम्॥ ५३ ॥ मुकुन्द उवाच
॥ ॥ यदि देव प्रसन्नोसि विश्वं सृजसि त्वं विभो॥ बालवैधव्ययोगं च दग्धं त्वं वक्ष्ये मोहसि॥ ५४ ॥ इति तस्य वचः श्रुत्वा श्रांतना
वहुलाकृता॥ न मन्यते मुकुन्दो सो तथेत्युक्त्वा गतो रविः॥ ५५ ॥ तुलसीव्रतमाहात्म्यात्स्वप्रोक्तं त्वं न कस्यचित्॥ इयं कन्या त्वया देया मु
कुंदाय दयामला॥ ५६॥ तुलस्योद्वाहमाहात्म्याद्विधवात्वं गमिष्यति॥ राज्ञो [illegible]ः किशोर्यास्तु तस्या मे वाप्यजायत॥ ५७ ॥ आ
गता कन्यका काचित्सखीसहस्रसमन्विता॥ भर्तारं वदति स्वप्ने माता किशोरिका॥ तत्रापि तथेत्युक्त्वा प्रदास्ये वलिमुत्तमं॥
एतद्वलेन पश्चात्तु विवाहोस्या भविष्यति॥ ५८ ॥ श्रुत्वा वलिप्रदानं सा स्वप्ने चिंतातुराभवत्॥ कथा दशाक्षरी विद्या के देवि सुस
मर्चनम्॥ नरकद्वारमूलं तु मद्वलात्पशुमारणाम्॥ एवं सा तु समुत्थाय स्वप्ने तु पशुमारणां॥ ५९ ॥ एवं सा तु समुत्थाय प्रायमिति
स

का.म.
४५

सानपश्य त्रिलोकांश्च न मार्गं न सखीगणान्॥ ३८॥ ध्यायंती हृदये विष्णुं तुलसीदेवरूपिणी॥ नांगुष्ठी गुंमनश्चक्रे विलेपीक्ष्यवान्वली॥ नानामेस
क्ष्तास्तेन न लभेवांतरंकश्चित्॥ मालाकारगृहं गत्वा नस्यैडव्यपृयक्कत॥ ३९॥ येन केन प्रकारेण किशोर्याः सह संगमः॥ यथा स्यात्क्रियतां
मद्धे देय मस्माच्च तुर्गणाम्॥ ४०॥ तयाच्च वहु वोपाया हप्तास्तकुह णायच॥ न ददर्श तदोपायं भवदस्या विलेपिनी॥ ४१॥ तद्दृश्य तेम
योपायस्त्वयायस्त्रीत्व मेश्चना॥ मयातदेवकर्त्तव्यं इवाग्रहणास्त्विये॥ ४२॥ विलेपुवाच॥ ॥ नवकन्यात्भूत्वाहं तयामिकुसु
मन्विव॥ अग्रेयज्ञाविभवतुग्रहाणान्दिशां तशाते॥ ४३॥ तयापि च तथेस्युक्के सममंमां निश्चयः कृतः॥ अष्टम्यां सागता तत्र किशो
रीतासुवाचह॥ ४४॥ मालाकृते श्चोनवमी तुलस्याः पाणिपीडनं॥ निष्ठनतनस्त्वया नेयास्कुटाः पुष्पसंभवाः॥ ४५॥ मालि
न्युवाच॥ ॥ मत्कन्या चागता या मान्ना नाकौतुककारिणी॥ यद्यत्प्रोक्तं त्वया वाले सा समानयति त्वरा॥ ४६॥ तयासापि तथे
त्युक्का मालिनी स्वगृहं ययौ॥ कथितः सर्ववृत्तांतो विलेपन्ये ततो भवत्॥ ४७॥ प्राप्रामहेन्द्रपदवीं सेवंगुरवमवापसः॥ मा
लिन्याश्चिताराक्षौसुकुटाविविधास्तदा॥ ४८॥ विष्णुकांच्यां तदा राजा जयसेनो वभूव ह॥ तस्य पुत्रो मुकुंदो भून्नस्तूर्यभक्ति

45
रा.म.
४५

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

ग्यमुपस्थितं॥ महाराजकुमारस्य वधूकन्याभविष्यति॥ ७४॥ ततः प्रोवाच मंत्रीन्ये द्वादशं लग्नमुत्तमं॥ रात्रौ तिष्ठति युग्माख्यं रविः षष्ठे
विधुश्च खे॥ ७५॥ भवेमीमे गुरुर्धर्मे पंचमे बुधभार्गवौ॥ शनिस्तृतीये ऽरौ राहुर्विवाहसमयः सतु॥ ७६॥ उभौ संमनसे भारा
वुभावपिधनान्वितौ॥ द्वादशपामायथौसायं राजपुत्र ससैनिकः॥ अब्रवीत्तत्र कनकंनेकी राजपुरोहितः॥ ॥नेक्षुवाच॥
अथो निरोधःक्रियतां किशोर्याश्चनृपाज्ञया॥ ७८॥ भविष्यति महादेवीनोद्दृश्यापुरुषैः क्वचित्॥ इति तद्वचनं श्रुत्वा पुरुषास्तु
नृपकृताः॥ ७९॥ जायारूपो विलेपीत्तु दैवात्तत्रैव संस्थितः॥ ततोऽर्द्धरात्रवेलायां मुकुंदो भवनं ययौ॥ ८०॥ तलस्पर्श्रोस्थिता
बाला किशोरी संस्मरं हरिम॥ ततो घनघटाशब्दस्तुमुलः समपद्यत॥ ८१॥ महान्वायुर्ववौ तत्र प्रशांताः सर्वदीपकाः॥ विद्युत्व
नाश्च कस्मिताअंधीभूतौ खिलो जनः॥ मिथ्यानभास्करं वचो मुकुंदोऽचिंतयद्धृदि॥ अनैप्रनकिंतलोकैर्वैधव्यस्यतु कारणम्॥
८२॥ भीतो मुकुंदो हृदये पात्वा प्रतिभास्करं॥ तस्याः संधीष्टुतंतस्याः करपद्मं विलेपिना॥ ८४॥ तस्याः करस्पर्शसंसर्गोत्स्वर्गा
दुत्रपपातवा॥ नीतस्तेन विलेपीत्तु लन्का लेयमसंदिरं॥ ८५॥ वाद्य आसीत्तकलकलो मुकुंदोपंभस्तास्तिविति॥ क्षणाद्देव ततो

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

ग्यमुपस्थितं ॥ महाराजकुमारस्य वधूकन्या भविष्यति ॥ ७४ ॥ ततः प्रोवाच मंत्रीन्यं द्वादश्यां लग्नमुत्तमं ॥ रात्रौ तिष्ठति कुंभाख्यं रविः षष्ठे
विधुश्च खे ॥ ७५ ॥ भवे भौमे गुरुस्तुर्ये पंचमे बुधभार्गवौ ॥ शनिस्तृतीये ऽरौ राहुर्विवाहसमयः सतु ॥ ७६ ॥ उभौ संमतसेनारा
नुभावपि धनान्वितौ ॥ द्वादश्यामाययौ सायं राजपुत्रः ससैनिकः ॥ अब्रवीत्तत्र कनकंनेकी राजपुरोहितः ॥ ॥ नेत्र उवाच ॥
अपोनिरोधः क्रियतां किशोर्याश्च न पाजया ॥ ७७ ॥ भविष्यति महादेवी नोद्दश्यापुस्तषेः क्वचित् ॥ इति तद्वचनं श्रुत्वा गुप्तपास्तु
निपकृताः ॥ ७९ ॥ जायारूपो विलेपीतु देवात्रैव संस्थितः ॥ ततोऽर्द्धरात्रवेलायां मुकुंदोभ्यंतरे ययौ ॥ ८० ॥ तल्पस्योपरि स्थिता
बाला किशोरी संस्मरं हरिम ॥ ततो घनघटाशब्दस्तुमुलः समपद्यत ॥ ८१ ॥ महावायुर्ववौ तत्र प्रशांताः सर्वदीपकाः ॥ विद्युद्व
नाश्चकमिता अंधीभूतो खिलो जनः ॥ मिथ्यानभास्करवचो मुकुंदोऽचिंतयद्धृदि ॥ अनेन प्रतर्कितं लोकैर्वैधव्यस्य तु कारणम् ॥
८२ ॥ भीतो मुकुंदो हृदये पावद्धा प्रतिभास्करं ॥ तस्यां संधौ धृतं तस्याः करपद्मं विलेपिना ॥ ८४ ॥ तस्याः करस्य संसर्गात्स्वर्गा
द्वज्रपपात वा ॥ नीतस्तेन विलेपीतु तत्कालं यममंदिरं ॥ ८५ ॥ वाद्य आसीत्कलकलो मुकुंदो यं प्रजल्पिति ॥ क्षणाद्देव ततो

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

मिश्चितं ॥ भावयित्वा समाहूय चन्दनावाक्यमब्रवीत् ॥ ६१ ॥ निवेघदृष्टस्वप्नं तु कीदृगस्य फलं वद ॥ ॥ स्वप्नोध्याय ॥ ॥ फलं तु स
म्यकल्याणि त्वानि ष्टं विनश्यति ॥ ६२ ॥ विवाहो भविता शीघ्रं तुलसीब्रतकारणात् ॥ इत्थं स्वप्नफलं श्रुत्वा तावत्कुकुटं शक्तिं
॥ ६३ ॥ श्रुत्वा सा सहसोत्थाय स्नानोद्योगमुरीकरत् ॥ यावदायाति सा स्नानं कृत्वा गेहे कि शोरिका ॥ ६४ ॥ तावद्धितेपी मालिन्याः पु
त्रीभूत्वा समाययौ ॥ कनकेशाश्वगोपुच्छैस्समश्रुचोन्पाटितं बलात् ॥ ६५ ॥ अंतरेसा टकाष्टस्थानिंवृम्यां च कृतौ स्मनो ॥ सर्वालं
कारसंयुक्ता कदाक्षयति वापरान् ॥ ६६ ॥ नज्ञाता सन्तु केनापि पुमान् स्त्री रूपधारकः ॥ ध्यानं कृत्वा नयाहसो प्रसार्यैत्वेयदा
नदा ॥ ६७ ॥ दत्तो विलेपी पुष्पाणि विलोकयति सर्वतः ॥ कथमस्या ममह स्तोभविष्यति विचिंतयन् ॥ ६८ ॥ स्वं दिनत्रयं त
स्यप्रयातं तु मुनीश्वराः ॥ तस्मिंन्नहनि संजातः कनकः शोकपीडितः ॥ ७० ॥ किं कार्यं मयुना स्मामिराजपुत्रो वरिष्यति ॥ ए
वं चिंतयतस्तस्य प्राप्तः कालो वभूव ह ॥ ७१ ॥ राजलोकाः समायाता नष्टहीत्वा वस्त्र वाहनं ॥ अभ्यंतरे समागत्य मंत्री वचनमब्र
वीत् ॥ ७२ ॥ गृहेस्ति नवकन्यैका सकुदार्थं प्रदीपनाम ॥ माविचारो स्तु भवतेन्टपाज्ञा परिपाल्यतां ॥ कनकेन तथेत्युक्तं मम मा

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

र्त्तिके ॥८॥ भीष्मस्य पंचकं कृत्वा कार्त्तिकस्य फलं लभेत् ॥ सत्यव्रताय शुचये गांगेयाय महात्मने ॥ ९ ॥ भीष्मायैतद् ददाम्यर्घ्यमाज
न्मब्रह्मचारिणे ॥ सर्वेनानेन मंत्रेण तर्प्पणं सर्व्ववर्णिकं ॥१०॥ अंगतास्वर्गिमायां प्रदेयः पापपूरुषः ॥ आपुत्रेणाक्कर्त्तव्यं स
र्वथा भीष्मपंचकं ॥११॥ यः पुत्रार्थं व्रतं कुर्यात्स स्त्री को भीष्मपंचकं ॥ प्रदत्ता पापपुरुषं वर्षमध्ये सुतं लभेत् ॥१२॥ अवश्यमेव क
र्त्तव्यं तस्माद्भीष्मस्य पंचकं ॥ अत्रैव हि प्रकर्त्तव्यः प्रबोधस्तु हरेः खग ॥१३॥ हतः शंखासुरो दैत्यो नभसः शुक्लपक्षके ॥ एकादश्यां त
तो विष्णुश्चातुर्मास्योत्रसुप्तवान् ॥१४॥ क्षीराब्धौ जागृतोसौ एकादश्यां तु कार्त्तिके ॥ अतः प्रबोधनं कार्य्यमेकादश्यां तु वैष्णवैः ॥
१५ ॥ उत्तिष्ठोत्तिष्ठ शंखचक्रउत्तिष्ठांभोधिचारक ॥ उत्तिष्ठ मुनिनौधारत्रैलोक्ये मंगलं कुरु ॥१६॥ उत्तिष्ठ धरणीधार वराहादिकधार
क ॥ कूर्मरूपधरोत्तिष्ठ त्रैलोक्ये मंगलं कुरु ॥ उत्तिष्ठोत्तिष्ठ वाराह दंष्ट्रोद्धृतवसुंधर ॥१७॥ हिरण्याक्षप्राणघातिन् त्रैलोक्ये मंगलं
कुरु ॥ हिरण्यकशिपुघ्नस्त्वं प्रह्लादानन्ददायक ॥१८॥ लक्ष्मीपते समुत्तिष्ठ त्रैलोक्ये मंगलं कुरु ॥ उत्तिष्ठ बलिदर्पघ्न देवेन्द्रपददा
यक ॥ उत्तिष्ठादितिपुत्र त्वं त्रैलोक्ये मंगलं कुरु ॥१९॥ उत्तिष्ठ हैहयाधीश समस्तकुलनाशन ॥ रेणुकागर्भसमुत्तिष्ठ त्रैलोक्ये मंगलं

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

ज्ञानं मालाकारसुतामता॥ ८६॥ततस्तयोर्विवाहोभूद्राज्यं प्राप किशोरिका। किशोर्यां स्तु समुत्पन्नश्चाभ्यां नरस्तुलसीव्रतात्॥ ८७॥आदौ
शास्त्रं सत्यमासीत्ततो देवो दिवाकरः॥ तुलसीव्रतमाहात्म्यात्कथं नस्युर्मनोरथाः॥ ८८॥सौभाग्यार्थं धनार्थं विद्यार्थं मुक्तिहेतवे॥ सं
तत्यर्थं प्रकर्त्तव्यं तुलस्याः पाणिपीडनं॥ ८९॥इति श्रीसनत्कुमारसंहितायां कार्त्तिकमाहात्म्ये तुलसीविवाहोत्सवरूकोनविंशो
ध्यायः॥ ॥वालखिल्याऊचुः॥ ॥कार्तिकस्यामले पक्षे स्नात्वा सम्यग्यतव्रतः॥ एकादश्यां तु गृह्णीयात् व्रतं पंचदिनात्मकं॥
१॥शरपंजरसुप्तेन भीष्मेणैव महात्मना॥ राजधर्मा दानधर्मा मोक्षधर्मास्ततः परं॥ २॥ कथिताः पांडुदायादैः कृष्णेनापि श्रुता
स्तदा॥ ततः प्रीतेन मनसा वासुदेवेन भाषितं॥ ३॥धन्यधन्योसि भीष्म त्वं धर्मः संश्राविता स्त्वया॥ एकादश्यां कार्त्तिकस्य याचि
तं वजलं त्वया॥ ४॥अर्जुनेन समानीतं गांगं वाणस्य वेगतः॥ तुष्टानि तव गात्राणि तस्माद्दद्य दिनावधि॥ ५॥पूर्णां तं सर्वे
लोकास्त्वां तर्पयेत्वर्घ्यदानतः॥ तस्मात्सर्वप्रयत्नेन मम संतुष्टकारकं॥ ६॥एतद्व्रतं प्रकुर्वन्तु भीष्मपंचकसंज्ञितम्॥ का
र्त्तिकस्य व्रतं लत्वा नकुर्याद्भीष्मपंचकं॥ ७॥समग्रं कार्त्तिकव्रतं मिथ्या तस्य भविष्यति॥ असक्तश्चेन्नरो भूयाद समर्थश्च

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

पुण्याहं वाचयित्वाथ नान्दीश्राद्धं समाचरेत्॥ वेदवाद्यादिनिर्घोषैर्विष्णुमूर्त्तिं समानयेत्॥ ३४॥ तुलस्या निकटे सा तु स्थाप्या पात्वां नरिता:
पटै:॥ आगच्छ भगवन्देव अर्चयिष्यामि केशव॥ ३५॥ तुभ्यं दास्यामि तुलसीं सर्वकामप्रदो भव॥ दद्यात्रिवारमर्घ्यं च पाद्यं विष्टरमे
व च॥ ३६॥ ततश्चाचमनीयं च त्रिसूत्रं च प्रदापयेत्॥ ततो दधि घृतं क्षौद्रं कांस्यपात्रपुटीकृतं॥ ३७॥ मधुपर्कं गृहाण त्वं
वासुदेव नमोऽस्तु ते॥ ततो ये स्वकुलाचाराः कर्त्तव्या विष्णुतुष्टये॥ ३८॥ हरिद्रालापनाभ्यंगं कार्यं सर्वं विधाय च॥ गोधूलीसमये
प्राप्ते तुलसीकेशवौ पुनः॥ पृथक्पृथक्कृतं ततः कार्यौ संमुखौ मंगलं पठेत्॥ ईषद्दृष्टे भास्करे तु संकल्पं तु समापयेत्॥ ४०॥
स्वगोत्रप्रवरानुक्त्वा तत्र त्रिप्रतुषादिकं॥ अनादिमध्यनिधन त्रैलोक्यप्रतिपालक॥ ४१॥ इमां गृहाण तुलसीं विवाहविधि
नेश्वर॥ पार्वतीबीजसंभूतां वृन्दाभस्मनि संस्थितां॥ ४२॥ अनादिमध्यनिधन वल्लभां ते ददाम्यहम्॥ पयोघटैश्च सेवाभि:
कन्यावद्वर्द्धिता मया॥ ४३॥ त्वत्प्रियां तुलसीं तुभ्यं दास्यामि त्वं गृहाण भो॥ एवं दत्वा तु तुलसीं पश्चात्तौ भोजयेत्ततः॥ ४४॥ रात्रौ
जागरतां कुर्याद्विवाहोत्सवपूर्वकं॥ प्रतिवर्षमिदं कुर्यात्कार्त्तिकव्रतसिद्धये॥ ४५॥ इति श्रीसनत्कुमारसंहितायां कार्त्तिकमा

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

१ उत्तिष्ठ रक्षोदलन अयोध्या स्वर्गदायक । समुद्रसेतुकर्त्ता त्वं त्रैलोक्ये मंगलं कुरु ॥ २१

का.म्प. कुरु ॥ २१ ॥ उत्तिष्ठ कंसहर राम दग्धूर्णितलोचन ॥ उत्तिष्ठ हलपाणे त्वं त्रैलोक्ये मंगलं कुरु ॥ २२ ॥ उत्तिष्ठ त्वं गयावासिन् यक्तलोकिक

४८ हन्तक ॥ उत्तिष्ठ पद्मासन गत्रैलोक्ये मंगलं कुरु ॥ २३ ॥ उत्तिष्ठ म्लेच्छनिवह खलसंहारकारक ॥ अश्ववाह युगान्ते च त्रैलोक्ये मंगलं

कुरु ॥ २४ ॥ उत्तिष्ठोत्तिष्ठ गोविंद उत्तिष्ठ गरुडध्वज ॥ उत्तिष्ठ कमलाकान्त त्रैलोक्ये मंगलं कुरु ॥ मंत्रैरानेन गोविंदमर्चित्वोत्थाप

येद्द्विजाः ॥ इदं किस्तु रयं मन्त्रो वैदिको थ पुराणजः ॥ २५ ॥ ब्रह्मेन्द्ररुद्राग्निकुबेरसूर्य्यसोमादिभिर्वंदितपादपद्म ॥ बुध्यस्व देवेश

जगन्निवास मंत्रप्रभावेन सुखेन देव ॥ २७ ॥ इत्युक्त्वा शंखभेर्यादि प्रातःकाले तु वादयेत् ॥ वीणावेणुमृदंगादि गीतनृत्यादि वा

दयेत् ॥ २८ ॥ उत्थापयित्वा देवेशं पूजां तस्य विधाय च ॥ सायंकाले प्रकर्त्तव्यः तुलस्या हृजो विधिः ॥ २९ ॥ अवश्यमेव कर्त्तव्यः 48

तुलस्याहृजो विधिः ॥ २९ प्रतिवर्षं तु वैष्णवैः ॥ विधिं तस्य प्रवक्ष्यामि यथा सांगा क्रिया भवेत् ॥ ३० ॥ विष्णोस्तु प्रतिमां कुर्यात् तुलस्य रम.

स्वर्णजां शुभां ॥ न दर्शार्धेन दर्शार्धं यथाशक्त्या प्रकल्पयेत् ॥ ३१ ॥ प्राणप्रतिष्ठां कृत्वा च तुलसीविष्णुरूपयोः ॥ तत उत्थापयेद्दे ४८

वं पूर्वोक्तैश्च स्तवादिभिः ॥ ३२ ॥ उपचारैः षोडशभिः पूजयेत्तु तपोक्तितः ॥ देशकालौ ततः स्मृत्वा गणेशं तत्र पूजयेत् ॥ ३३ ॥

तप्रभो ॥ मत्कृतं पूजनं गृह्य सुतुष्टो भव सर्वदा ॥ १३ ॥ गच्छ गच्छ सुरश्रेष्ठ स्वस्थाने परमेश्वर ॥ यत्र ब्रह्मादयो देवास्तत्र गच्छ जनार्दन ॥
१४ ॥ एवं विसर्ज्य देवेशमाचार्यं प्रदापयेत् ॥ मूर्त्यादिकं सर्वमेव कृतकृत्यो भवेन्नरः ॥ १५ ॥ प्रतिवर्षं करोत्येवं तुलस्युद्वहनं शुभ
म् ॥ इहलोके परत्रापि विपुलं स यशो लभेत् ॥ १६ ॥ प्रतिवर्षं सः कुर्यात्तुलसीकरपीडनम् ॥ भक्तिमान्धनधान्यैः सपुत्रो भव
तिनिश्चितं ॥ १७ ॥ इति श्रीसनत्कुमारसंहितायां कार्त्तिकमाहात्म्ये द्वादशीकृत्यमेकविंशोध्यायः ॥ ॥ वालखिल्या ऊचुः ॥ ॥
कार्त्तिकस्यासिते पक्षे चतुर्दश्यां समागमत् ॥ वैकुंठेशस्तु वैकुंठाद्वाराणस्यां कृते युगे ॥ १ ॥ रात्र्यां तुर्यं शशेषायां स्नात्वा सोमणि
कर्णिके ॥ गृहीत्वा हेमपद्मानि सहस्रैकं ततो व्रजत् ॥ २ ॥ अतिभक्त्या पूजयितुं शिवया सहितं शिवम् ॥ विधाय पूजां वैश्वेश्वीं ततः
पद्मैरपूजयत् ॥ ३ ॥ सहस्रसंख्यां कृत्वा दादैकनाम्ना ततः परं ॥ आरब्धं पूजनं तेन शिवसद्भक्तिमेयता ॥ ४ ॥ एकपद्मं पद्ममध्ये नि
लीयान्तर्हरो गतः ॥ ततः पूजितवान्विष्णुरेकोनकमलं त्वभूत् ॥ ५ ॥ इतस्ततस्तेन दृष्टं पद्मं तिष्ठति न क्वचित् ॥ कमले शुभ्र मो जा
तो थवानामस्तु मे भ्रमः ॥ ६ ॥ क्षणं विचार्य सहरिर्नेमेनामन्त्रमो भवत् ॥ पद्मे षेव भ्रमो जातो विचार्यैवं पुनः पुनः ॥ ७ ॥ सहस्र

का.म्य.
४९

हात्म्ये एकादशीकृत्य तुलसीविवाहविधिर्विंशोऽध्यायः॥ ॥वालखिल्या ऊचुः॥ ॥ततः प्रभातसमये तुलसीं विष्णुमर्चयेत्॥ वह्निसंस्थाः
पनं कृत्वा द्वादशाक्षरविद्यया॥१॥ पायसाज्यक्षौद्रतिलैर्हुनेदष्टोत्तरं शतं. ततः स्विष्टकृतं कृत्वा दद्यात्पूर्णाहुतिं ततः॥२॥ आचार्यं वस्
मभ्यर्च्य हेम शेषं समापयेत्॥ चतुरो वार्षिकान्मासान् नियमं यस्य यत्कृतं॥ कथयित्वा द्विजेभ्यस्तु तथा मान्य परिपूजयेत्॥ इदं व्रतं मया दे
व कृतं प्रीत्यै तव प्रभो॥४॥ न्यूनं संपूर्णतां यातु त्वत्प्रसादाज्जनार्दन॥ रेवतीतुर्यचरणं द्वादशीसंयुतो नरः॥५॥ न कुर्यात्पारणां कुर्व
न्नैतिः फलतां व्रजेत्॥ ततो येषां पदार्थानां वर्जनं च कृतं भवेत्॥ चातुर्मास्येऽथवा चोर्जे ब्राह्मणेभ्यः समर्पयेत्॥ ततः सर्वं समस्तीया
यद्यन्यत्क्रतेस्थितं॥७॥ दंपतीभ्यां सह वा त्र भोक्तव्यं वा द्विजैः सह॥ ततो भुक्तोत्तरं यानि गलितानि दलानि च॥८॥ स्वयं तुलस्या
स्तु भुक्त्वा सर्वपापैः प्रमुच्यते॥ इक्षुखंडं तथा धात्रीफलं कोलफलं तथा॥९॥ भुक्त्वान्नभोजनस्यांते नस्योच्छिष्टं विनश्यति॥ एषु
त्रितयभक्षं वेदैकैकमपि येन तु॥१०॥ ज्ञेय उच्छिष्ट आवर्पनरो सो नात्र संशयः॥ ततः सायं पुनः पूज्यो इक्षुदंडैश्च मंडितो॥११॥
तुलसीवासुदेवौ च कृतकृत्यो भवेन्नरः॥ ततो विसर्जनं कुर्यात् दत्वा दायादिकं हरेः॥१२॥ वैकुंठं गच्छ भगवन् तुलस्या सहि

राम
४९

महादेवनिथौग्रामेषुहृत्तमैंमणिकर्णिके॥स्नात्वावैश्वेश्वरंलिंगंवैकुंठदैर्च्यपूजितं॥२०॥सहस्रकमलैस्सम्याङ्गविष्णोर्ममप्रिया॥
विख्यातात्रिषुलोकेषुवैकुंठाख्याचतुर्दशी॥२१॥अन्यदप्युदास्यामिशृणुविप्रोवचोमम॥पूर्वरात्रौतुतत्पूजाकर्त्तव्यासर्वजाति
भिः॥२२॥उपवासदिनेकुर्यात्सायंकालेनवार्चनं॥पश्चात्समार्चनंकार्य्यमन्यथानिःफलंभवेत्॥२३॥याह्यात्तुहरिपूजायां
रात्रिव्याप्याचतुर्दशी॥अरुणोदयवेलायांशिवपूजांसमाचरेत्॥२४॥सहस्रकमलैर्विष्णुरादौयैःपूजितोनरैः॥पश्चादी
शःपूजितस्तेनजीवन्मुक्तःसएवहि॥२५॥सायंस्नात्वापंचनदेबिंदुमाधवमर्चयेत्॥सहस्रनामभिर्विष्णोःकमलैःसुमनो
हरैः॥२६॥मणिकर्णिंगतःप्रातःस्नात्वाविश्वेशमर्चयेत्॥सहस्रनामभिःपुष्पैर्जीवन्मुक्तःसएवहि॥२७॥स्नात्वायोवि
मुक्ताख्यांचानंतसेनसर्वसेत्॥रुद्रकोट्यांततःस्नात्वाप्रणवेशंसमर्चयेत्॥२८॥पृथिव्यांचऋतौयेयेधर्मप्रोक्तामनीषिभि
ः॥सर्वेषांफलमाप्नोतिनात्रकार्याविचारणा॥२९॥आदौस्नात्वावह्नितीर्थेयज्ञेन्नारायणंततः॥रेमौदकेततःस्नात्वाकेदा
रेशंसमर्चयेत्॥३०॥इहैवार्थवनंनाथोमंवेन्नास्त्यत्रसंशयः॥स्थलपद्मैस्तत्रपूजाकर्त्तव्याजलजक्षपात्॥३१॥अ

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF
Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

का.म्मा. ५० पद्मसंकल्पः पूजार्थं तु कृतो मया॥ अर्घ्यैः कथं महादेव सको नकमलैर्मया॥ ८॥ पद्मं नेत्रं गमिष्यामि भंगस्यादासनस्य तु॥ अतः परं
किंविधेयं चित्तो द्विग्नो हरिस्तदा॥ ९॥ एकः प्रकार उत्पन्नो हृदये स्य मुनीश्वराः॥ पुंडरीकाक्ष इत्येवं मां वदंति मुनीश्वराः॥ १०॥
नेत्रं मे पद्मसदृशं पद्मार्थे त्वर्पयाम्यहम्॥ इति निश्चित्य मनसि दत्वा तर्जनिकां सतु॥ ११॥ नेत्रमध्ये तदुत्पाद्य महादेव मु
पूजितः॥ ततो महेश्वरस्तुष्टो वाक्यमेतदुवाच ह॥ १२॥ महादेव उवाच॥ ॥ त्वत्समो नास्ति मद्भक्तस्त्रैलोक्ये सचराचरे॥ राज्यं द
त्तं त्रिलोक्यास्ते भव त्वं लोकपालकः॥ १३॥ अन्यं वरय मद्द्वेवरं यन्मनसेप्सितं॥ अवश्यमेव दास्यामि नात्र कार्या विचारणा
॥ १४॥ मद्भक्तिं तु समालंब्य ये द्विषंति जनार्दनं॥ ते महद्ध्यानतां विस्मो व्रजेयुर्नरकं ध्रुवं॥ १५॥ विष्णुरुवाच॥ ॥ त्रैलोक्यरक्षाक 50
रणं ममादिष्टं त्वया शिव॥ दुर्मदाश्च महासत्वा दैत्या मार्याः कथं मया॥ १६॥ शिव उवाच॥ ॥ एतत्सुदर्शनं चक्रं सर्वदैत्यनिकं राम
तनं॥ गृहाण भगवन्विष्णो मया तुभ्यं निवेदितम्॥ १७॥ अनेन सर्वदैत्यानां भगवन्कदनं कुरु॥ एवं चक्रं हरेस्तस्य दत्वा व ५०
चनमब्रवीत्॥ १८॥ शिव उवाच॥ ॥ वर्षे हैमलंवाख्ये मासे श्रीमति कार्तिके॥ शुक्लपक्षे चतुर्दश्यां मत्तोऽभ्युदयं प्रति॥ १९॥
बै

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

रोवरम्॥ गतेषु शैलदेवेषु राजानो धैर्यविक्रमाः॥ ८४॥ पापिष्ठाश्च दुराचारा नानानीतिपरिपीडिताः॥ कलेरष्टनवर्षाणि भविष्यति य
दा खग॥ ८५॥ श्रौतस्मार्गस्य लोपस्तु भविष्यति न संशयः॥ तदा कोला भविष्यंति घपानपरायणाः॥ ८६॥ स्वल्पायुषः स्वल्प
भाग्या नानारोगैश्च पीडिताः॥ द्विजास्तु दक्षिणोदेशे वेदज्ञाः संभवंति च॥ ८७॥ आनीय ताम्वा ककुत्रान्धर्मं संस्थापयिष्यति
॥ ॥इति श्रीसनत्कुमारसंहितायां कार्त्तिकमाहात्म्ये वैकुंठचतुर्दश्युपाख्यानं नाम द्वाविंशोध्यायः॥ ॥वालखिल्या ऊ
चुः॥ ॥कार्त्तिक्यां पूर्णिमायां तु कुर्यात्त्रिपुरमुत्सवं॥ दीपो देयोऽवश्यमेव सायंकाले शिवालये॥ १॥ त्रिपुरो नाम दैत्येन्द्र
प्रयागे तप आस्थितः॥ लक्षवर्षाणि तप्तस्तु त्रैलोक्ये सचराचरम्॥ २॥ तत्तपस्तेजसा दग्धुमारब्धं भुवनत्रयं॥ नाना दे
वांगना देवैः प्रेषितास्तं विमोहितुं॥ ३॥ न तासां वशगः सोभूद्धर्षितो वा पिधर्षितः॥ न क्रोधलोभमोहानां वशो दैत्यश्च जा
यते॥ ४॥ वरं दातुं ययौ ब्रह्मा नारदादिभिरन्वितः॥ ॥ब्रह्मोवाच॥ ॥वरं वरय भद्रं ते संतुष्टोहं पितामहः॥ ५॥ त
पसा तु फलेसिद्धे कः क्लेशं कुरुते जनः॥ ॥त्रिपुर उवाच॥ ॥अमरं कुरु मां ब्रह्मन्करोमि ह्यन्यथा तपः॥ ६॥ दातुं श

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

का.म्ब. दौस्नात्वा स्वयंभुव्यां वेणीमाधवमर्चयेत्॥ जान्हव्यां ततः स्नात्वा संगमेशं प्रपूजयेत्॥ ३२॥ रक्तपद्मैः श्वेतपद्मैर्हरिं मद्दुं क्रमेणतु॥
५१ सर्वास्त्रियस्तस्य वश्याः सर्वे विस्मयोदिते॥ ३३॥ मोक्षार्थ काशिकामध्ये विंदुमाधवविश्वपौ॥ न लभेत्पूजयित्वा किं मोक्षवा
तारकं विना॥ ३४॥ विना यो हरिपूजां तु कुर्यात्तस्य चार्चनं॥ वृथा तस्य भवेत्पूजा सत्यमेतद्वचो मम॥ ३५॥ एवं तस्मै वरं दत्वा तथां
तर्धानं ययौ शिवः॥ तस्मात्सर्वप्रयत्नेन पूज्यौ हरिहरावुभौ॥ ३६॥ प्राप्ते कलियुगे घोरे शौचाचारविवर्जिते॥ तत्वसंख्ये वर्ष
शते गते देवो महेश्वरः॥ ३७॥ वाराणसीस्थलिंगानि पाताले संनयिष्यति॥ ततो द्विगुणवर्षैस्तु गंगा वाराणसी तथा॥ ३८॥ 51
भविष्यति अदृश्या सा सत्यं तु मुनीश्वराः॥ अत्र हीनायदा काशी भविष्यति तदा मुने॥ ३९॥ नाशस्तु लिंगचिन्हानि प्रभा राम:
:सकला जनाः॥ चतुर्दशाब्दं दुर्भिक्षं महामारीसमुद्भवः॥ ४०॥ गोवधश्चापि सर्वत्र मृत्तिकाभस्मसन्निभाः॥ गंगोत्तर्यां तु धा ५१
राया पतेद्भागीरथाश्रमे॥ ४१॥ हरिद्वाराच्च वायव्ये तस्यालोपो भविष्यति॥ भागीरथ्यां गतायां तु मर्कतं तु सन्निभाः॥ ४२॥ भ
विष्यति जले कीटस्तोयं नीली नभे तथा॥ चतुर्वर्षसहस्रैस्तु शैलस्थाः सर्वदेवताः॥ ४३॥ सत्वं तस्का गमिष्यंति मानसं चस

नयातां चक्रतुर्देवा द्वारि तिष्ठति वारिता ॥ १९ ॥ कदाचित्तस्य गेहे तु नारदः समुपाययौ ॥ तेनापि पूजितो भक्त्या पप्रच्छास्य पराक्रम
म् ॥ २० ॥ नारद उवाच ॥ ॥ ईदृशो जयघोषस्तु केनापि न कृतो भुवि ॥ अस्मिन्देशे तु दैत्येन्द्र किमिदानीं निगद्यतां ॥ २१ ॥ यो यत्र च गतो
दैत्यो जानन्नत्र प्रभुः स हि ॥ तव नाम न गृह्णाति वक्ति च स्वं पराक्रमं ॥ २२ ॥ इति श्रुत्वा मुनिलेन सघस्व विदायितः ॥ क्रोधश्चार
स्य महाञ्जातः किं कर्तव्यं मयाधुना ॥ २३ ॥ विश्वकर्मा ततो मा कृत्य वाक्यमेतदुवाच ह ॥ शीघ्रं कुरु त्रिधा त्वं नो विश्वकर्मन्सुरत्रयम्
॥ २४ ॥ विमानं तु त्वं यत्रेच्छा मत्र तत्र गमिष्यति ॥ इति तस्य वचः श्रुत्वा तत्तथापि च तथाकरोत् ॥ २५ ॥ रूपं चैवं समास्थाय त्रि
पुरेषु समाश्रितः ॥ नारदस्य तु वाक्येन दैत्या वन्दीकृता सदा ॥ २६ ॥ पुरे गौ केन पाताले भ्रमते त्रिपुरासुरः ॥ स्वर्गं चापि पुरे
केन धरणीमटते पुरा ॥ २७ ॥ कांश्चित्संताडयत्येवं संस्मारयति कानपि ॥ ददाति केषां स्वामित्वं स्वेच्छाचारी महाबलः ॥ २८ ॥
तेनेत्थं पंच लक्षाणि सर्वलोकाक्रमाद्धुना ॥ तदा देवाः समायम्य नारदो वाक्यमब्रवीत् ॥ २९ ॥ नारद उवाच ॥ ॥ पराक्र
माल्लुब्धिकाद्देवेन्द्रकगतासुधीः ॥ विचारयन्तु भो देवा वधाय त्रिपुरस्य च ॥ ३० ॥ इत्थं मुनिवचः श्रुत्वा सलज्जोभूद्दधो
CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF
Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

का॰ख॰ ५२

कोसि चेद्दुहिता नाथ गच्छ सत्वरं॥ ॥ब्रह्मोवाच॥ ॥मयापि चालं मर्त्ये वं मि तरेषां तत्का कथा॥ ७ ॥अवश्यं देहिनां मृत्युः सम्भाव्यं याचयस्व
मे॥ ॥त्रिपुर उवाच॥ ॥न मे मृत्युर्देवताभ्यो मनुष्येभ्यो निशाचरात्॥ ८ ॥न स्त्रीभ्यो न च रोगेभ्यो देहे नं वरमुत्तमं॥ब्रह्मणापि तथे
त्युक्तो स स्वलोकं जगाम सः॥ ९ ॥एवं लब्धवरो हांता नानादैत्याः समाययुः॥तान्दैत्यांश्चागतान्दृष्ट्वा वाणापयत दानवान्॥ १० ॥अस्म
द्विरोधिनो देवाधन्ना वा सर्वे स्ववने॥ तेषां निरन्नानि देवतानां समीपतः॥ ११ ॥गृहीत्वा तानि सर्वाणि शीघ्रं वेन्त्यापायतं मम॥इत्या
ज्ञानस्य शिरो हत्वा ते दैत्य दानवाः॥ १२ ॥देवा नागाश्च यक्षाश्च हृत्वा स्याग्रे निवेदिताः॥प्रणम्य सर्वे ते देवा त्रिपुरं च विजिज्ञपुः॥ १३॥
गृह्यतां दैत्यराजेन्द्र यदस्माकं भविष्यति॥ वयं हत्वा गते सेवां जीविष्यामो यथा तथा॥ १४ ॥इति श्रुत्वा वचस्तेषां मधिकार
च्युताः कृताः॥ तेषां स्त्रियः समानीता देववेश्याः सहस्रशः॥ १५ ॥एकं भास्करमुत्सृज्य सर्वदेवान दानवा॥ चक्रुर्यथोक्तं दैत्यस्य
दारस्थाः सर्वस्ववहि॥ १६ ॥सूर्यस्यापि कदेपुत्रं मद्द्वारे स्थीयतां सदा॥ तेनापि च तपेत्युक्तो न द्वारे संस्थितः क्षणम्॥ १७ ॥दद
हं भुवनं सर्वं स्वकरैः क्षणमात्रतः॥ आदिष्टश्च ततस्तेन स्वेच्छया गम्यतामिति॥ १८ ॥ततो गते सो भगवान्भुवनानि विभावयत्॥

राम॰ ५२

52

मारयिष्यति॥ ४२॥ ब्रह्मोवाच॥ ॥एतादृशः कदृष्टोसौ सत्यं वालीकमेवच॥ इतिब्रह्मवचः श्रुत्वाप्रोवाच जगदीश्वरः॥ ४२॥ विष्णुरु
वाच॥ ॥अहोत्रैलोक्यकर्त्तासौ महादेवो वृषध्वजः॥ ब्रह्मन्कथं विस्मृतोसौ सनः कार्यं करिष्यति॥ ४४॥ इत्युक्त्वा सर्वरूपैस्ते
शंकरं सरणं ययुः॥ देवदेव महादेव रक्षास्मान्दुष्टदैत्यतः॥ ४५॥ त्वामेव शरणं प्राप्ता स्त्रिपुरेणाप्रपीडिताः॥ ॥शिवउवाच
॥ ॥ब्रह्मंस्त्वया वरो दत्त उन्मत्तो सौ भवत्तदा॥ ४६॥ प्रहृष्टोसि वरं कस्मात्पुनर्मोरयसे कुतः॥ मम किं नाशितं तेन कस्माद्वध्यो
महासुरः॥ ४७॥ इति तस्य वचः श्रुत्वा हताशास्ति सुरास्तदा॥ तान्विषमान्सुरान्दृष्ट्वा विष्णुर्वचनमब्रवीत्॥ ४८॥ विष्णुरुवाच॥
त्वया प्रतिज्ञा लोकानां पालनाय सदाशिव॥ हतानस्त्वां समायाता शरणं सर्वदेवताः॥ ४९॥ मया नानाविधं दुःखं ह्रियते न तु
सदाशिव॥ एतद्दुःखं मया शक्यमपनेतुं यतो न हि॥ ५०॥ अतस्त्वां याचयाम्यद्य देवान्बन्धैर्विमोचय॥ ॥शिवउवाच॥ ॥
तव वाक्यं करिष्यामि सामर्थ्यं नास्ति मे हरे॥ ५१॥ ममापराधरहितं न हनिष्यामि दानवम्॥ विष्णुरुवाच॥ ॥सामर्थ्यं हं
करिष्यामि सत्यमार्थं सदाशिव॥ ५२॥ करिष्यति कथं दैत्यः शंभोरन्यायमेव सः॥ इति विष्णुवचः श्रुत्वा हाकल्पमितिचा

का॰ख॰
५२

सुरवः॥पुनस्तंनारदप्राहब्रह्मात्मांशरणांबुजा॥ ३१॥ततउत्थायदेवेन्द्रोगृह्णोदेवगणैःसह॥नारदेनसमायुक्तःसत्यलोकंजगामस
॥३२॥तत्रापश्यत्सधातारमुवाचकमलांवचः॥ ॥इन्द्रउवाच॥ ॥धातरस्माद्गतिर्नास्तिहननीमास्त्वयावयं॥३३॥नासायसंस्थि
ताःप्राणास्त्रिपुरस्यतुतेजसा॥इतीन्द्रस्यवचःश्रुत्वाब्रह्मासेन्द्रोसुनैश्वरैः॥३४॥युक्तोवैकुंठमगमद्यत्रास्तेमधुसूदनः॥तत्रगत्वा
महाविष्णुंप्रणिपत्यास्थितासुराः॥ ३५॥अनुगृहीतास्त्कृपालत्तंब्रह्मावाक्यमब्रवीत्॥ ॥ब्रह्मोवाच॥ ॥भगवन्देवदेवेशदे
वापत्तिविनाकेशो॥त्रिपुरासुरनिर्दग्धान्किंदेवांस्त्वमुपेक्षसे॥३६॥विष्णुरुवाच॥ ॥त्वयैवनाशितंब्रह्मन्दत्त्वानानाविधावरा
ः॥देवादिभ्यःकथंतस्यमृत्युःसंभाव्यतेऽधुना॥३७॥नमासतविचारोमेतस्यमृत्युसुरेश्वर॥अस्तिकश्चिद्यदौपायस्तदेवक
रवाण्यहं॥३८॥इतिश्रुत्वावचोविष्णोःसर्वेदुःखाकुंठिताः॥यदानोचुर्वचःकिंचिन्नारदोवाक्यमब्रवीत्॥३९ नारदउवाच॥
कुर्वंतुखेदंमादेवाउपायःकथ्यतेमया॥एकोहरःसृष्टिमध्येनदेवानचमानुषः॥४०॥नराक्षसोनैवदैत्योनभूतोनपि
शाचकः॥नासौपुमान्नचस्त्रीसनजडोनचपंडितः॥४१॥नास्यतातोनवामातानभ्रातानभगिनीनवा॥तथैवनस्यसंतानंसत्यं

राम॰
५२
53

कैलासे ठगतश्चाहं दैत्येन्द्रस्मांगते वै भवं॥ महेश्वरस्य किं वाच्यं तस्यांशोपि न त्वयि॥ ६५॥ इति तद्वचनं श्रुत्वा नारदस्तु विदायितं
॥ गृहीत्वा देवसंघान्स कैलासं त्रिपुरो ययौ॥ ६६॥ तत्र देवैर्महद्युद्धं जातं तत्र दिनत्रयम्॥ पश्चाद्धरेण निहतस्त्रिपुरश्चैक
बाणतः॥ ६७॥ कार्त्तिक्यां पौर्णिमायां तु सर्वे देवाः प्रतुष्टुवुः॥ तस्मिन्दिने सर्वदेवैर्दीपो दत्तो हराय च॥ ६८॥ सर्वथैव प्रदेयोस्यां
दीपस्तु हरतुष्टये॥ विंशतिः सप्तशतकं सहितानादीपवर्णय॥ ६९॥ दद्दीपं पौर्णमास्यां सर्वपापैः प्रमुच्यते॥ ६९॥ पौर्णमा
४५ स्यां तु संध्यायां कर्त्तव्यस्त्रिपुरोत्सवः॥ ७०॥ दृष्ट्वा दीने नमंत्रेण प्रदीपाश्च सुरालये॥ कीटाः पतंगा मशकाश्च वृक्षा जलेस्थ
ले ये विचरन्ति जीवाः॥ दृष्ट्वा प्रदीपं न च जन्मभागिनो भवन्ति नित्यं श्वपचा हि विप्राः॥ ७१॥ कार्त्तिक्यां तु वृषोत्सर्गं कृत्वा नक्तं
समाचरेत्॥ शैवं पदमवाप्नोति शिवव्रतमिदं स्मृतम्॥ कार्त्तिक्यां पौर्णिमायां त्रिपुरस्य महोत्सवः॥ ७२॥ इति श्रीसनत्कु
मारसंहितायां कार्त्तिकमाहात्म्ये त्रिपुरोत्सवो नाम त्रयोविंशोध्यायः॥ ॥ वालखिल्य उवाच॥ ॥ अथोर्जव्रतिनः सम्यगुद्या
पनमिहोच्यते॥ उद्यापने कृते सांगं व्रतं भवति श्चितम्॥ १॥ ऊर्जे शुक्लचतुर्दश्यां कुर्यादुद्यापनं व्रती॥ तुलस्यास्तु परिष्ठान
नि

का.न्य ब्रुवन्॥ ५३॥ अत्रागतानामस्माकं भ्रातृया त्रिपुरासुरः॥ न विलंबो मनो कार्यः किमिदानीं विधीयतां॥ ५४॥ सुरान् म्लानमुखान् दृष्ट्वा
५८ नारदो वाक्यमब्रवीत्॥ ॥नारद उवाच॥ ॥सामग्री क्रियतां शीघ्रमायाति त्रिपुरान्तकः॥ ५५॥ विसृज्य पलायितुं ज्ञात्वा कलहं सोऽभि
लोकयन्॥ ॥शिव उवाच॥ ॥मया न नाशितं तस्य यादृश्यास्य तिनस्थले॥ ५६॥ योद्धुं न दास्यमेव मया मार्यः स दुर्मदः॥ इति
तद्वचः श्रुत्वा समास्वस्तास्तु देवताः॥ ५७॥ सामग्रीं विदधुरकोप्युद्धार्थे सत्तु धूर्जटेः॥ वाणस्त्वयं बभूवास्य वह्निः शल्यं बभू
श्रू५ वह॥ ५८॥ वायुस्तुपुंखतां प्रापुन्मेनाकं च धनुर्दधुः॥ स्यंदनं धरणीजाता वेदाजाता हयोत्तमाः॥ ५९॥ विधाता सारथिर्जातः पता
का च दिवाकरः॥ आतपत्रं च चन्द्रोभूत् गोग्राह्याः पदातयः॥ ६०॥ ततो वेगात्समुत्पत्य नारदस्त्रिपुरं ययौ॥ दृष्ट्वा नारदमा(रा
यान्तं सत्कारैरर्चयत्तं॥ ६१॥ त्रिपुर उवाच॥ ॥सुनेपुनतो पश्यस्वान्यजेयानि सुरासुरैः॥ त्रैलोक्यवाहनाजानंतं रूपातोव म
शोभनम्॥ ६२॥ इति तस्य वचः श्रुत्वा ललाटं कुट्टयन्मुनिः॥ तूष्णीमासीद्दृश्लिष्टे न देवलोकात्सुरोऽब्रवीत्॥ ६३॥ त्रिपुर उवाच॥ ॥ ५८
किमर्थमीदृशी चेष्टा मुने यो घक्तानया॥ मज्ञाग्य समभाग पश्ये दलिक क्षिन्निगद्यताम्॥ ६४॥ ॥नारद उवाच॥ ॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

पारगः॥ स्नानि कार्त्तिके मासि नरः कृयो व्रतानि च॥ ५५॥ इह लोके शरीरी सन्क्लेशयित्वा फलं लभेत्॥ न कार्त्तिकसमो मासो विष्णुसंतु
ष्टिकारकः॥ ५६॥ स्वल्पक्लेशैर्विष्णुलोकप्राप्तिहेतुस्त्वापरो भवेत्॥ ॥सनत्कुमार उवाच॥ ॥इत्युक्ते नैमिषारण्ये वालखिल्यैः स
दाहृतं॥ ५७॥ भास्करस्य मखाच्छ्रुत्वा स्नानमभिवाचयत्॥ ययुः सूर्यस्य निकटे गायन्तो भास्करस्तुतिं॥ ५८॥ इत्येतत्सर्वमाख्या
तं कार्त्तिकस्य व्रतोत्तमं॥ यत्कृत्वा सर्वपापेभ्यो मुक्तो भवति तत्क्षणात्॥ ५९॥ अतः परं किं वक्ष्यामि तद्ब्रूह्यात्रेय सत्वरम्॥ ॥
इति श्रीसनत्कुमारसंहितायां कार्त्तिकमाहात्म्ये चतुर्विंशतितमोध्यायः॥ ॥आत्रेय उवाच॥ ॥अद्भुतोयं त्वया प्रोक्तो म
हिमा कार्त्तिकस्य तु॥ स्वस्य कर्त्तुमसामर्थ्ये कथमेतत्फलं नराः॥ १॥ कुमार उवाच॥ ॥नास्ति कर्त्तुं स्वसामर्थ्यमुपायात्प्राप्य
ते फलं॥ द्रव्यं दत्वा ब्राह्मणाय गृहस्थीयात्फलमुत्तमम्॥ २॥ शिष्याद्वा भृत्यवर्गाद्वा स्त्रीभ्यो वा प्राप्यकारयेत्॥ तस्मादपि फलं प्रा
प्य फलभाक् जायते नरः॥ ३॥ आत्रेय उवाच॥ ॥अद्यान्नान्यपि पुराणानि प्राप्यते नैकेन किंचित्॥ स्नानादि कामयहं श्रोतुं कौ
तुकं मम वर्त्तते॥ ४॥ सनत्कुमार उवाच॥ ॥अदत्तान्यपि पुराणानि लभंते यान कान्यपि॥ येनोपायेन तद्वक्ष्ये शृणुतैकमनाः

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

कुर्यान्मंडपिकां शुभाम् ॥ २ ॥ तुलसीमूलदेशे च सर्वतोभद्रमेव च ॥ निर्ऋत्यग्रगता रेखा ऊनविंशतिसंज्ञका ॥ ३ ॥ खंडेंदुस्त्रिपदः कोणे
शृंखला पंचभिः पदैः ॥ एकादशपदा वल्ली भद्रं तु नवभिः पदैः ॥ ४ ॥ चतुर्विंशत्पदा वापी परिधिर्विंशतिः स्मृतिः ॥ मध्ये षोडश
भिः पद्ममष्टदलं स्मृतम् ॥ ५ ॥ खंडेदेवो वेदसंख्या वाप्यो पिंडे नवांशकाः ॥ वनस्त्वभं खलाश्यामा स्तंभमग्राष्टकं स्मृतं ॥ ६ ॥ वस्त्रकं नी
लतूपंपीनस्तुपरिधिर्भवेत् ॥ कमलं पंचवर्णाढ्यं यथाशोभं तु ओलखेत् ॥ ७ ॥ तस्योपरि स्थापयेत्कलशं पंचरत्नसमन्वितं ॥ पूजयेत्तत्र
देवेशं सौवर्णां गुर्वंतु ज्ञया ॥ ८ ॥ रात्रौ जागरणं कुर्याद्गीतनृत्यादिमंगलैः ॥ ततस्तु पौर्णमास्यां वै सपत्नीकान्द्विजोत्तमान् ॥ ९ ॥
त्रिंशन्मितानथैकं वा स्वशक्त्या विनिमंत्रयेत् ॥ अतो देवा इति द्वाभ्यां होमयेत्तिलपायसं ॥ १० ॥ ततो गां कपिलां दद्यात्पूजयेद्वि
धि वद्गुरुम् ॥ परा तु पौर्णमास्यत्र यत्रास्यां पुष्करस्य तु ॥ ११ ॥ एवमुद्यापनं कृत्वा सम्यग्व्रतफलं भवेत् ॥ दत्वा यमो विप्रमे
त्ययरूपो भवत्तनः ॥ १२ ॥ तस्यां जपं ज्ञं तदत्तं तदक्षय्याफलं स्मृतम् ॥ कार्तिक्यां पूर्णिमायां तु विष्णुनी राजपेल्सदा ॥ १३ ॥ प्रदो
षसमये राजन्नसदारिअमागुयान् ॥ कार्तिक्यां कृत्तिकायोगे यः कुर्यात्स्वामिदर्शनं ॥ १४ ॥ सप्तजन्म भवेद्विप्रो धनाढ्यो वेद

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

स्वकशिष्याभ्यां षड्भांशं प्रगृह्य माहरेत्॥ १८ ॥व्यवहारात्तथा प्रीत्या नितरां संभाषणादिभिः॥ दशांशं प्रगृह्य पापानां लभते
नात्र संशयः॥ १९ ॥अत्रैवोदाहरन्तीममितिहासं पुरातनम्॥ वाराणस्यां बलदत्तो भरद्वाजकुले भवत्॥ २० ॥वेदवेदां
गविद्विज्ञो जपध्यानपरायणः॥ सुशीला नाम तद्भार्या सुशीला नतागिभा॥ २१ ॥एकदंतसुतः सोपि सर्वविद्याम
वीनवान्॥ नातरां स वयः प्राप्य कामाविष्टस्तदाभवत्॥ २२ ॥तस्य रूपावली भार्या वनराजीव सुंदरी॥ पतिव्रता पितादिवा
सोपि कामवशं ययौ॥ २३ ॥परस्त्रीव्यसनार्त्तेन वरूढं वंशविनाशिनम्॥ पितुर्दुःखभयाल्लोकान्नोचुः किंचित्सुभाषुभम्॥
२४ ॥मात्रा निवारितोभूयो व्यसनं सो त्यजन्नच॥ ततश्च पतितं भार्या धिक्कृतो निसुहृज्जनः॥ २५ ॥महापापाश्रयान्येव परस्त्रीव्य
सनाय सः॥ परस्त्रीव्यसनासक्त्या वयो नीनमजानता॥ वह्निशिखाक्षिप्तं नैव कोपि स विमोहितः॥ ततश्चौर्यं समारब्धो परस्त्री
सुखलब्धये॥ २६ ॥ततो लोकैश्च तज्ज्ञानं भीत्या कारयान्पलायितः॥ एकदा तस्य दावित्ताशुपलेभे कयाप्यहम्॥ २७ ॥मा
र्गे नभीज्ञो गच्छन्स शनैर्देशान्विलोकयन्॥ देशाद्देशान्तरे गच्छन्प्रयागान्तीरमागतः॥ २८ ॥स्नानार्थं कार्त्तिके मासि तत्र

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF
Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

का.स्म.
५६

खलु॥ ५ ॥कृतं वाऽकृतं वा कृतमेकेन यत्कृते। जायते तस्य तद्ध्रुहन्त्रोर्नृ(पां)पुरे भवेत्॥ ६ ॥द्वापरे वंशमध्ये तु कलौ कर्त्तैव केवलम्
॥अज्ञानाद्यत्कृतं कर्म बाल्ये स्वप्ने तु तत्फलम्॥ ७ ॥अज्ञानाद्यत्कृतं पापं बाल्ये तस्य फलं भवेत्॥ ज्ञानपूर्वकृतं कर्म आजन्मान्तं च तत्फ-
लम्॥ ८ ॥परमात्मसंपापिसंगेन नरः पापी प्रजायते। पापिनां वा धर्मिणां वा संसर्गो दशमांशकम्॥ ९ ॥भोजनादेकपंक्तौ च विं-
शांशः पापपुण्ययोः॥ एकासने द्वयोर्वासात् ह स्वांशेन लिप्यते॥ १० ॥यो यस्यान्नं समश्नाति स भुंक्ते तस्य किल्बिषं। जपादौ पापि-
संसर्गान्मोऽड्शांशो विनश्यति॥ ११ ॥परस्य त्वेव तावानार्येकपात्रस्य भोजनात्॥ एकशय्याप्रावरणात्षडंशः पुण्यपापयोः
॥ १२ ॥पुत्रस्पोहरते सर्वं भार्यायाओरसस्य वा। अर्द्धं शिष्याश्च तथा पांशं पापं पुण्यं तथैव च॥ १३ ॥भर्त्तुरात्ताकरी नारी भर्त्तुरर्द्धंह-
पहरेत्॥ यद्वैश्वखलु भुंजीयात् दशांशं तद्गृहे हरेत्॥ १४ ॥वर्षाशनं च यो दत्ते तस्यार्द्धं पुण्यभागयं॥ वर्षाशनार्थी नृपाणां तद्भुंक्ते व-
र्षाशनी नरः॥ १५ ॥पुरोहितस्य षडांशं पापं वा पुण्यमेव च। यजमानो भुनक्त्येवं नरः स्वांशं पुरोहितः। उद्योगी चानुमंता च य-
श्चोपकारी प्रदः॥ षडंशं पुण्यपापानां उपदेष्टा दशांशकं॥ १६ ॥यद्वलात्कार्यते कर्म नान्यस्मै प्रयच्छतु। विनाश्च

56
राम.
५६

कस्तगान्विताः॥ केचित्तुलसीमिश्रं जलं विक्षिप्य ददाम्॥ ४२॥ यमदूतैस्तदा बद्धस्ताडितोनेकधा ततः॥ यमस्य सविधे नीत(
स्तं दृष्ट्वा सूर्यनन्दनः॥ ४३॥ अब्रवीच्चित्रगुप्तं वै किमस्य दुष्कृतं कृतम्॥ ॥चित्रगुप्त उवाच॥ ॥ज्ञानताज्ञानतो विप्रेणाकृतं क
र्मशुभं बहु॥ ४४॥ तस्माद्विरूपवासाय योग्योयं नात्र संशयः॥ चित्रगुप्तवचः श्रुत्वा यमः प्रेतपमब्रवीत्॥ ४५॥ यम उवाच
॥ ॥प्रेतपेमं द्विजं शीघ्रं नरके विनिपातय॥ प्रेतपस्तु ततो धृत्वा तं विप्रं नरकेऽनयत्॥ ४६॥ नानाभयानकान् दृष्ट्वा नरका
स्तेन वै तदा॥ भयेकंपित आहेदं हा तथा जन्म विनाशितं॥ ४७॥ प्रेतपेन ततः श्वभ्रे नरकान् क्रमशो विश॥ यदासौ नाविशत्त
त्रैतैलतप्तकटाहके॥ ४८॥ कुंभीपाकाभिधे क्षिप्तः सुखमास्ते यदा गृहे॥ जलस्थ घर्मेन प्रोहितथाय मभवद्द्विजः॥ ४९॥
तद्दृष्ट्वा धर्मराजोपि किमिदं कस्य कर्मणः॥ फलं विचारयेद्यावत्तावत्तत्र समागतः॥ ५०॥ नारदः सर्वदर्शी च यमं प्रोवाच ६२
सादरं॥ एकादंतः समानेयो नाथ मर्हतियातनां॥ ५१॥ अनेन किल कालिं घाऊर्जे मासि समागते॥ स्नानार्थं सुजनैः सा
र्द्धं मासः सर्वो निवाहितः॥ ५२॥ तेन पुण्यप्रभावेन भ्रीरापानकमस्य वै॥ अतः प्रदर्शय नरकान्ने योसो स्वर्गमेवहि॥ ५३

का.मा. लोकाः समागमन्॥ कार्त्तिकव्रतिनस्तत्र नानादेशसमागतान्॥ ३०॥ वरान्ददर्श स्त्रीश्चापि रूपावयमान्विताः॥ सदृष्ट्वा कौतु
५० कं पश्यन् मासमेकं उवास ह॥ ३१॥ न तन्मध्ये कोपि जनः श्रुद्धित्तं वेदुमर्हनेः॥ संध्याकाले भ्रमंस्तत्र स्त्रीणां दर्शनलालसः॥ ३२
॥ ददर्श ब्राह्मणांस्तत्र जपदेवार्चनस्थितान्॥ कांश्चित्पुराणपठनः कांश्चिन्नत्श्रवणोरतान्॥ ३३॥ नृत्यतो गायतः कांश्चिद्विष्णु
स्तवनतत्परान्॥ तुलसीधारिताः कांश्चिद्विष्णुमुद्राङ्कितान्परान्॥ ३४॥ नित्यं परिभ्रमंस्तत्र दर्शनस्पर्शभाषणैः॥ प्रापात्मनां
जनानां च पापं तस्य क्षयं ययौ॥ ३५॥ पौराणमाल्यानतो पश्यद्द्विप्रमो पूजनादिकं॥ दक्षिणाभोजनाद्यं च दीपदानादिकं तथा॥
३६॥ रात्रौ दीपोत्सवं पश्यन् परस्त्रीकामुकः सन्॥ नर्त्तोदैरात्रसमये राजन्यस्य स्त्रियं बलात्॥ ३७॥ जग्राह बालिलिंगासौ द
ष्टस्तस्य पतिनानदा॥ दृष्टमात्रस्तु तेनाथ तां विहाय पलायितः॥ ३८॥ स्वकरं तस्य मार्गेत्वस मेघ्रि रथातघदा॥ एदाकुनानदाद राम.
ष्टः सद्यो मृत्युमुपाययौ॥ ३९॥ बहवो मीलिताः तत्र वैष्णवाः पुण्यशालिनः॥ एकदं तद्द्विजः सोयं दष्टः सर्पात् दैवतः॥ ४०॥ ५०
किंकरिष्यति यज्ञाविनन्तकेनापि वार्यते॥ इत्युक्तु राम रामेति केचिद्विप्राः शिवस्य च॥ ४१॥ करोंजपं स्तु तारे रास्वरे॥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.Funding: MIDF

॥ ७ ॥ श्रद्धामेधाविधानिभ्यौ वर्त्तेते ऽभि सर्वदा ॥ ताभ्यां व्याप्तस्तु मनुजः श्रीविष्णोश्चरणादिकम् ॥ ८ ॥ नकरोति मुद मेधाज
नो धीयानि वै नमः ॥ ॥ आत्रेय उवाच ॥ दुर्जनस्तोयपापनादावशक्तः सिद्धिभाक्कथं ॥ ९ ॥ कथं विमुच्यते जन्तुर्दुःख
संसारसागरात् ॥ सनत्कुमार उवाच ॥ ॥ भक्त्या पाद्मजमाहात्म्यं नियमेन शुचिः पुमान् ॥ १० ॥ संपूर्णमथवाध्यायमेकश्लोकं
मथापि वा ॥ ब्राह्मणान्भोजयेत्कृत्वा तेभ्यो दद्याच्च दक्षिणाम् ॥ ११ ॥ मुहूर्त्तं वापि शृणुयात्कथां पुण्यां दिने दिने ॥ यदि प्रतिदि
नं श्रोतुमशक्तः स्यात्तु मानवः ॥ १२ ॥ पुण्यमासेऽथवा पुण्यतिथौ संशृणुयादपि ॥ तेन पुण्यप्रभावेन पापमुक्तो भवेन्नरः ॥
१३ ॥ पुराणज्ञः शुचिर्दक्षः शान्तो विगतमत्सरः ॥ साधुः कारुण्यवान्वाग्मी वदेत्पुण्यां कथां शुभां ॥ १४ ॥ व्यासासनसमारूढो यदा
पौराणिको भवेत् ॥ आसमाप्तिप्रसंगस्य नमस्कुर्यान्न कस्यचित् ॥ १५ ॥ न दुर्जनसमाकीर्णे न शूद्रश्वापदावृते ॥ देशे न
द्यूतसदने वदेत्पुण्यां कथां सुधीः ॥ १६ ॥ श्रद्धाभक्तिसमायुक्ता नान्यकार्येषु लालसाः ॥ वाग्यताः शुचयो दक्षाः श्रोतारः पु
ण्यभागिनः ॥ १७ ॥ अभक्त्या ये कथां पुण्यां शृण्वन्ति मनुजाधमाः ॥ तेषां पुण्यफलं नास्ति दुःखं स्याज्जन्मजन्मनि ॥ १८ ॥ पौरा

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

का.म्प.
५८

ततोनारदवाक्येन दर्शयित्वा द्विजस्य तु ॥ नरकान्बहुदुःखाढ्यानेकाशीतिप्रभेदकान् ॥ ५४ ॥ ततोनीतः स्वर्गमसौ पुण्यभोगाय देव(
वत् ॥ अतः संसर्गजं पुण्यं पापं वापि भवेद्ध्रुवम् ॥ ५५ ॥ तस्मात्सतां संगतये यतितव्यं सुधीमता ॥ असत्संगाद्यतः पुण्यमर्जितं(
च विनश्यति ॥ ५६ ॥ इतिहासमिमं श्रुत्वा शुभं प्राप्नोति मानवः ॥ स एष सत्संगमहिमा उक्तोन्यत्किं विवक्षितं ॥ ५७ ॥ इति सनत्कु(
मारसंहितायां कार्त्तिकमाहात्म्ये पंचविंशतितमोध्यायः ॥ ॥आत्रेय उवाच॥ ॥ईदृशं कार्त्तिकव्रतमल्पायासं महाफ(
लं ॥ न कुर्वन्ति जनाः केचित्किमर्थं मुनिसत्तम ॥ १ ॥सनत्कुमार उवाच॥ ॥स्वसृष्टिं वर्द्धयन्वेधा धर्माधर्मौ ससर्ज ह ॥ धर्म(
मेवानुतिष्ठन्तः प्राप्नुवन्ति शुभां गतिं ॥ २ ॥ अधर्ममनुतिष्ठन्तो यांति ते धामतिं नराः ॥ पुण्यकर्मफलं नाको नरकस्तद्विपर्ययः
॥ ३ ॥ तयोः पालनकर्त्तारौ धातैव विधिना कृतौ ॥ शतक्रतुर्यमौ तौ च पुण्यपापानुसारिणौ ॥ गुरुतल्पादयः पुत्राः कामस्य(
चितास्तु वि ॥ क्रोधस्यापि तु पातकाद्या लोभस्य तनयाः स्मृताः ॥ ५ ॥ ब्रह्महत्यादयश्चैते नरकनायकाः ॥ कृतायमेन
तैर्व्याप्ता मनुजा नहि कुर्वते ॥ ६ ॥ व्रतादि धर्मकृत्यं यत्तैर्मुक्ता लेहि कुर्वते ॥ अथश्वापचेवद्धमेधा अविद्यायाः सुतेउभे

58
रास.
५८

णिकंचसंपूज्यांचवस्त्रादिभिःशुभैः ॥ श्रावयंतुकथांभक्त्यानदरिद्रिनपापिनः ॥ १९ ॥ कथायांकीर्त्यमानायांगच्छंत्यन्यत्रयेनराः ॥ भो
गांतेरौप्रणाश्यंतितेषांदाराश्चसंपदः ॥ २० ॥ उच्चासनसमारोहेनरकोऽप्राप्तोभवेत् ॥ विषह्क्षस्तथास्वापेवनेअजगरोभवेत्
॥ २१ ॥ कथायांकीर्त्यमानायांविघ्नंकुर्वंतियेनराः ॥ कोघवंनरकेभुक्त्वाभवंतिग्रामसूकराः ॥ २२ ॥ येश्रावयंतिमनुजाःकथां
पौराणिकींशुभां ॥ कल्पकोटिशतंसाग्रंतिष्ठंतिब्रह्मणःपदे ॥ २३ ॥ आसनार्थंप्रयच्छंतिपुराणज्ञस्ययेनराः ॥ कंबलाजिनवासां
सिमंचंतूलकमेववा ॥ २४ ॥ परीधानायवस्त्राणिप्रयच्छंतिचयेनराः ॥ तेषांभुक्तिश्चमुक्तिश्चभविष्यतिनसंशयः ॥ २५ ॥
॥ ○ ॥ इतिश्रीसनत्कुमारसंहितायांकार्त्तिकमाहात्म्येषड्विंशोध्यायः ॥ २६ ॥ ○ ॥ शुभम् ॥ श्रीदामोदरायनमः ० हरे ॥